

ЗВИЧАЇ В СЕЛІ ЗАБРІДДІ

та по де-яких інших, недале-
ких від цього села місцевостях

Житомирського повіту
НА ВОЛИНІ.

ЕТНОГРАФИЧНІ МАТЕРІАЛИ,

зібрані

КРАВЧЕНКОМ ВАСИЛЬОМ.

ЖИТОМІР.

Друкарня „РОБІТНИК“, Гоголівське, буд. ч. 4.

1920.

Етнографічні матеріали, зібрані Кравченком Васильом в Житомирському повіті на Волині.

Зміст т. III.

Сторінки:

I. Значіння села Забрийді Левковської волости, а Житомирського в'їзду. Записано від Андрушкевички Марії.	
I. Людський світогляд: від літ. „А“ по літ. „Л“ вкл.	2—8
II. Геологічні та географічні народні уявлення: від літ. „А“ до літ. „Д“ вкл.	8—11
III. Природа вдуховлена: від літ. „А“ до літ. „Г“ вкл.	13—23
IV. Риби	23
V. Рослини	23—28
VI. Релігійні вірування: А (Біблійні та історичні згадки) ч. ч. 1—25 вкл.	28—46
Б. Про Нечистих, ч. ч. 1—11	46—57
В. Митичні істоти, ч. ч. 1—5	58—59
Г. Відьми. Відьмари I т. I, ч. ч. 1—4.	59—61
Д. Олицетворення, ч. ч. 1—4	61—64
VII. Тогосвітнє життя, ч. ч. 1—10	64—71
VIII. Христове Пришествє	71
IX. Антропологічні та соціологічні людські погляди, лит. А, Б, В й Г.	72—80
X. Вживання вогню	81
XI. Початок будування хатів та з чого горілка	81—82
XII. Празники й обряди часові, або тії, що відбуваються оно раз за життя людини.. (родинні, семейні)—з літ. „А“ по літ. „Ж“ вкл.	82—115
XIII. Місце одбування забубонів	115—116
XIV. Перекази про політичні з'явища—ч. ч. 1 й 2.	116—117
2. Записи в тому-ж' селі Забрийді-від сестер Рісницьких. Пісні	117—128
3. У м. Левкові: від дівчат—Паліївни та Бобрівни—пісні Кульба, та ін.	128—131
4. В д. Кмитові, Левковської вол., від Войналовича.—Черная болєзнь	132
5. В урочищі Верболозах, Черняхівської вол., від Пясківської та Богатка: А. Ваготність, Родини, Хрестини	132—135
Б. Похорон	135—137
6. Кзасівської (Фасівської) вол., в с. Салах—від Полівчука	137—138
7. Горшківської вол., в с. Грижанах—від Омельчука	138—140
8. Тієї-же вол., в с. Грижанах—від Жеревка	140—144
9. Пулинської вол., с. Корчака—від Щербанихи: I. Народня медицина: а. Рослини—ч. ч. 1—6 вкл.	144—145
б. Слабости—ч. ч. 1—43 вкл.	146—156
II. Суєвірря—ч. ч. 1—3 вкл.	157
10. Андрушівської вол., в с. Гардишівці—від Круківського. Грання—ч. ч. 1—17 вкл.	158—160

Звичаї села Забрійде (Забріdde) Левковської волости, а Житомирського в'їзду.

19¹⁶_{XII} 12 р. --- 19²⁹_I 13 р.

Я — шляхтянка, із дому Пашківщанка, а пошла́ замуж за Андрушкєвича. Звуть мене Марія Панталімоновна. Міні більше як семдїсят літ. З православних. Я бабка-бранка, бабую 23 годи. Родилась і живу в селі Забрійді, Левковської волости, Черняховського стану, Житомирського в'їзду. Наше село перше було приписане до Бежовської волости, а це вже—Левковської. У нас було дві рички, а допіро, то є тильки Брѣдок. Певне Забрійде с того звеця, шо спочатку люди селилися за Брѣдком.

Було два стави; тепер нема жадного става—вже капусту садять. На єднім ставу вже їден хадзяїн побудувався. Місце у селі рівнее. Наше Забрійде—було штирі-п'ять хат; не пани великиї, только так—полупанки. „Шляхта—дрибна, а воши—як починки“. Панки мали багато дочок та замуж отдавали, та порозроджувались. Зимля ни крестянська, а родова, ішла з рода в род. Є дворане стовбовие. Були односторічні—новписувалися тепер у міщане. Є церква од родá—колі я запамнятаю, то була старая, а допіро, за моєї памняти, построїли новую. Були приписані до с. Студиниці.—Є каталицькая каплиця, років штирі чи п'ять як устроїли. Кладьвише католицькеє тут устроїли, а то в Житомир возили. Допіро ксьондз їздить із Житомира.

Є в нас три могили самогубців по дорогах, але вѣони ни лѣкають.

І. Людьский світогляд.

А. Н е б о.

1. Під не́бом ідуть хма́ри. Синє небо—імперейское. По під імперейским небом ідуть хмари.

2. Сьвіт круглий, як яблуко, йому нима ни початку ни конця.

Ключи од неба у Архангела Ганриїла, а од пекла—у Сьвятого Петра.—

3. На небі Аньо́ли,—сам Господь і Спасітіль там.

4. Сонце, Місяць, Зорі на н'ич стають.

5. Єсть „світова зорниця“, то й ни стане—год і півгоду—ни сьвітить перед дньом, то кажуть, що це відьма вкрала з неба.

6. Хмари мнякиї, як ідуть, то—чиркаютьця їдна об дру́гу, то падають, як холодець.

Б. С о н ц е.

1. Сонце іде кругом сьвіта. Як тутай н'ич, то там, куди воно запа́ло, день.

2. Стовпи стають коло сонця—буде жара́ вели́кая.

В. М і с я ц ь.

1. Брат брата заколов та диржіть на місяцеві, то—плями.

2. Молодик настане, то місяць як се́рпик, а погом що - суток більшає.

3. Як уперше побаче молодика, то диржитьця за зуби і за-мовляє:

«Дуб у полі, а камінь у морі, а місяць на не́бі, і їх три браття, і як вони усі три до купи зойдутьця, то тоді мині будуть болить хрищений-молитвенний зу́би».—Потом Богу моли(ть)ця—читає «Богородицю».

А ще й так по-польску:

Apolionija dziwica

Est u Boga męczynica,

Bolienija zembuw ny znała
J z Bogiem na wieki kroluwała.

А по цьому вже три рази говорить—
«Zdrowaś Marijo»...

4 Пальцями на молодика ни показують, тільки так говорить:
— «Отуди диві(ть)ця, отуди!»—

5. Перехристись у бік, а до місяця гріх, як сонце на небі; а зійшов місяць, то нима ще *підпівня*; як разом зойдутьця—сонце заходить, а місяць сходить, то вже—*півня*.

6. Ни було *здаження* міні, щоб місяць впливав на сонну людину

7. Як на молодика вродився, то хочь стариї літа, а м'олодо показує.

8. Хто родився на *півню*, то буде багатий.

9. На молодика посієм, не матимем зерна, ростиме травою в гору.

10. Найкраще сіяти, як місяць в'яжиться, аж до самого *підпівня*

11. *Ни добре на третю квартиру*,—чорная зона така росте у щиниці, у просі й у всякій пашні. Виросте колосок, розотри, а там—саджа.—А коргопля буде гнить.

12. Квагири такі: перша квартира—*молодик*, друга, до—*підпівня* йде, а третя квартира—*инилиї дні*; по підпівні—*місяць с круга звив-нув*.

Пройде три дні, то вже все роблять.

13. Тепера тільки харпакі порі глядять, то *порою* й хліб мають, а багатий сіє й на молодика, і на пирших днях, то проте йому всігда родить.

14. Борщ гарний, як квасити його третього дня молодика—чирвоний борщ буде.

15. Як сходить четвертий, пятий день, то вже капусту кришать—м'няка будє, добра.

16. На молодика мазають хату, але заводиться погань; на старом місяці, як сходить, лучче мазати.

17. Молодик—перша ниділя—кабани загодовують—вриже ці-кушку хліба і вриже с хвоста шерсті, і з боків щотини, і вліпить у хліб, дасть тую цілушку із'зисти. Ішше наструже ножем глини с печи, насипле туди, щоб був гладкий, як піч.

18. Щоб гроши були,—побачиш місяця—побрязкать у кишені; а ще й поплювать на копійку тай—у кишеню; щоб зав'язувалось—як в'яжиться місяць, то щоб гроши зав'язувались, прибували.

19. Як молодик покажутьця рижками до гори, то це на погоду, а як спустив рога, то вже на ни́году.

20. Червоний місяць буває на вігер. Хмурний місяць—на ни́году.

Г. Річ н і д о б и.

1. На Стритенія—зострічаються Зима з Літом.

2. Як на Стритенія нап'ється півень води під порогом, то за півня можна хліба купить—буде дешевий хліб, а як віл нап'ється, то й за вола трудно́ купить.

Д. З о р і.

1. Вечірняя зірка йде так са́мо, як сонце; вона сходить разом із місяцьом. Вечоріє і разом зора сходить. Як вечірня зора стоїть, так як на півде́нь, то вже, кажуть, половина но́чи. Як спусти(ть)ця на заход, то, кажуть, що скоро день буде.—Вечерня заходить, а світова́ сходить.

2. *Квочка*—Їдна́я більша́я, а коло неї штук сім-вісім—мень-шинькі. Вона йде вперед, а за нею тиї зирки купкой диржа́тьця. Як вона зовсім спуститься на за́ход—буде скоро день.

3. Падає зірка—то спихає Бог Чорта. Він драту́ться з Богом, лізе ра́ком напро́тив.—Тоді ни годитьця дивитьця, бо то ни́добрес.

4. *Помі́ти* (мітла) ставали на небі, такі красні́ї, аж кров мало не кане́, то буде, кажуть, война́.

Е. Пові́трєні з'я́вища:

1. Як град, то викидають ко́цюбу—лопату, щоб град менший ішов.

2. Як хмари тучниї, градовиї, то вербу съваченую на жар палють, щоб курило, щоб дим ішов на двір; разганяв тую хмару.—

3. Нима роси—буде дощ.

4. Роса добре, як пашня квітує—зерно набіраїтьця. А як нима роси да суша, то зерно ни повнее.

5. Ни годи(ть)ця по горосі тупатьця, бо то сльози Матері Божої.

6. Часом спадає така нидобрая роса, що все на городі пов'яне.

7. Дош іде планетами—в їднім селі буває, а в тим конці нимає.

8. Засуху Бог дає—наказує за людські гріхи. Десять согрішіть, а сто бедствує через їх.

9. У нас, як ни було дощу, то ходили по селу, криниці сьвятили і молебствие одправляли.

10. Як-би відьму скупать, то-б можна її взнати.—Нивідьма—тане, а відьма—носа ховає в воду, а раком у гору йде.

11. Вода з дощу падає на землю—у ричку, у долини йде, а потом у землю сходить.

12. *Свинячий дош*, як сонце світить, а дош падає. Діти бігають гуляють, бо тепло по тим дощу.

Є. Грим та блискавиця:

1. Громовою стрилою чоловіка, худобу вбиває.

2. Ілія їздить на колісній. Як він узят на небо іс кіньми ще живий, з того—grim і блискавиця.—

3. Господь стрилою палить Ничистого, то він ховаїтьця під худобу, десь під дерево—у копу, то й копу запалить.

4. Як станиш гасить, то ще й гірше горить, як хто гасить із грому.

5. *Громова стріла*, як із воску жовтая, але тверда так, як кость; навигь стругали. Давали мині, зуби я полоскала в роті—перестали боліть. Стріла—як косточка з свинячої ножки, така суставка.

6. Як блискавиця, то Богу молятьця, та сьвяченеє зілле курать—вербу, та зілле, шо на Моковей сьвятять, кидають на огонь, то унічтожаїця блискавиця. Їсти ни можна за грози. «Воскреснить Бог» говорать—заклинаїця Бес.—Як хто вдома, то засвічує страсную сьвічку, кидає в жар, щоб пішло в воздух. У полі застане, то вже молитвами сохрanyaє себе. Тею палочкою, шо одгоняє. ужа од жаби, як він ссе, хто має, хрестить на всі сторони, щоб хма́ри расходились.

7. Людина, шо забив грим—проведна.

8. Як гроза—ни висия(ть)ця, Бога боятьця, Богу молятьця.

9. Як первый раз почує, шо заgrimить—подпірають спінами стовпа або стіну, щоб спіна ни боліла, як піде жать.

10. Умірає чоловік, то йому дають у руки сьвічку диржати поки ни вмере; то називаїтьця—Громніца.

У католиків буває свято—«Громніче» (Стрітеніє), то купляють сьвічки; ксьондз сьвятить. Трошки запалють у касцьолі, дай згасить. Та вже диржать її вдома. То вже вона їля помочи—як умірає, то дають диржати у руках. Як грим, то засьвітить.—Православни, хто з шляхти, теж купують, дають сусідці; ксьондз посьвятить, і то—теж диржить.—Навіть наш батюшка на Стрітенія сьвятить сьвічки.—

Ж. Тенча—цмок—ра́дуа, то —іднаково.

Тенча, як смокче воду, то вона натягне, шо є у воді—жаб, рибу; а посля дощу йди, то так і лижить на землі риба, і жабки скакають.

З. Град.

Як перший град, то роскусить градину, щоб зуби ни боліли.

И. Сніг.

При последку Зимі, а ще сніг падає, то, кажуть,—Аньо́ли увесь сніг вимітають з неба, щоб ни було його там.

І. Б у ф а.

У бури великий, як буває треск, що схватив зриваїть солому, то кажуть,—це вже разбушувався Ничистий Дух.—А як литить через ліс, то—такий дерева вивертає!—

К. В і т е р.

1. *Вітер і Мороз, і Сонце.* Ішли Вітер і Мороз, і Сонце, аж іде Дівка і каже:—„Дзень добрий!“—А ні каже кому; тільки „дзень добрий“ сказала, дай пошла. А вони говорять їден до дру́гого—„Кому вона сказала?“—Сонце каже—міні, а Вітер каже—міні, а Мороз каже—міні. Ну, доганяють ёї і кажуть:—кому ти, Дівка, сказала „дзень добрий?“—

А вона стала, подивилась-подивилась:—„А кому я сказала?—отому чуба́тому“.—То Мороз каже:—„Я-ж її зморожу!“—Дівка йде, а Мороз морозить, а Вітер ні шивельне(ть)ця!—А Дівка йде, загри-ваї(ть)ця і їй нима ніякого вре́да. А Сонце каже,—„то я її спечу!“—Дівка йде, нап'ялася платком, а Вітер дув. Сонце пиче, а Вітер дує!...—

Тай вони їй нічого ні зробили, вона осталася безвре́дна, Вітер її оборонив.

2. Вітер дує із мо́ра, із води. Філю гонить і—вітер устає.

3. Вітер од Бога, тільки вітрами волше́бники завіду́ють, Ни-чистий помагає. На воді найбільш вітер на паракодах.

4. Як вийдиш чистити пашню́ на радні, то нимає вітру, стане совсім. Ну, то вже стоїш, посвистиш, то він і подує. Це причта й міні була—я са́мая так робила.

5. Як великий вітер дує, то кажуть:—„О, размордувало тебе!... Роспусти́в губи!“...

6. Хтось у селі вмере, та зробитьця вітер—бу́ра, то це, кажуть, „на його голову так ізробилось“.

А. В и х о р.

1. Вихор—Ничистий Дух.

2. Як вихор, то христя(ть)ця, пригинаю(ть)ця, «Воскреснить Бог» читають, щоб ни підмахнув; підмахне—хоробіє.

3. Чоловік носить при собі ножа свяченого і щоб не був у роботі, не обмивався; і зорветьця вихор, начне пісок таскати, то він на одлі кине ножа туди у той вихор, то потом ножа візьме, то на ножові кров.

4. Як вихор, то кажуть, що Чорт женитьця.

5. Як чоловік попаде у вихор, то йому в'язи зверне, або руку або ногу одбере, що не действує.

6. Як побачут вихор, то христя(ть)ця і нахилю(ть)ця, щоб чарез голову ни перелитів.

II. Геологічні та географічні народні уявлення.

А. Сотворенне землі та устро́йства на ній.

1. Землю Іднью Бог сотворив, а як пішло розділе, то, Бог його знає. Зимля стоїть на воді. Бог одділив землю од води, то вода под людом, а земля зверху.

2. Нима такого достойного, щоб до неба достався та праца поклав би. Господь би не дозволив цього.

3. Навіть сама чула землетрус, більше сорока літ назад,—горшки брязкають, тарілки; що є в хаті бразнить!..—Говорать, що то риба там обернетьця, то земля стрепенетьця.

4. Води мусить бути більше, здається мені, бо на цім боці богацько води, проваллів.

5. Кажуть, що там, за морем, друга земля—Татарщина, Турецька земля...

6. Як другий увійде в церкву, то христитьця і цілує землю.

7) Обикновенно звуть: «земля—мати наша, вона нас кормить». Другий є—клену(ть)ця небом і землею.

8. А то у вірій ідуть птиці, ніби теплий край. Кажуть: «по тіли гуси у вірій». У вірій—у теплую сторону.

9. Десь то буває зима, що до нас вертаю(ть)ця ті самі гуси

10. Поднялася земля на воді, то вже-равняю(ть)ця гори з дол нами.—

11. Кургани, то—*висипи*. Там война була, москалів ховали.

Б. Безодня.

У нашім селі є «безодня» і там вода безодна.—Старий говорять, що там на Великдень на перший день чоловік визначив скіль виорать, то побив колки, такі знакі поробив,—ну, то як зайш орать, та як задзвонили всі дзвони; то він де був із волами, та з павсь—пішов крозь землю.—Там стала криниця. А де знакі позавав, то там малиї кринічки—аж дванадцять—із усіх дванадцять ровчакі течуть. Де велика криниця, то на тим ровчаку пан устрє млина.

В. Краковщина.

Там само на ставу, називаютьця *Краковщина*, то там церкви говорять, з людьми провалилась.—Церква запаła, то така круг гарна криниця зробилась, так як обдерньована. А кругом на горба могили були—христи камінніі стоять.—Як виори(ть)ця той хрест то кладуть його на межі.—Як дзвони(ть)ця в нас, то коли-б хто пішов до криниці, прислухавсь, то почув би, що й там дзвонять. там, де чоловік запавсь, то як прислуха(ть)ця, як дзвонять у церк то почувеш, погонич поганяє,—«ну, ну»!...—

Г. Море, річки, вода.

1. Море—та вода, що всі ріки в нього зливаю(ть)ця.

2. Море дно має, а як-би ни мало, тоб ни викидала вода то! шо впало туди.—

3. Говорать, шо над морем так живут люди—одгородить берег—ото моя часть, а то—твоя. Як на мою часть викине топляника, то я мушу пеховать, а на твою викинуло золото, то—твое щастє.—

4. Рички-їс дощу, їс западних криницїй, протьоки такі, шо николи ни витїкає вода.—До нас вода тїче із западу.

5. Жудобу треба купить за водою, чо поведе(ть)ця, а напроти води—не поведутьця.

6. Ричка сама собі пролила дорогу.—Де нима безодної криниці, та як дощи, ни йдуть, шо як суша, ни йде западна, (де правалиє, западня) вода, там рички висихають.

7. Ни плюй у воду, бо доведе(ть)ця води напи(ть)ця.

8. Мочи(ть)ця у воду не можна—ризь возьме(ть)ця у животі, бо вода нас очищає.

9. Як сьпівають на Богат Вечор:

Mesija przyszed na świat prawdziwyj,

A prorok zacne z wielkimy dziwy...

Ej, wino-wino 'u 'dobrego Pana bylo

W Kanie w Galilejskim.

Pan Jezus chcacyj uszliachcić gody,

Kazał Pan-Ocić dostatky mlody.

Oj, 'gody-gody,

Ny to będzie wino z wody...

■ Najświętszą Panną gdy skosztowała,

J s pełnego sobi nalliał kazala...

Oj, wino-wino,

Liepsze ż ni prze tym dylo

W kruliestwi niebieskim...

В цей час колись люде були такі щасливиї, шо ніби як звечора принисе води, то з неї зробитьця вино. Тепера нима таких щасливих. Тепера—ни сьвятиї, тавсе—проклятиї.

Це тоді було, як не вірили в Нечийстих, а в Чистого Бога. А тепера кажуть, шо й Бога нима.

10. Як онука зливає бабі на руки, а баба її вмиває тею водою; та вже бире тай приговарує:

«Вода Уляна, очища́йш луги й береги, очисти́ душу (Мари́ чи Уляни, як там)... Будь здорова, як вода, а богата, як зимля».

Де чудовнее місце?.. Де явилась ікона. У нас за веретов вісім, на Кмітові, криничка є—ікона явилась; то дівка в нас отемніла, зовсім сліпа, ни бачила, то її мати за руку завела до теї кринички; ну, та дали на окафист Матіри Божої. То вона з усердієм там укланула—Богу помолилася; і батюшка прочитав над ёю головою, і казав набрать води с теї криниці, бо вона зачїняна в середині, в каплиці. Ну, та вона вмила́сь тею водою, а батюшка дав патрахі́ль, то вона утерлася, протерла очі і вона видюща пошла до дому.—Це на Маковея там одпуст роби(ть)ця і з'їзд великий, Боже-Боже мой!

11. Сьвячену воду ди́ржать у бутельці цілий год,—од Водохри́щ та до Водохри́щ. Зслабне, то вми́ютьця, та́й здоров, У нас нима ни докторів, тільки вода сьвато́я злічає. Злі́чення сьватою родою буває худобі і лю́дям од усяко́ї хороби.

12. «Не почата вода» та́—скоро принесе с крини́ці, та ще й з молитвою,—як ни здужа́йш—напи(ть)ця—аж подужча́йш!

Д. О г о н ь.

1. *Огонь шанують.* Я йшла в Браї́лов і йшли та́кийі ба́бки, розговор ве́дуть про огонь, і кажу́ть ї́дна до дру́гої: це в на́шій сел так і́зробилося—сусі́д по́жичив у сусі́да ко́лисо, та при́говорив,—шк я скоро при́їду та то́бі оддам,—Бо йому́ треба́ будо і́хати кудась і́з ве́чора. То він усе ви́глядав—чи ни при́їхав, чи ни приві́з ко́лиса. Ус ви́глядав.—Чує разго́вор:—«Ході́м, бра́те, гуля́ть».—Той одка́зує йому́

— «Ни пі́ду, бо моя́ ходзя́йка ми́нє ша́нує—чи́стенкий ру́шник висить коло мене; чи́стинькою тра́почкою ко́до но́са ми́ні підти ра́є».—А той до його́ ка́же:

— А я піду «гулять», бо вже міні надокучило, що вср...ним дир-качом коло носа міні возить і води нима коло мене, то вже піду «гулять»!

— Остав-же хоць мого хадзяїна колісо.—

Так як у глупую н'ич зорвавсь огонь і пішов скрізь по селу палить! То все на тим дворі ізгорило, а коли вийшов той хадзяїн, що його колісо,—а тее колісо—аж посеред огорода одкотилося.—

2. Підпалитьця у печі, христють і читають—«Во Ім'я Отця»...—Перший бохон хліба саджаї(ть)ця в піч, росчиняї(ть)ця діжа, то все те христи(ть)ця і теж читають «Во Ім'я Отця».—

Жид, як скоро начне булки вироблять, ворве кусок тіста, шось молитця по-своєму і кине в огонь.—

Я так думаю, що це вони по старому заветі на жертву давали, може це на жертву дають.—А в нас уже такий закон.

3. На огонь поготів, як на воду, мочити ни можна—грих.

4. Як дитина гуляє огнем, то умочуватиме(ть)ця.

5. «Сьватий огонь», що нисуть іс церкви на Страсть, у Чистий Читвер,—христи сьвічкою викоптять на бальку—у хагу нищо эле ни приступить.

6. Перше бувало на Великдень, против першого дня, то цилу н'ич ни сплять, а хлопці крадуть—у кого вѡза старого вкрадуть, де браму якого жида у корчмі (то вже бувало глядять, і Боже!)—везуть на цвинтарь і цилу н'ич палять, покиль «до Христа» дочитаїтьця. А як уже ходять с *красним ходом*, то куля кругом церкви поставляють тай палять. Поки три раза обойдуть, то й кулі погорать.—Тепер за́прет—уже машини поробили, фонарі.

7. Огню з триння полі́н не добувають, і ни чула.

8. Гроши горать, пересушую(ть)ця. Де вони спратани в землі, то полумнєм зриваїтьця,—як синє полумнє, то то—рублі, а як жовтее, то—золото.—Прочії багацько бачат, а я ни бачила.

9. Маняк—тінь. Маняки (діди) по кутках як стоять, то вже—півдня.

III. Природа' вдухоплєна.

а. Здатність до людської розмови.

1. У нас їден Москаль роска́зував, шо його зайняли у полон Татари. Там його ни стрибилн с сьвіта, та його обернули у поварі. Загадали йому варити, такий гадє—як по́лоз. То він 'дотиль виварував та на траву виливав. То трава й вигорить от тої води. А якуже вилляв, шо вже нивридима трава, шо вже зилена, то загадали йому смажити в маслі. Та йому кажуть.—«а ти'ни їж, бо ти крищон чоловіек, так ти—вмреш».—А він думає, шо міні однаково вмірати на чужої сторони, хоць трошки по́куштую.—Да по́куштував. А то—поставив на окні, щоб стигло. Оглянувся—аж мухи злітаютьця й гворать їдна до дру́гої,—«сюда, голубочки, сюда, хорошее кушанне стоїть!»—От він думає, шо це ни трутизна, дай богацько наївся!—Вийшов на двір, то вже він знає куда йому й до дому, в яку сторону. Як він став раздивля(ть)ця, то вже він знає де будуть і гроши. закопаниї вдома.—

Пообідавши, Татари кажуть: сідлать коні на прока́тку. Ідуть та все на Москаля оглядою(ть)ця—дога́дую(ть)ця—може він наївся того по́лоза.—

Лошатко з'заду осталося, ірже, каже:—«почкай, мене, мама!»—А він оглянувся, смішно йому зробилося, осміхнувся; але вони ни заглєділи. Але дивн(ть)ця, шо зілля ко́лиши(ть)ця і вони гворать, шо, од чо́го вони: та каже—„я—од болячки“, та—„од ко́льки“. А їдно стоїть та каже:

„А я—од'їли, а я—од'їли!“—А він почув та зариготав так здорово! Вони й побачили. Приїхали до дому та напарили зїддя. Він ни знає вже якого.

Він заснув, а вони сп'ящому змїли голову. Він устав рано да вже и ни знає то́го шо знав, а про те по прикме́тах утік од Тат-рів, прийшов у свою сторону.

б. *Животина.*

2. Ти́гор Вовка подса́джував у́ гороу, пира́ї(ть)ця:

— Чи ти бачив, там *пако́нь* ходить за гороу, чи ти його видав?—

А він ка́же:

— Я його́ ни́ тільки видав, аде́ я його́ й'їдав.—

Він його́ як підняв, да́ крепко́ взяв під ребра, а він і голову́ *с*клонив:

— Ет, говорить, суки́н сін, „їдав“, ше́ допі́рр вгле́див, да́ вже його́ зля́кався, та́й здох...—

3. *Ки́нь* безпе́рестанька́ їсть і ни́ наї́стьця, бо то́ його́ Маті́р-Божа́ за́кляла, як Спа́сїті́ля у́ ясла́х роди́ла, бо він сіно́ ви́їв, а воли́ хука́ли да́ огри́вали.

А Маті́р-Божа́ сказа́ла:

— „Що́б ти́ ніко́ли ни́ наї́всья!“

4. Коней́ виганя́ють, як зйі́де сні́г. Ти́ї, що́ коло́ коней́, гово́рають, що́ те́ Не́добрий Ду́х—До́мовий ї́здит на ко́ньові, гри́ву заплі́тає; то́ на мі́сті ко́ня—не(я)хай по́ ко́злові ї́здить. Так само́ й ба́ран. Од того́-ж че́пляють і со́року (за́ ворону́ і со́ву не чу́ла). Хві́ст і гри́ву обстри́гають в рік („ро́чняк“).

5. Гово́рають, що́ як ходи́в Спа́ситель, то́ так Жи́ди каза́ли, що́ це́ проро́к:

„А́ ну, чи́ вгада́є він? На́вирні́мо ми Жи́дівку́ корито́м“. Та́ вже як при́йшов, то́ вони́ питаю́(ть)ця:

— „Що́ в нас по́д ко́рїто́м ле́жить?“

А Спа́сїте́ль ка́же:

— *Сви́ня* з поро́сятами.—

Поки́нь не́ відкри́ли, то́ кри́чали:

— «Не́ вгада́в, не́ вгада́в!»...

А відкри́ли, побачи́ли—аж пра́вда!...

Ото тепер вони й не їдять через те свинини.

6. Дращнютьця: Жид каже на мужика:

— «Ти—мужик—свиня!»—А мужик каже:—То—тітка твоя!—

Свиня, як на дощ, то зогнетця, біжить до дому та скуглить!...

7. Верхи на коняці пер...іти ни(е) можна, бо спаритьця спина
Визьметця пухир, а потім розотреця і рана зроби(ть)ця.

8. Хворостину не(и) треба закидати, бо сдас(ть)ця на другий
раз.

9. То як перший раз виганяють до череди то свяченою вербою.

10. Про *кабана* кажуть, що в лоб його не забити, а то кудя од-
скочить, а тільки—ззаду.

11. У нас *тхори* курей добре беруть. За ніч набере до 20 ку-
рей, як має дітей. Вони більше під підлогою винодя(ть)ця, по комо-
рах і мають два ходи.

12. *Хомняк*, то яблуки носить у норку. Де нападають, то він
носить на зиму, то вже часом хлопці досліджують і їдуть за ним, у
яку він норку їде, і викопують осінню з мірку яблук.

«Наносив яблук так, як хомняк,»—каже батько, як син десь
собі яблука ховає.

13. Як Спаситіль ішов, а Мельник каже:—«Я—злякаю.»—Та ви-
вернув кожуха, да сів под мостком. Аж їде Спаситіль через мосток,
а він,—«у—у—у!...»—гуде. А Спаситіль каже:—«будиш же ти густі
цілий свій вік»—Ну. тай приросла шкура тая—Мідведь ізробився с
чоловіка.

14. *Бобёр* посаде дітей своїх на хворостині тай тягне у другу
сторону, ховається, бо там уже назвали його. А здибає його хто, то
він ни буде тікати, а пла-а-че!...

15. *Ярчук*. Перішая сучечка, молоденіка, да приведе сучечку, а
та знов приведе сучечку, то то—*ярчуки* все. Тільки, кажуть, ни можна
вигодувати ярчуків, бо все Відьма душить, то треба цілий рік під

бороною його держать—будку таку зробить та бороною наставити то вона ни приступить. Через год уже *Ярчук* Відьми ни допустить до корови, вона ни 'дберё молока.—*Ярчук* гавкає на Відьму і на Чорта.—Як він стане брехати, то вже можна зловить Відьму. А чим зловить?—тим очкурóm, шо сім літ в штанах мужик носить. А тра допіро його посв'ятить; і допіровже засісти її на Івана-Купайла тай накинуть, то вже вона ни *викурни(ть)ця з очкура*—*перекидатиме(ть)ця* собакой і котом. А ти бий собаку й кота, а вона тилько буде виш'яті!—А їден мужик узав да лапу одрубав Собаці, то взнав хто Відьма.

Ну, до диви(ть)ця—аж у сусідки його рука об'язана, то питає(ть)ця,—«шо вам таке?»—

— То, каже, оборвало пальця.—

16. *Земськє щеня* спієє. То вже як найдеш його, то треба почавить його за горло; то той дід чи баба буде помочнєє,—горло чавлять, як забулить у горлі, як простудитьця; або дитині шо зроби(ть)ця, то вже нисуть, щоб почавило горло, то од його *помагаї(ть)ця*. Задушити Земського щеняти ни можна, бо ни буде полегкості людям.

17. *Кот* а Собака—в них віра—їднака, ну Гіля хадзяїна, то—помоч — *Кошка*—судомоїчка, а Собака—пустолайочка.

18. Втинають *коту* хвоста, щоб людей катар ни нападав, бо він скріз нюхає по горшках і в воду, то як с хвостом, то катар людей нападає.

19. Спить хто нибудь до гори горлом, то ворущитьця у горлі, то *кот* думає, шо там миш ворущитьця, то зараз устьобає пазури у горло, тай ше може й зубами ухватить, тай задуше!—І дітєй так душе.

20. *Литюча Миш*. Кладуть, як возять жито, у засторóнок св'ячєний хлїб, шо на Великдень св'ятят; кладуть у коробку. Цілушку з того хлїба кладуть у засторóнок, а Миш—як із'зість того хлїба—їй крила поприростають. Вона сама в шерсті, а крила такі, як полотно, голиї.

20. Волошебниці—Відьми—купить нового горшка і нову покришку, і туди зачне летючу Миш да вставить у комашню; то комашня зовсім зоссе гую Миш. То там є, каже, вилочка і грабенки с гѣї Мѣши. То вже, як любля(ть)ця, а вона хоче, щоб ни любидись, то вона вѣзьме, одошкне хлопця вилочками, то він покине, ни буде любить. А як хоче, щоб любив, то грабельками пригѣрне і николи ни покине.

То є така пісня:

Єсть у мене такє зілле	Тоді я тебе забуду,
Близько перелазу,	Як очи заплюшу.
Як дам тобі напитися,	Буду пить, (2)
Забудиш одразу.	Іще й ни нап'юся,
Буду пити, буду пити,	Як здумаю об дівчину—
Кропильки ни впушу,	Слізми обиллюся.

21. Як перебіг *Заїць* дорогу, хоць бири вертайся до дому—уже лишенько буде.

22. «Ото, кажуть люде, десь *Ласиця* перебігла, корова ни встає».—

23. *Відьма* одбирє молоко в корови, а ни одбирє, то ни раз підеш і кровлі надоїш,—то, кажуть, Відьма помстилася.

24. Як Відьма наохѣти(ть)ця, то верне молоко. Як (я) завдовіла, була в мене корова, то прийде с поля, то нима нияк—гет так, як хто видоїв!—То я вийду на улицю, до аж плачу:—нихай би брала де богацько корів, а то в мене з їдної дай те забрала.—Ну, то верне—с тиждень побуде, а це знов розсерди(ть)ця тай знов забере.

25. Як молоко с кровлю, тягуче, то треба на св'ячений н'иж (шо завше св'яги(гь)ця) переціжувать—покласти на цидулку ножа до гори гѣсрим дай лять молоко на н'иж, то часом поможить.

26. Є *кропива*—*жіжка*, то віночки плетуть,—сплете віночка с самої жіжки - кропиви. Ото в костелі св'ятять на св'ятѣго Анто-нѣго; і на той віночок цідять молоко. Як ни поможе н'иж, то помѣже віночок.

27. *Оддутьє* у корови—з конюшини, як наїс(ть)ця, а ще щось із'зість на полі; ну, стараю(ть)ця проколоть шилом зду́хвина. Сало свиняче старе жовтее дають у середину, а звёрху воду холодную с криниці ллють.—Як нічого ни поможе, то доризують.

28. *Іссєджене (сально)* корують—молоденька смитана, іс салжою перемішають, дай замашують, то—гої(ть)ця.—Шкурлатā спалить на попіл дай засипає тоє сально по смитаньці.

29. *Парші*—то горох варать, горóховою юшкою ізливають; а салом зма́стить, то воно ізлузаї(ть)ця.

30. *Більмо*—сахаром запірскують, змовляють.

31. *Моч ни йде*, то петрушку корінне варать тай напувають.

в. *П т а х и.*

1. Як *куриця* засьпіває, як на сідало йде, то то́, кажуть, *наприпадок*, щось станетьця у хозяйстві, худоба яка згіне; а як *ра́но*, то ворогів одсьпіває.

2. Як засьпіває, то мірають од стола́ до порога; ак голова припаде́, то голову одрубають, як хвостом, то—хвоста.

3. *На зави́рху*, то хвостами трипають кури; *на дощ*, то ходить, як ворона обмо́кла.

4. *Пу́зач*, як кричить, то ме́рець буде.

5. На зиму *ластивки* зачеплюю(ть)ця ланка за лапку і так ключом затоплюю(ть)ця—нізка.

6. *Ластивка*—конопель ни проса ни спива́є, то шкоди наробить—під корб́ву підлितить, буде кров дої(ть)ця.

7. Забити ластивку або гніздо розорить, то ластови́нне нападе людину.

8. На дощ ластивка літає по над землею, а ви́соко--на погоду.

9. «*Чортовим насіннем*» *юробців* звуть за тим, шо вони вели́ку шко́ду роблять—літом і зимою, де нападають пашню, обсмокчуть чисто. Горобця ни гріх забити.

10. Як уперше на весні почути *зозулю*, а в кишені є гроши, то завше будуть гроши.

11. Діти питають:—„Зозулько, голубко, скільки міні літ жити?“—
То вона кукує, а воно лічить.

12. *Водут* каже—„вот-вот-вот“!—за це його „звуть московською зозулькою“.—Каже:

— Москалю, щоб ти зозулі ни чув.—«На што міне твоя зозуля, міне водуд закуйоть».—

13. *Сорокопуд*—сер'йозна пташка, де він гніздо зов'є, туди ніякої птиці ни допустить, і ворони; але як пусти(ть)ця, то так стрилою литить!

14. Говорать, що *іалки*, ворони, крук—усі чорни птиці, то Жиди повиліплювали із болота. Як Спасітіль був малим да гуляв з Жидинятами, го в субогу загадував ліпить птиці да пидрад ставить; то як дмухне Спасітіль, то вони живії поробля(ть)ся тай политять. Такий цуда показував!..

То Жиди йдуть Йосіфа й Мариї скарги(ть)ця—«глядіть вашого Сина, а ти ми заб'єм, бо він у суботу наших дігій сквернить. Ще малого похвалялися забить.—Оддали Спасітіля в фарбярню, то взяв Спасітіль всю ту пражу да в їдну кядку зопхав. Ну, то вже хадзяїн каже:—«ти мене згубив».—Питаї(ть)ця Спасітіль:—«а якої вам треба?»—Каже,—«зільоної».—То виймає зільону, чи там—чирвону...

З їдної кадки виймає різни фарби, То хадзяїн каже,—«Іди собі з Богом, ти бильше знаїш, я так ни зроблю, як ти».—

А то він візьме, забере жидинять та дасть кладочку у гору їм вийти, а потим ни дасть зойти, то вони так і сиплю(ть)ця, як галупки,—пообкривавлюю(ть)ця, йдуть скаргу(ть)ця батькаім. То й знов ідуть Жиди до Йосіфа-Мариї,—«гледі Сина, бо вб'єм». То дотиль хвалились, покиль ни замучили—по їхньому ста́лось!..

15. Дух-Св'ят у голубінний поста́ті.

16. *Орел*—найстарша птиця над усіма—навіть гуси його боя(ть)ця.

17. *Бугай* риве у воді, то як первий раз ривне, скільки раз лічать, то за стільки рублів хліба можна купити; як три рази ривне, то за три рубля буде кориць хліба.

18. *Софока* нигде більш кубла́ ни намо́стить, як тильки в лозі; де лоза густа, то вже її там гніздо. Вона в лозі і Чорт у лозі, то—компанія.

19. Часом скрико́че *софока*—«скрики-ке!»—гості будуть.

20. *Бусил* з того: загадав Бог чоловікові,—ниси у море й загопи, ни раз'язуй і ни заглядай у мішок—А він ни витерпів тай заглянув. А там гад був—ужі, ящорки. Яка була, погань, то вона разлізлась із мишка. А Господь каже:

— «Будеш же ти цілий свій вік їх собірати!»—Ну, да вже він зробився буслом,—збирає їх, живе цим. Вуж хвостом ло́па його по плéчах, а він диржить його у дзюбі, дітям нисе́.

21. Не можна буслове гніздо розорать, бо він помасти(ть)ця—принісе голово́шку дай запалить хату або клуню.

22. *Бусил* щкоди ни робе, він очища́є, ни можна забивати. Прикмечають—він, як пророком буває,—на голодний рик викидає буслиня́ іс кубла, а як на вруджай, то яйце́ викотить с кубла́.

Г. Нижчі хребетники і безхребетні створіння.

1. Гади ползащи́: *ящорки, іадюка чо́рная, верекі́лниця́ жо́вта, (в)уж*—зверху сивий, а под спóдом рабий.—*Поло́за* в нас нема, він по великих ярах, де тра́ви великі ростуть, бур'яні.

2. *Чо́рная іадюка* уку́сить, як на неї нагкне́ся. Худобина, як ляжить, то вона вку́сить Ви́шпютьють е́ї і кислим молоком обклада́є.—

3. *Верекі́лниця́* і *іадюка*, то вони їднакови́.

4. *Уж* зразу ни вку́сить—за первим разом як наступиш, то він каже, шо «ни бачив—наступив мене́», а за другим, каже—«жарту́є», а за третім, то вже—вку́сить. Коруватися од ужа нема чим.—Гово-

рать таке ліченіє,—як уж ускочить у воду попереду того чоловіка, то буде уж живий; бо він, як укусить, то тоже здохнить, а чоловік—вмре. А як чоловік попереду вскочить, то витягне вода, виздоровіє, а уж іздохне. Він ни зубами кусаїть, у него жилó, він жилó упустить.—Він так, як ідеш, то так жилóм—«с—с—с»... Св́ари(ть)ця. Він ни втікає од чоловіка ніколи. А роздражни його, то він так кре́пко доганяє, такий лихий!

5. *Ящирка*, як дровичся, то вхватить зубами за дручка, то десять раз можна обкурнуть, а вона все дёржи(ть)ця.

6. *Уж*, як згубить линóвисько, то од трэсті, од пропáсницї неї забирають,—на жар покласти теї шкури кусок дай курітися, то покíне.

7. На Воздви́женіє ужи собираю(ть)ця в кúчу у вірії іти, то помиз ними їден ест *царь*, зулутїї рóжки (корону) має. Простелїть хусточку, він ізлізе, то скине з голови рóжки; вони дуже дорогий—золото ніоціненне; але він дúже пищїть, як скидає.—

8. Которий вуж укусить людину, то вони його тутай кидают, ни приймають, він—грішний.

9. Уж, то, говорать, к Прокля́того, шо він іскусив Еву,—«ти будиш, сказав иому Господь, ползать на своєму череві усю жизнь свою».

10. Гадюка десь у гнилую колоду залізе, там замерзне і лижить цілу зїму. Їден мужик привіз дрова із лісу і начав рубать—аж там гадюка мерзлая; та він каже:—„а, горе мині!“—Поклав на печи тай горшком накрив, щоб нагрїлась; а послї розкрив дай заглядає—чи нагрїлась вона? А як він очинив горшка, то вона—хап його за нос, дай укусила!—Ого прїмовка—„ни грїй гадюки, бо вкусить“.

11. На Воздви́женнї, то часть *гидив* іде в вірії; а которі ни идугь, то залягають на зиму як стане холодно.

12. Як вуж виводи(ть)ця в обисці, то вже в гладїишницї молоко ни вдержи(ть)ця — одсуне кружечка тай хлѣпче. У нас їдна,—

сама йде на роботу; але приходить, заглядає, що діти роблять—диви(ть)ця в окно,—діти їдять і уж з ними хлєпче з миски молоко. То котора дитина його—цоп по голові ложкою, то він по-свари(ть)ця—«ц-с-с».. Тай знов хлєпче з миски...

13. *Зелену жабку*, котора на дереві, кажуть, пани, загадують кухарці збірають,—жарать у маслі на лікарство.

Уж смокче *фолуху*, як зловить. Як її визволяють, то треба берегтися дуже, бо скочить у очі.

14. То, говорать, що Давид писав псалми над ричкою, і вони, жаби, дуже кричали йому, перебивали писать, то він крикнув:

— «Ціхот!...»—

То вони помовкли, а їдна вилізла, велика така, із води і заговорила человечеським голосом:

— «Давидзе, Давидзе! не тільки ти Бога хвалиш, хвалимо і ми!»..—

А він уже дописав:—«всякое диханіє да хвалить Господа.»—Так що то жаби Бога хваляють.

15 Як ляже худобина, а ящірка там близько, то—вкусить.

16. *Усениця*, то вона роби(ть)ця бабочка така. Та бабочка (метелик) несе яйчки; а з тих яйчок роби(ть)ця усениця.

17. *Хрущі*—з землі. Стань копать на весні, то й вилазять.

18. *Майки* у маю десь беру(ть)ця. *Москалики*—*сонечко* з землі вилазять.

19. Як стане жито квітувать, то жуки обсядуть і смокчуть той цвіт, а переквітує, то знов десь діну(ть)ця.

20. *Борозняк*—білий робак, то він картохлю їсть.

21. *Слимаки* у лісі по губ'яках, на грибові.

22. *Сафана* рідко буває. На що спаде—то вогнем висушить. На яку пашню, то вигризе геть Од неї нема лічення. Вона, як налегигь, то зробить шкоду.

23. Як заведе(ть)ця *цвиркун*, то—погана штука, цвиркає, спат не дає. Їх випалюють, парать, виносять на роздорожжа.

24. *Павука* можна забити. То як худобину дме, (з'їсть павука) ну, то вдарить на одлі три рази, то перестане дуть.

25. *Бліх* вивести?..—Як холодно у хаті, то сами виведу(ть)ця, а воши—укропом попарить.

26. *Тараканів* также виносять на роздорожжа. Треба взять на пост'їл їх пару, вивезти на роздорожжа тай покинутї с постолом.

27. *Пчола*—то Божая-Мушка; вона працює так, як чоловік,—ціле літо робить, на зиму старає(ть)ця. Вона для Бога зробить воску на свічки, собі поживности і хазяїну користь. Як вулля хто видере, то все їдно, як чоловіка забив.

Як гарне літо—погодливеє, то пчола збирає з цвіт'їв, з гречки—тепло, бо вона не хоче робить, як холодно.

29. *Трутні* працюють. Пчола мед і віск носить, а трутень—воду. Тільки він багато меду пожирає, то йому пчоли крила обтинають, то він впаде неживий. Оставляють тільки для своєї пользи, не дають щоб багацько разводились.

30. Пчола, як укусить, то сама вмирає, з жилком кишки виходять. На неї не(и) можна казати «здохла», тільки як на чоловіка—„вмерла“.

IV. Р и б и.

— З чого риби?

— Як Господь риб создав, так вони і розводяця.—

V. Р о с л и н и.

1. *Дуб, стародуб і полинь*—зілле таке, шо його в горільці мочать і п'ють од живота.

2. *Саміця-дуб*—на весні розвиває(ть)ця, а *самец* довго стоїть не розвятий, голий.

3. На *Поліссі* співають:

Весільни: «Што то в лісі да за дзерево,

Лето й зіму да всьо зелено?»

Молодий:—«Братци, хвоя».

А вони знов співають:

— «Бог нам дал,
Што наш маладзюн атгадал—
Разумнаго бацька дзеціна».—

4. *Ялина*, то кругом костьолів обсажується. Вона гарно пахне;
так само зелена, як сósна.

Про ялину баби присьпівують на весіллї:

Сидів дроздик на ялині,
А звів собі гніздéчко,
Да зніс собі яéчко.
Сидить день, сидить другий,
А на третій лупить-лупить,
А (им'я) баба чарку цупить“.

5. *Тополя* повелась з невістки. Свекруха її так заколдувала.

Сьпівують:

Оженила мати сина
Да не до любови,
Послала сина в велику дорогу,
А молоду невістку—у поле до льону.
— „Як не вибереш льону,
То й не йди до дому“.—
Молода невістка не вибрала льону
Й не пішла до дому—
Стала тополью,
Стала тополью—тонкой високою.
Аж приїзджає єї син з дороги,
Кланя(ть)ця матери в ноги:
— Ой здорова, мамцю, здорова була,
— Деж твоя невісточка,
А моя жона?

„Присипала, синочку, сирая земля“.

— Ой з'їздив я, мамцю, всі города,
А не бачив Тополі, як на своїм полі—
Тонкая, висока—приудалая.

— Возьми, синку, гострую сокирку,
Да зрубай Тополю на своєму полю.—

Цюкнув я єї раз—з неї кров канула,

Цюкнув я єї другий—вона похилила...

Цюкнув я єї третій— вона промовила:

— Не рубай-же мене, бо я—твоя мила.

— Ой ти-ж моя мила, що ти тут робила?

— Як ти поїхав в далеку дорогу,
Мене мати зараз—у поле до льону,
То я не вибрала льону і не пішла до дому,
У полі стала, стала Топольою
Тонкой високою.

А вже син матір закликає:

— Щоб тобі, мати, так тяжко конати,
Як моїй жинці у полі стояти.

Щоб тобі, мати, так тяжко конати,
Як мені молодому с пари розлучати.

Щоб тобі, мати, тяжко на світі жити,
Як моїй жинці в сирій землі гнити.

6. *Тополя* не цвіте ніколи, бо вона так, як заклата.

7. *Осика*, як прийшов Юдаш вішатця, злякалась і затрусилася,
а івина напрутилася,—завше кривая і росту не має вгору, бо на
івині, повісився Юдаш.

8. *Осинковою палкою* не можна бити худобу, бо кров нападає.

9. Як хто помре і ходить, то священник закликає і каже
осинковою кілка забить у могилу.

10. *Чортяка* в сухій вербі має поміщеніє. На березі, як жінка проклинає чоловіка, виростають великі гулі. Як порохлявий кусок дерева, то у йому такі світлячки, то як вогонь не горить, у хаті поночі, то воно світить, як там огонь блискає.

11. В *очереті* Чорти водяться; там купини, вони на купинах собі живуть. Вони мають таке дозволеніє од Бога: де люди не живуть, то вони там живуть.

12. Єден наймит заблудив,—шукав воли і зірвалась дуже велика буря; то тоді саме папороть цвіла, і як цвіла, то зараз буря той цвіток обтаскала і він упав йому за постоли, то він уже стан знати, де воли його. Але йде—перейшли два «паничи» і кажуть:

— Міняймося,—на тобі чоботи, а ти нам дай постоли.

То як вони помінялися, то вони забрались з цвітком, а він прийшов до дому. Воли знайшов, але прийшов босий, бо чоботи десь ділись. Бо він все знав-би, як-би у нього не одібрали цвітка. (Паничі—Чорти—вони тим цвітом папороті завідують і знають все, що на світі робиться).

13. *Тирлич*—зілле(я)—любощі дають. Хто його копає, то так приказує 12 раз за одним духом:

«Тирлич, дванадцять прилич, а оддванадцяти—до одного да—до суджаного».

14. *Тоя*—у горіді, цвіт хороший. Її святять, і вона Нечисту Силу одганяє; ею курать. Вона одганяє *перелесників*.

15. *Чортюполох*—також од Нечистого. Варять і голову мують, як слабая.

16. *Осот*—погане зілле,—кажуть: «проклятийнасіває», бо колюче і трудно полоть город.

17. Як дитина не спить, то маковку варуть та напувають, бо у маковці крепость є.

18. *Мак-видюк* має дирочки, що як поспіє, то сам висипає(гь)ця. Його святять і обсипають видюком хліва. Коли відьми мають *вальвоф* до корив, то вони вже не пруступлять до хліва.

19. *Любисток* Жиди на Зелене Свято на вікна чепляють.

20. Доктора заказують *братки* п'ють, як у середині нездоров. У маю баби збирають і держать, і як там яка слабість, то парать та п'ють.

21. *Зозулячі черевички* п'ють од простуди.

22. *Нечуй-вітер* рвуть і свині напувають, як слабі.

23. *Коров'як*, то то, як черви нападуть худобину, то прихиляють і приговарюють:

— «Дзіванна панна, тоді я тебе одпущу, як у меї корови випадають черви.»—До—сход сонця прихиляють, прикладають голову каменем на сутки.

24. *Материнка*—пахнючая, нею голову миють; у лісі росте.

25. *Раст*—на весні найранній цвіте. То дівчата, як підуть у ліс, рвуть, кидають під ноги, топчуть і приговарюють: «Дай, Боже, на той год дождать *расту* топтать.»—

26. *Ломинус* у полі росте і у лісі. Його варать і блощиці парать, то вони пропадають.

27. *Чорне-зілля* варать і п'ють, як живіть дуже болить.

28. *Сон-зілля* дуже рано цвіте.

29. *Ласкавці* по городах цвітуть.

30. *Барвінок* зелений літо й зиму.

31. В *руту* вбірають молодую до шлюбу. Плетуть маленького віночка і приколюють на голову, а поверх—купляний вінок і фата.

32. На Воздвижені *васильки* несуть у церкву і хреста вбірають.

33. *З нехвороща* віники роблють.

34. *Святолянське зілля* мочуть у горільці, ї як кривавий понос, то п'ють його.

35. *Переступень*—од живота. Як пидорветьця чоловік, то мочать його у горільці і п'ють.

36. *Одкасник*—сд *перелесника*,—варать та обмиваютьця.

37. *Руміянок*, породілля вживає, п'є.

38. Господь, як вигнав Адама з раю, дав заступа і три колоски ячменю.

39. Бувало, як ранній ячмінь, то перша служба правиться на ячмінних проскурах.

40. Як хадзяйка сіє своє, то «проклятий» сіє своє, щоб росло (непотрібне зілле—бур'яни).

41. Волшєбники закручують у житі і приговарують, «чи на голову», «чи на руки», «чи на ноги»... Тай буде вред з того. Як найде хадзяїн такого, що вирве, то буде пользува(гь)ця, а як ни вирве, то пашню тую продасть.

Зіл्लе усяке треба збирати у маю, на Переплавну Середу, по Великодню четвертой неділі; при цьому треба говорити молитви всякі, між инш:

Святий Аврам на зілля орав,	} 3 рази.
А святий Илля—сіяв зілля,	
А Матір-Божа рвала,	
І нам на помоч давала.	

А потім—«Богородице Діво».

Під первий корінець, як вирвеш, треба копійку положить, а як нема копійки, то—хліба-соли.

VI. Релігійні вірування.

(Біблійні та історичні згадки).

I. Сотворінне землі.

Як сіяв Бог землю, то послав Сатану в море, щоб достав піску і каже:—„Ни кради собі, тилько оддавай усенький Мині с па́щи све́ї“.—А він поринав мо́же два рази—три, а при послідки таки трохи й собі оставив піску, каже:—„Я собі посію, і в мене́ буде сво́я зимля“.—Ну, то йому як начало в роті рості, начало йому па́чу роспіра́ть і то́ він начав кричать,—„Господи, помилуй мене!“—А Господь каже,—„А я казав—ни кради“.—Та каже:—„Плюй!“—Ото він почав плювати, то—ба́гна, то—його, а Господь де пусіав, то—зимля утверділась“.

2. Прислуги Божі

У старому заветі ми знаємо які були в самого Бога прислуги, а в Спасителя були—самий перший—Петро й Павло і Іван—їх дванадцять було.

Єсть Бог над нами—Отець—поїть і кормить нас; що схоче те в скорих часах і зробить над нами.—

Колишні люди бачили Бога, покиль хмеля не вживали. А тепер то він каже:—„Як-би я Бога побачив, я-б йому дав-би, щоб Він міні грошей та хліба дав“.—

Він усе чуїть і бачить, та не признається до нас, бо ми недостойні його бачить. Він (чоловік) тільки подумає що на Бога, то Бог уже усе знає. Він знає наші думки і наші розговори.

3. Т р о й ц я.

Бог, Син-Божий і Дух-Святий і то—Троїця.—

Сина Бог створив з Духа-Святого, то Він у трох лицах, але Ідєн Бог.

4. П р о А н ь о л а.

Як був Аньол шестокрилий; він мав під собою сорок хорув Аньолов. То ним Бог хоче послугуватися, бо він слуга Божий. А він не став покоратися Богові.—Я, каже, такий Бог, як і ти, бо я маю багато під собою теж прислуги. То Господь розгнівався тай зопхнув шестокрильного Аньола з неба у болото. То він уже Ничистим Духом зробився і за ним уся прислуга його пішла. І за тим вони мають владу, можуть до хрищеного чоловіка приступити, бо є Ничисти з Аньолов. Ото єст—*перелєсники*—бувають у жєнщини чи в чоловіка—він може жити і с хрищеним чоловіком. І так я це не брешу, а правду кажу.—Вона і сповідається й причащається, а він про те до неї ходив.

5. Про Адама єву та Люципира.

Первий чоловік був Адам із Євою, із жонною. Сказав Господь,— всі дерева вкушати, а їдного ні можна вкушати—«познання добра і зла»,—тєе дерево так називалося.

Ну, а взявся десь Змей, цей Люципир, і виліз по дереві, і зломив яблуко з галузою і гуворить до Єви:

— На, укуси цього яблука, то будите такими *богами*, як і Бог.—

То вона, як укусила, то вона осталася нагая.

На їй була така одежа, яку на нас по троху осталося, от—пазури, і біжить, уже кричить до Адама:

— «Адам, на, ти вкуси!»—

То як він укусив, то й він остався нагий. І вже їдно другого увстидаї(ть)ця. Віламаїть де з дерива такий лист—цмуківця, закриваї(ть)ця; бо їм стїдно їдно другого. А Господь уже знає шо вони согрїшили і гукає:

— «Адам, Адам де ти?!»—

Адам каже:

— Я ссишу, Господи, глас Твой, то я Тебє боїся.

— А чого-ж ти Мене боїся?

— Бо я встиджуся Тебе, бо я—наг.

— А чого-ж ти наг?

— Бо я ниповелянее дерево вкусив.

А на шо-ж ти укусив?

— Жона мене прильстіла, которую Ти мені создал.

Ну, то вже Господь казав Аньолам вигнати із рая Адама з Євою, шо вони ни слухали Бога.

То Адам заложив собі покуту:

— Я піду у Ворданий-ріку на сорок-день і на сорок-ноч у воду пу шию стояти, щоб вода витягнула грїхи іс тіла.

— А ти йди, на Єву каже, у Сабат-рику на сорок-день і сорок-ноч пу шию в воду.

То він каже:

— Шо ж ти мені даси, то я одинадцять зріжу, а дванадцятку оставлю і ти будиш із його пользу мать?—

То він каже:

— Шо-ж я тобі дам, як я нічого ни маю?—

Ну, го він каже:

— Я с гебе нічого й ни хочу, тільки запиши́ міні іс цього сина чадо, і с чада—чадо, і с чада—чадо... Скільки вже буде чад на світі, так щоб усі йому були.

То Адам уризав мизинного пальця і записав, бо він думав шо живий ни буде,—«іс чада—чадо, да все йому».—

То він заліс у Вордань-рику і пуложив під камінь ту записку.

Той про те хлопиць ріс і з його пішло потомство. І всі тиї чада ішли у отхлань.—

„U otchłaniach ojcowych i w patryarchowych“... сьпівають, такі колядки є польські.

То вже ого йшли люде йому. Але як уродився Спаситель, то він так ходив—Бог, ни хрищаний—аж тридцять год, а вже пішов до Івана Христигеля.

Вони вдвох собі ходили і товаришували; бо обидва з Духа Сьвятого. То каже,—„Христи Мене, треба віру показати“...

Ну, та як стали христи(ть)ця вони, то небо ростворилося, то стрели з неба. Камінь одвернувся, і гой церигриф іспалили.

То на тую памнятку стреляють на Ордані.

Ото пішов Христос на муки дай одкупив—записку спалили і нима чим Люципиру одказа(ть)ця.

6. Житте людське пісня раю.

Як прогнали людей з раю, то дав Господь Аньоблові три колоски, рідеть і мотика (заступ і лупата).—„Ну, то ни мав охоти в раю маги роскош, то сій гепера і ори—сам себе пита́й“.—

Колядка така є польска.

Fora, Adamie, fóra
S tak rokosznego dwóra
M'jał w raju doś rokoszy
A teraz idź na ziemi
I siej złotyj kłosyk.

Той са́мий Люципир, которий іскусив Єву в раю, явля́(ть)ця до є́ї:

— А шо ти, каже, Єво, 'ще стоїш? Адам давно вийшов.—

То вона начала́ каза́ти, шо ще ни вийшло врем'є. Ту він Її ошаламони́в—посчитав дні і ночі—насчитав сорок. То вона вискочила і зна́є де сту́ть Ада́м на вс́ход-со́ньця і біжить туда до його́. Ну, то Ада́м кричить:

— «Іди, проклят, од мене, я тибє знать ни знаю!»—

То вже Люципир перекину́всь чоловіком і пішли собі блудить з Євою по пущах. І блудили сорок не́діль. А Ада́м об Її не знав.— Прийшлося Її родить дитя́, вона начала хму́рами Адамові на́казувать, шо — „нихай прибу́де до мене, бо я вже вміраю“—То Адам, як найшов Її, де вона бу́ліє, нача́в кні́ги читати,—вона ро́дить сина з двана́дцятьма́ голова́ми! То вони як начали Її—шо вони з Нечистого Духа—той за жи́ли смокчи́ть, той за груді́—вскрі́зь, де який уло́вить. То-ж двана́дцять го́лив!—

Сидить уже Адам дай плачить.—

Дивитьця на Її му́ку, аж приходить той «чимис», мовляв, той Люципир:

— Чого ти, киже, Адаме плачиш?...—

Каже:

— Дав мені Бог сина, шо я об йому́ ни знаю́, і ни такий як ми.

7. П о т о п.

Господь Ноя полюбив і сказав робити Ковчег, великий корабель. Йому сказав Господь забрати всю сём'ю—ни́чїстих по па́ри, а чисти

по сімї пар. То тільки таких дві птиці гордых було—Їден Гріф, а другого забула я. Їден сказав—„я злітаю“, а другий сказав—„я сплавую“.—То тих нимає—Їх ізвилось і плем'я, Господь ізвів, розгнівався, що вони такі горди.

Потоп за тим, що вже невірні люде були, ни вірували в Бога, то Господь витопив.

Пішла вода, покрила гори і найвисшії дере́ва. Ной сидів покіль аж вода ни спала, то він послав Голубицю, щоб розвідала чи покиль вода ни спала. Голубиця принесла ма́сляную ветку. А потім послав Во́рона чи вже осушилась земля. Ворон полетів тай ни вернувся. Приходить А́нґол і каже:—„Ной, выпускай се́м'ю на розмноже́нїє“.—То він сказав, що „я ни хочу сем'ї випускати і розмножуватьця—як ма́є Господь по́слі потопом топить, то нихай зразу витопить нас усіх тут, щоб ни було нас“.—А́нґол пішов, Бо́гові оповістив. А Господь послав А́нґола і сказав йому:—„бі́льше потопа ни буде. Я поставлю знак—сімоцве́тну́ю раду́гу, то вже великого доща ни буде“.—

Тай допіро Ной випустив се́м'ю, пішов розмножатьця.

8. Авраам.

Авраам ни мав дітей, то він упросив Бога, щоб Господь дав йому сина. То він крепко вірував у Бога, то йому Господь сказав; що найлюбі́ме в тебе, то о́фяруй міні на жертву. Прийшов Авраам до дому, на що пудиви́ця—все милее, все любее. А син—наймиді́йший бо тільки Їден і був. А Господь з його віри пробува́в. То він уже каже сину Ісаку—„ходім, сину, Богу на жертву“.—То нав'язав в'язку дров. Син ніс, а Авраам узяв ножа, пішли до жертвенника—там за́ріжить сина і спалить.

Так-би міг хто зробити? А Авраам одваживсь!...

Прийшли до жертвенника, а син каже:—„Тато, зв'яжи міні ру́ці, щоб я до тебе часом ни кинувся“.—То він його зв'язав да вже взяв ножа, хтів заколоть, а А́нґол пітхвотив ножа. А Господь каже:

— „Авраам, Авраам, ні налагай руки на отрока свого, бо я бачу, що ти боїся Бога. Їст умісте сина твого у кущі баран— агнець“.—

То він уже сина розв'язав, а баранця заколов да на жертву скинув, Аньол йому подніс.—

9. Про Мойсея та про Жидив.

То тоді, як Герод вибивав дітей, то у Ідної Жь'ид'ивки був синок, то вона його ховала; а бачить, що ни можна виховать, то взяла у корзину, застодила і понесла, поставила над річккой, там де Королевна виходить купатьця. Найшла Королівна корзинку, очиняе—аж там хлопчик лежить. То вона його забрала до себе і кормила його і прозвала його Мойсейом. То він вирос. Його Бог полюбив. Послав його Бог у Ігипет—Жидив звідтиль вивести з Ігипта. То він пішов, то Цар Ігипитский ни хоче оддавать. То він наслав на його сліпоту. То він обіщав, сказав—«зними з мене сліпоту, то вже я тобі оддам твій народ».

То він уже як став бачить, то ни хоче знов оддавать. То він на його наслав коросту. Він каже—«зними з мене цей труд, то допіру оддам народ».—То як він зняв з його той труд, то він ізнов ни хоче. То він узяв да наслав на його крелкий сон, а народові—приготовляця.—То як він уже заснув крелким сном, то він забрав народ і навтікача!... Як він прочхнувся, що нима народа, посилає у погоню Циганив—завернути народ.

У Ігипті Цигани, через те вони ни мають туті зимлі, бо вони Ігипетски.

А Мойсей ударив жизлом по воді. Вода роступилася і зробилась дорогом Жидам іти. То як ускочили Цигани за Жидами, то вода з'заду іступлювалася і Циганив витопила. А которий Циган умішався проміж Жиди, то перейшов на цю сторону.—

Як привів Мойсей Жидів у ліс на таке то місце, де вже отабурив, і взяв скрижало ка́мінне і написав де́сятеро Божого-казанія. І сказав їм, що — „ви тут живіте, а я піду до Бога питаю вам поміщення дати“.—

То вони там уже собі огонь клали.

Бог їм з неба „манну“ кидав; крупці такі кидав; то вони збірали кашу варили. Потім їм захтілося м'яса, то їм Господь на багацько Переп'юлок; то вони, заждавши, котрий дуже наївся м'яса, і пропадали багацько.

То Жиди кажуть, що це — ні наш Бог. Вони за Бога по Мойсея. Бо він нас покинув.

Хто мав ку́льки в ушах, хто перстні золоті, то кидав огонь — «що віскочить нам з огню, то ми будемо у тебе вірувати». То їм вискочило теля. То вони тепер носять телячі шкурки на ках і на лобі. То там на лобі у тебе табакерці де́сятеро Божого-казанія. А скрижало розбили тебе, що з десятиро Божим — прозання.

Явля́ця Моїсе́й. Він довго ні був, то їм показався ясний і чоловік. То вони на втікача́ од його в россії! То він багацько їми клопоту мав. — То це в їх свято — «Трубки», то він у трубував і скликав їх до кучи.

То так, як забере їх, то загородить кучку да в кучу їх зачи. Ото їх празник — «Кучки». — Він не мог їх усіх зібрати, але яв до Моїсея Нечистий Дух, той каже: «що ти мені даси, то я їх зберу». — «А що-ж ти хочеш?» - «Дай мені десятиро Жида». — «Скочирай — я дам». — А росписки на це не дав. То він як шатнувся всіх зібрав до купи. А допіру каже: — „дай же мені росписку, обіцяв.“ — Мойсей каже: „я тобі обіцяв з десятиро кагала Жида дати. Ото у них єсть Судная-ніч — „Хапун“. Вони бояця цієї ночі, бо знають кого вхопить по Мойсеєві росписці. Мойсей уже їм др скрижало писав десятиро-Божих приказаній, то де він його пише і де тих Жидів подів, то я вже не знаю.

ІО. Д а в и д.

Давид писая псальми над морем, або над річкою, а Жаби кричать дуже голосно і перебивають йому писати. Він не витерпів, да крикнув: „ціхо!“—Вони й помовкли. А послі вилізла великая Стара Жаба да і каже: „Давиде, Давиде, не тільки ти Бога хвалиш, хвалимо й ми,—ми вже одинадцять пісень пересьпівали, а ще треба дванадцятую“.—А він і дописав тоді: „всяке диханіє да хвалить Господа в гуслах і органах“.—

ІІ. І л л я П р о р о к. (Страшний Суд).

Ілля ше, кажуть, ни вмірав, його живого на огннних конях (на плам'їних) забрали на небо. Він спусти(ть)ця на землю вмірати. Хто родивсь, той буде вмірати, а хто ни родивсь, той ни вміратиме. Спаситель і Богом родивсь, а вмірати мусів, бо Жиди замучили.

Ілля при коньці світа спусти(ть)ця на землю вмірати. Він ни вмере, тільки йому зотнуть Аньоли голову і та кров займе(ть)ця, перегорить всенький сьвіт. І допіро тиї, хто й похований, понерегорають на попіл усі кості; а Аньоли мітлами позмітають на купу; а Спаситель перехрестить, ну, да умершиї й повстають. І допіро буде судить їх діла.

Архангел Гавриїл буде важить на шальки гріхи. Ну, так як Спасигель положить христа з Ідного боку, а з другого боку—гріхи, спісаниї на картоцці, всі тиї, шо нагрішив за весь свій вік. Ну, то як він покаї(ть)ця, возьме(ть)ця до Бога, ту хрест переважить гріхи, а як ни пукаї(ть)ця, ту гріхи потягнуть у гору хреста—уже важчиї. То правидниї стануть на правий стороні, а грішниї на левий. Правильним Господь дасть деь поміщеніє добрее, а грішникам, то—в пекло треба йти. Бо Спаситель обіщав Люципирові, що «твоє пекло буде наповнянее», которіє в мене не вірують».—

12. Р о з д в о́.

Сьвятая Анна, заматерівши, уже було Її сто літ, і Якїм. В Їх не було дітей од ро́да, то вони начали Бога просити:

— Господи, дай нам яке дитя, то ми оддамо тобі на офі́ру.—

То А́ньол приходить і звястує:

— Ти будиш мати Дочку і назвеш є́ї Марі́я.—

То вуна каже:

— Я вже заматері́ла.—

А А́ньол каже:

— З Духа Сьвато́го будеш ма́ть.—

То як уже вона мала тую Дочку і до трех літ удома держала, а потому згадали, що вони офі́рували Її Богові.—

У три года завели Її у монастир, ото—Введені́е во храм При-сва́тою Богороди́ци. То вона там Богу молилася до возро́сту літ. Потом А́ньол Її звястує, що „ти будеш мати Сина“.—То во́на зля-калася,—„як я могу мати Сина, як я мужа ни знаю?“—

А А́ньол го́воре—„з Духа Сьвато́го“. А вона каже: „Я—слуга Господе́ва, нехай що схоче, те зо мною зробіть“.—Вона зразу по-чувствовала в собі,—Госпо́дь Духа вслав Сьвато́го в є́ї.—

Потом вінчалась с старим Йо́сіфом, щоб він є́ї доглядав. Як Її прийшло́сь родить то десь то у них не було помі́щенія, що вони ходили, просились у хату, то ніхто не схоті́в приня́ть. Вони пішли у хлі́в, то Ма́тір Божа у яслах Сина родила, на сіні. Воли там хукали і о́грівали свею па́рою. Зора ясна́я стала над тим хлі́вом, а па́стухи в полі́ ночували і бігли туди подивитись, що там я́сність вели́ка. А тут ішло́ три Цари́ та не́сли три да́ри—лі́ван, смі́рно і каді́дло; а Ге́род Їх устрі́чав і сказа́в, Сусу Христу́ покло́нітьця і до мене—зайде́те і мені́ скажете́ про него“.—Бо Ге́род дуже засму́тився, що Сус Христос наро́дився. Але́ Їм, тим Цара́м, заплута́в Бог доро́гу—заблуди́ли,—не потра́фили туди зайти́ сказа́ти. Ге́род сказа́в всі́х дітей ви́бивати—до трьох лі́т, хоті́в попа́сти на Суса Христа́. А

Йосип набрав на плечи пелюшок вязочку, а Марію посадив на осяті, тай виїхав з Виєлиему. В Єгипті ріс і вже бігав гулять із Жидками. В суботу скаже їм виліплювать такії птиці,—Вони ліпили й подрад становили; то Спаситель, як дмухне на тиї птиці, то вони й полетять. Біжать Жидинята й кажуть батькам, що—„нам Ісус загадує ліпить птиці, то він дмухне, то вони полетять—живиї поробляца—ого—Галки“.—Жиди йдуть і кажуть:—Йосіфе й Маріє, глядіть свого Сина, бо він нам дітей сквернить у суботу—загадує живиї птиці ліпить, то ми його заб'єм“.—То Йосиф і Марія оддали Ісуса у фарбарню, де фарбуєця пража всякая. Ісус забрав всю тую пражу, та в сдну фарбу вклав, а прийшов хазяїн, взявся за голову,—„Ти мене згубив!“—А Сус каже:—„а якої Вамъ треба, якого цвета?“—Хазяїн каже—зеленої... І всяку назива. А Сус з їдної фарби виймав всякого цвета.—Цуда́ показував ще з малих літ. Хадзяїн каже,—„иди собі з Богом, бо я такого не зробию—з єдної фарби всякого цвета, а ти лучче знаєш мене, то міні слуги такої ни треба“...—Сус прийде ду дому, то знов цуда́ показує, іде вже знав з Жидка́ми гулять. То він їм дасть кладучку в гору йти, на пуветши. Сам попереду, а вони собі за ним. А там їм ни дасть кладучки, так вони й падають на землю—позбивають боро́ди, зуби повибивають, кров іде!...

Він їх ни любив, бо скоро вродивсь, то знав, що вони Його замучать. То вони знов ідуть,—„Йосіфе-Маріє, глядять, що Він нашим дітям робить, ми його заб'єм“.—

То вже вони тікають от тих Жидив у монастир Богу молитця. То він там цуда́ пуказав—у монастирі—взяв і сховався од Йосіфа і од Марії. Він миз людьми стоїть, а вони ходять, не бачать, плачуть!—То він ізжалівсь над Ма́тірою, і зробивсь Голубцем і сів на плечі в Матери.

13. Юдаш прудав Спасітеля.

Спасітель до учеників до свуїх гуворить:—«ви Мене продасте і видасте на смерть Жидам».—То вони ни можуть знать хто з їх

прудасть. Той думаїть, шо—я, а той, шо—я? Ни можуть узнати, шо їм Спаситель такую реч сказав.—То він сказав їм паску пекти; це вже у Чистий Четвер. Та, каже, як став розділять паску,—„кому Я в сіль умочу хліба й дам, то той Мене продасть Жидам“.—Уже як Юдаш продав за тридцять рублів, дай кажуть Жиди до Юдаша: —„Якми Його візьмемо, як ви усі єдинакові?“—Ну, до він каже,—„кого я поцолую, то ви Того хапайте“.—Як розділив паску, умочив у сіль і дав Юдашові. (Ото-ж тепер і кажуть,—„ворогові хліба й солі дай“, бо так Спаситель сказав).—Жиди вхватали Спасителя і рвали з голови коси й з бороди волос, і руки йому зв'язали, і пувели вже Його мучити на смерть. А Юдаш злякався, прибігши до дому. Його мати начала на його нарікати:—„Продав, сину, Бога, а Бог воскресне і ти пропащий будиш!“.—Ну, да дала йому вечерати півня їсти.

— „Так тому правда, шо він воскресне, як цей півень заспіває,“— каже Юдаш. І вже биз бока той півень, то він стрепенувсь і за-співав—пичений півень. То він і схвативсь—і злякався,—„Дай, мати, шось иншого вичерати!“—Вона йому дала варених яєць, тай знов плаче,—„продав, сину, Бога, Бог воскресне, ти нищасний будиш!“— Він каже:

— „Так цьому правда, шо воскресне, як с цих яєць курчата будуть“.—

То тиї курчата з яєць по столі—„пі—пі—пі“...—Порозбігались... То він за ворівку та пішов віша(ть)ця.—То він прийшов до Ідного дерева—нахилилось, ни можна повіси(ть)ця! А прийшов до ївини, то вуна нібито трошки напрутілась. То він зачипивсь, то вона і ни вдавила й ни пустила!—То він стояв од Чистого Читвірга до Нидлі до ранку.—Як воскрес Спаситель, то просто пішов у пекло по душі; а там Люципир (самий страшний, которий Еву і Адама скусив) стовпа посеред пекла вимурував для Спасителя. Прийшов Спаситель та каже:

— На кого це ти, Люципир, такого стовпа вимурував?—Каже: —«На Тебе, Господи».—«А як-же ти Мене будиш туди зачиняти, по-

кажи Мені».—А він каже,—«Я Тебе, Господи, боюся—одойди далеко, то я покажу Тобі».—

Та взяв уже по половині, й за ноги, за руки і за голову—скризь уже клямками.—А остátня клямка взяла сама і замкнулась. То він як стрепенувсь!.. Думав одорвётся. А допіро—Юдаш одорвався да йому, закованому Люципирові, упав у руки.—

А Люципир каже:

— Ти-ж є Господь, ти—справедливий, с ким ти мене оставля́їш? -

А Господь каже:

— На́ тобі Юдаша́ і бався ним. А ти ни журі́ся, твоє пе́кло буде на́по́мняне,—котори в Минé ни будуть ві́рувать і ни будуть проси́ть Мине, то всі Твої́ будуть».—

Ну, до так прирі́к уже Люципирові, до він уже закований там.—

14. Спасі́тель ісці́ляє сла́бих.

Як ходив Спасі́тель с Св́ятим Петро́м по землі. Вони в трох ходили—Спасі́тель, Петро́ й Павло. То вони́ йшли, то Прокаже́нний прикований був у скалі́. Зжалівся Спасі́тель, гуворить до Св́ятого Петро́а:

— Як цей чоловік страда́є! Треба його́ спасти́.—

І прийшов туда до того чоловіка у скалу́; а Нечі́стий-Дух за-гуварив чоловічим го́лосом:

— Я ни хочу од його́ виходи́ть!—

А Спасі́тель гувори́ть йому:

— Я тобі́ гувору—вийди із його́!

То він гуворить:

— Господи, позово́ль мені увойти мижду сви́ні.—

То Госпо́дь позво́лив йому.

А він вийшов іс чоловіка: витопив стадо сви́ней.—А на чолові́кові опа́ли залі́зні о́кови і він іде́ у село́. То його́ начали лю́де буя(ть)ця, бо він прокаже́нний був. Він гуворить, шо мене спас такий

то Чол'овік-Прохожий. То вже вони увіровали і пішли за тим Прохожим.

Біжат люди, а сидить Сліпий і він питаї(ть)ця тих людей:

— Хто то пішов?—

То йому гувора́ть:

— Спаса́тель ми́ра.—

То він начав кричати:

— Ісу́се, Сину Давидов, поми́луй мене!—

То він начав дуже кричати. То вернувсь Спаса́тель і сказав:

— Чого ти од Мене́ тре́буїш?

— Я хочу бачи́ти.—

Ну, то йому дав Спаса́тель, шо він став бачи́ть сьвіт.

Він був дуже благодарний за тее Бо́гові, То Він начав благодари́ть Бога, начав кланя́тись і увірував у віру Христову. Тоді ба́гацько не вірували, а Він увірував. То Спаса́тель десятох спас од всяко́ї болес́ті.—То Сліпий дуже увіровав і начав благодари́ть Бога, а дев'ять не благодарни були Богові, то Господь сказав то́му Сліпо́му:

— Ти бу́деш бра́том Моїм.—

Люде ста́ли гувори́ть:

— Як, Госпе́дь, може він бути братом Твоїм, шо він Сліпий чол'у́вік був?

А Господь ка́же:

— То є́днаково—ни́щий—братъ Мій —

Сказав Господь, хто ни благодарив:

— Одхо́дьте од Мене́, Я вас ни знаю. Як Я був на́г, то ви Мене ни приоді́ли, як я а́лкал, то ви Мене ни накорми́ли, як Я за́ждав, то ви Мене ни напо́или, як Я був Странні́ком, то ви Мене в дом свій не приняли́. Іді́те од Мене́, Я вас ни знаю!—

А вуни гова́ра́ть:

— Го́споди, як би ми знали, шо то Ти був на́г, то ми-б с себе́

скинули одѣжу а Тебе-б приоділи. Як би Ти був голодин, то ми-б самі не їли, да Тебе-б накормили. —

А Господь каже:

— То ни Мене само́го, тільки—бра́та Мо́го.—

Він Сліпця посчитав за бра́та свого.

Спасітель му́лився Богу на горѣ, то Сатана вийшов туд а ж до Спасітеля й ка́же:

— Бачеш Ти скі́лько сьвіта? Пукорись мені под но́ги, то все Твоє буде—я все Тобі подарую.—

Бо Сатана думав шо це ни Спасітель мира. То він три рази йому перебивав моли(ть)ця Богу, То за третім разом Спасітель наодлі махнув рукою й сказав:

— Одойди, Сатано, од Мене!—

То він смолою розолявсь.

15. Про Спасітеля та про Апостолів.

Апостоли і в-день і в-ночі йшли; ни ночували ніко́ли; то наро́д за ними іде́. Бо вони проповідники були. Ну, то як десь уже путомля(ть)ця, пасядають оддыхать, то Спасітель каже до Петра:

— Треба наро́д покормить, мало хлі́ба взяли с собою.—

То каже Петро:

— У нас тільки є три хлі́би і дві ри́би.—

То Спасітель поламав тих три хлі́би, то накормилося три тисячи наро́да, крімѣ женщин і ді́тей. Іше й три корзини окру́шків набрали.—

У другім місті було п'ять хлі́бів і три ри́би, то наро́д поса́да́в на траві́, а Спасітель полама́в і сказав їсти. То насити́в п'ять тисяч наро́да крімѣ женщин і ді́тей. Іше п'ять корзин набра́ли то́же окру́шків.

16. С в. Ю р і й.

Вояк був—воював. Він Зьмея зарубав, бо Зьмеї Царевну хотів забрати. Уже виставив Цар, на пожиреніє... Уже хотів із'їсти Зьмея Царевну, а Юрій прискочив і Зьмея зарубав.

17. С в. П р о к і п.

Варувкаєє св'ятечко, кажуть ні можна жать, бо він громом попалить тебе, що нажнуть. Він завідує громом. Прокіп тебе ні буде чепати, що перше нажнуть, а тільки того дня, на Прокіпа, як нажнуть, то тебе гром попалить.

На Прокіпа, то повинна бути—копа...—То це вже на́чинаю(ть)ця жни́ва.

18. Про Святого Антонія.

Пішов Жид до костьола та каже:

Święty Antonij, верни мені коні, таку тобі свічку дам, як кінську ногу.—

А приїхав Пан до кустьола тими кіннями; бо він купив у злодія.

Ну, то вже виходить Жид із костьола дай взрадувався, що—«на моїм коні, сидить аж два Антоні.»—Було два кучери.—

19. Про Олексія—Божого Чоловіка.

Олексія по ниволі батьки ожинили, а він ні схотів з жінкою жити да пішов по пущах блудити. Блудив сім літ, ні ївши і ні пивши, а прийшов до дому, як зимля счернівши. Його отець в своїй домі ні познав да за старця прийняв. Казав йому особливо дати, своїм слугам вірно доглядати. Його слуги вірно доглядали, а що занисуть йому їсти, то він ні їв, то все собакам оддавав. Як став він умірати, то став до батька карту писати. Його батько карту читає, з великого жалю умірає,—„Ой темний мій, горький світу, Олексію. сину мій, цвіту!“—Став знов до матері карту писати. Його мати карту читає, з великого жалю вмірає:—„Ой темний мій, го-

свѣту, Оликсею, сину мій, цвіту!“—Став Оликсеї умірати, став до жинки карту писати.—Його жинка карту читає, з виликого жалю вмірає,—„Ой темний мій, горький свѣту, Оликсею, друже мій, квіту!—Всяке зілле як мак процвітає, всяка птиця собі п'яру має, а я нищасна в Божий к'ари, ни дав міні Господь п'ари“.—

20. Іван Златовуст.

Господь установлював служби править по церквах і сказав оцинити Апостолам цю одправу. То Іден цинив дуже дорого, бу це Божий sluвa, а Іван сказав, шо дуже дорого, ни всі заплатять, тилько бугатиї, а вбоги ни наймуть, бо дорого,—а по золотому, то всяке найме службу Божу. То Господь сказав:—„Зологиї вуста твої, Іване, шо ти так д'обре оцинив:—зар'обить убогий злотий і прот'е може нанять службу Божу, а дорого, то ни всяке найме. І богате ни схоче дорого платить“.—За теє Іван став—Златовуст—Господь його так уподобав.

21. Виликомучениця Варвара.

Вуна іс пуг'анив,увірувала в Христа. То її батько хтів видать замуж за К'ороля, а вуна ни схотіла ни за який з'амуж іти,—„Я, каже, піду за Небесного, а за К'ороля за вашого не піду“.—

Ну, то її батько узяв у темницю, засадив, то вона сиділа у темниці, то батько пішов питати її:

— Чи лучче будеш сидіти у темниці чи підеш з'амож?—

То вона каже:

— Лучче буду у темниці сидіть ниж замож ходить.—

То її у темниці явилась Матір-Б'ожая іс Спасітельом на руках. Але Спасітель ще од єї лицо одвертав снує, бу вуна була ни хрищен'а.

То як уже вона викралась іс темниці і охрестилась, то батько сказав її взяти та до коліс прив'язати, раздерти на-двое кін'ями.

То тиї колеса покришились, а вона осталася нивридима. Він, її багачко, мучив—набили шкла да пу шклі вѳдили, щоб вона ноги поризала. А все питаї(ть)ця:

— „Чи підеїш за́муж?“—

Ну, то вона му́чана́я така́я, але все кра́щя́я роби(ть)ця́ як була.

Ту він сказав улію на́смажи́ть—ба́тько—да вкину́ть її у той улі́й, щоб зварилася. То вона́ цього́ вже зляка́лася, аж на ко́ліна впала, вона́ думала—смерть́ їй буде. Аньо́л каже:

— Уступи́ в цей улі́й да ни́ бійся́ ниво́лі жа́дної.—

А як Варвара́ въ улі́й уступи́ла, то ще кра́щя́я була.

Круль сказа́в уже́ голову́ стя́ть.

Ще голо́ва ни́ стя́та, а ду́ша вже́ ду́ неба́ взя́та.

Чирис те́ вона́ стала́ свята́я Варвара́-Вили́комучени́ця.

22. Д у х и.

Дух Божий-Дух Сьва́т. Ничистий-Дух.—

Душа́ людська́ із Божого́ Ду́ха, шо́ Госпо́дь у чолові́ка всла́в.

23. Не дбай про завтра.

Насі́яв чоло́вік, насклада́в повну́ житни́цю хлі́ба і гуво́рит сам до се́бе:

— Ду́ша моя́ ми́ла—Ї́ж і пий, і весели́ся,—багачко́ приобри́в для те́бе!—

А Госпо́дь ка́же:

— Безу́мний ти, я твою́ ду́шу за́беру се́ї но́чи до се́бе, а хто́ буде́ тим до́бром веселити́ся й ору́дува́ть?—

То—бога́тство—ни́ для ду́ші. Тилько́ приобри́ть бога́тство для ду́ші—ча́сто ни́щим дава́ть; таким́ бі́дним подсобля́ть, шо́ воно́ не пі́де по ха́там про́сити, а страми́(ть)ця́,—в ха́ті сиди́т та голо́днеє вми́рає.—

24. Це—Тобі, Боже, а це—міні, Боже.

Ї́хав Ксьондз́ собі́ доро́гою, а чоло́вік ска́вав чирез́ коло́ду і го-ворив́ —„то—Тобі́, Боже, а то—міні́, Боже“.—Поси́лає́ Ксьондз́ кучи́ра

— „Іди, спитайсь, що він робить“.—Каже:— „Богу молюся“.—Кучир каже, що то той чоловік так молиця Богу.— „А йди його, каже, поклич, то я його навчу Богу молитись“.—Научив його „Ojcie nasz“ і „Zdrowość Mário“, і „Wież w Boga Ojca“.—Ксьондз поїхав, а він остався там молитися. Два пункти научився, третього—забув. Ксьондз поїхав на греблю, а він уже доганяє. Бачить, що ни дожине на греблю, то він поверх води, переймає, щоб догнать; щоб розказав, як третього пункта.—А Ксьондз оглянувся—той—кричить:— „Почкайте, я забувся третього пункта!“—А ксьондз каже:— „Молись, молись так, як моливсь—твое лучше приняте, як мое, я так не вмію“.—

25. Нищому в шубі ни ходити.

Іден Господин ішов по дорозі і побачив, що нищий сидить неприодітий, то скинув с себе шубу і приодів його. І він думає собі (нищий),— „як я буду сидіть у шубі, то нхт́о ни подасть подая́нія, бо я—приодітий“.—Заніс тую шубу і продав у шиньку́. Познав Господін свою шубу у шиньку́:— „Ах, каже, я-ж йому дав, щоб він приодівся, а він продав її“.—І викупляє тую шубу і знов нисе тому нищому і каже:— „я тебе приодів, а ти про́дав; я хочу, щоб тобі те́пло було“.—Ну, да йде́, аж стричає Спасітеля у своїй шубі.—Познав свою шубу на Спасітельові. Та каже Спасітель:— „давно вже ти Мене, чоловіче, приодів; ти ни дивуйся, що вона в шиньку—вона од первого разу на міні“.—

Бо він з великим усердіям дав.

Нищому в шубі ни ходить, бо йому ни полагаї(ть)ця.

Про Ничистих.

I.

— Бабуню, разскажит но міні ще шось про Нечистого.

— Шоб я свого сина ни любила, то-б ни за́ що ни пішла на

цих штуки, щоб про «них» розказувать. А це мій син мене послав до вас. Я в тий хаті ни можу сидіть, де про „Його“ згадують. Я люблю, де про Бога говорять. Про «проклятих» говорять поганих люди.— Он, у мене синяки виступають на руках,—це за тим, що я про «них» розказую вам байки.—

Скільки наро́да стільки є й „Іх“, і Аньолив. Аньол завше на соблюденіє од Бога даєця, щоб глядів того чоловіка що вродився.—А Ничистий приступає до людини по своїй охоті; щоб його підкусить. Як мислі добрими ділами заходять, то Аньол—близько, а як злими, то вже Аньол далі одступає(ть)ця, а вже ближше—Ничистий, шепчить на ухо, щоб він ішов злою дорогою.

Помина́х «Його» поминутно, то Бог гніває(ть)ця, а Ничистий радує(ть)ця, аж хвостиком покручує.—Як хто ніколи про «Його» ни споминає, а все про Бога, то там «Йому» нема що робить.—

„Він“ намагає(ть)ця, щоб душу людську під себе підгребти.

Іден брат із братом жив, і що вони йому не зроблять, то він ніко́ли його ни споминає, тільки каже—«Бог із вами».—Старший—є над «ними», то посилає—„іди міні тую ду́шу підкуси, щоб вона на́ша була“.—То як він скаже—„Бог із вами“, то Ничистий смолою разоль-летьця, прова́лительця.—То другий іде—„Я, каже, минтри́гу межи них укину, що буде сварка межи них.“—

Та взяв да—посідали вечерать—насмородів; то вони кажуть, що то той брат,—„пошов вон, що ти насморо́дів нам!“—Він каже,—„Бог з вами, я піду в сіні Їсти, як ви такіх нидобрих“.—

Він сказав—«Бог з вами», то «він» ізнов смолою разольлявсь—і дру́гий.

Третій каже:—„я таки піду, таки вкину помиз Іх, таки будуть мене спомина́ть“.—Даприйшов. Вони виче́рали, їли квашню, а він узяв, проклятий, да наплював туди. Іх стало дуть, Вони гувора́ть:—„ти на нас жаль ма́їш, це ти нам щось ізробив“.—Він каже:—„Бог із вами, разойдусь із вами, що ви на мене́ такої напáсті натягаєте“.—

Покинув да пішов уже служить до хазяїна. Це він минтрегу кидає у сём'ю—розогнав людей.

Де його нима, там люде хорошо живуть.

2. Умови чоловіка з Ничистим.

Відьма, Знахурка чи Знахор, з Ничистим має розговор. От сьогодні їде ворожить до нього. Чорнокнижник, чи Планетник, називається той Знахор.

Їдєн мужик приїхав з ярмарку і мав сто рублів у капшуку. Як він їхав з ярмарку, то той капшук витрусився у віз. А капшук був ремінний. Він часто в кишені, то був солоний. Корова їла па́шу і з'їла то́го капшука. Як він рано встає, шукає в кишені—нимає капшука! А в їх була невістка; свєкор ни любив її, да каже:—„Це невістка вкрала гроши“.—Ну, я її, трасця її матері, застрєлю“.—

А свєкруха каже:—Обдумайся, може вона й ни брала, бо вона дуже божи(ть)ця.

— Пуїдь, чолувіче до Знахара, як Знахар скаже.—

Їде він до Знахара; і з ним сьдає, їде малий хлопчик, літ дєсять. Як вони приїджають до Зна́хара ще зарані, ще звєчера, то він йому каже:—„ночуй, чоловіче, то я тобі рано розкажу, на́тще, бо я так ни можу розказать“.—

Той мужик їде до коней ночувать, а хлопчик у хаті лягає. Але ще ни заснув той хлопчик у-ночи.

Вийшов Знахур на дьвир, свиснув. Приходить до його Ничиста-Сила (Проклятий) та каже:

— Чого ти хочеш од мене?

— Приїхав мужик; у мужика шкода зробилась. Ти там ни знаїш с чого вона зробилась?—

Каже:

— Чому я ни знаю, я знаю шо там зробилось.—

Каже:

— Тиї гроши з'їзла корова, але він каже на невістку, що невістка вкрала. Як-би він ще сьогодні тую корову зарізав, то тиї гроши ще цілиї; але ни кажи, щоб корову зарізав, да кажи, що нивістка вкрала; то він приїде до дому, нивістку вб'є, а сам з ляку повіси(ть)ця. Невістчина душа ду Бога піде, а того—наша буде. Буде тобі—буде й міні.—

А хлопчик все те чує, що вони розговорають.—Той мужик уже раненько схвативсь, біжить до хати:

— А що, каже, як ви, скажете?—

Каже:

— Скажу,—так як ви кажете, так і сталось—невістка гроши вкрала.

— А я, каже, казав,—без знахара знав що невістка!—

А тій невістці Бог так на розум дав, що вона пішла до батьків до своїх.—Він приїхав:

— Де вона, сяку її матери? От я приїхав—і знахор казав що невістка вкрала!—А хлопець і розказав матері, як із рожками «той» приходив до знахора та казав, що ни нивістка вкрала, а корова з'їзла; а як би заризали ту корову сьогодні, то ще гроши ціли в її, не стравила. Але сказав „проклятий“—„не кажи, що корова з'їзла, а скажи, що нивістка вкрала, то він невістку вб'є, сам повіси(ть)ця,-- буде, казав, тобі й міні“...—

То вона стала старого усовіщать,—

— Ни злися, тилько зарижмо корову цю нашую да справмо обід, то може нас Бог помилує. Бо міні такий сон приснився, що треба именно цю корову зарізати.—

Ну, то він дуже ни хтів, одказувавсь; але вона начала його дуже прусити. Бегуть, ріжуть тую корову. То вона найскорій до бурдюга—ропсрюйте бурдюга!..—Як вони його ропсрюють, аж там капшук іще цілий, ни зогнив; бо він рамінний, то—твердий.—

То це вже вона йому й каже:

— Не вір ніколи знахору, бо він хоч і знає, та ні скаже. Ти-б невістку даром убив, а сам-би повісився—ні було-б тебе.—

По ту пору перестав мужик вірувати у знахорів, бо зналор з „ничистим“ воїнжує.—

3. Чорти плодя(ть)ця.

То я чула. Баба сиділа в горіді і зілле рвала. Аж лізе така череватая Жаба. Баба пересадила; їй ні можна було перелізти через межу. Баба каже:

— Будеш мёю „онучкою“, така черевата.—Через скілько врем'я, нічою приїджає фаєтоном клікати „у бабі“. Вона їде. Приїхали—такий дом, такий палац!.. І та онучка вже боліє. Вона її обротовала. Вже була ні Жаба, а так, як жінчина.—

Накормили, напоїли бабу і дали їй коло́дку полотна. І це вже вона їде сяда́ги на фаєтон; це вже її одвезе онук. Як би-ж вона вийшла, сіла да поїхала-б, а то вийшла да христитьця:

— «Господи, Боже, постричай міні... (Добру дорогу дай).—

Як перехрестилась, то ні стало фаєтона і то́го дома ні стало. Готильки дивиця—аж гу́стая лоза́. Дивиця на пударка на сво́го—аж—березовее поліно.—То вона бовталася до білого дня поки вона з ло́їи ви́плуталась.

Уже знебу́лася, побовталась добре по болоті да по лóзах по устіх; прийшла до дому с плачём, що в таких „бабах“ була!...

Її снитьця—„як би ти була, бабко, ні христилась, от-би ти агатою була—полотна того було-б на цілий твій вік, а то перехрестилась дай усе пропало“...—

Із „ними“ комерцію мають, то ні треба Бога поминати та на збс хреста класти.

4. О д м і н а.

А.

„Одміна“ росла у хадзя́їв лесять літ; а в колисці сидить—ма́лень-є. Як повиходять іс хати, то воно таке ви́стягнетьця іс ко́ли́ски

да вже такé довгее, да вже вилізить, да—ну шататъ Їсти! І що вже найде, то все поїсть. Поїсть (2) дай знов у колиску сяде—маленьке.... Прийдуть у хату, ни знають хто поїсть. Питають його:—хто був у хаті?—То воно очи вірачить да мовчить, ничого ни каже.—Деки на-
чали засядувать—вийдуть іс хати да вже з'за вугла дивлятьця у вікно. Наклали багацько їсти; як воно вилізло с колиски—аж заре-
готало,—„е що, каже, покушать!“—

Як вони до його гуворать, то воно собі мовчить, тилько саме до себе гуворе.—

Стали вони скарги(ть)ця людям, що це дитя так поїдає нам!
Каже:

— А ни жалуйш, щоб умерло?

— Коли б і сьогодні.

— Ну, то, каже, багацько налови маленької рибки свіжої да навари великий горщок, да посоли добре; вистав її на лавку, щоб ни гарача була; і постав відро води дай вийди с хати.—

Вийшла вона с хати да вже диви(ть)ця з'за вугла—аж устає...
таке довге робитьця до теї риби:

— Нима, каже, „лоньки“, то я буду „пальками“.

І їсть—регоче, шо таке добре до вкусу. Виїло цілий горщок теї риби. Ну, то води схтілосьо. Та як допалось до того відра і ціле відро води випило.—Та як сіло вже в колиску, до мало його ни розопре. Да проняв його сильний понос. Сутки з його поллялося—тай пропало.—Так „одміни“ переводять.

Которая ни жалує, то переводить, а котора жалує, то цюлує його так, як своє дитя,—жалує—ими любопиствуїця. А „проклятий“ радуї(ть)ця, шо його дитям тіша(ть)ця.

Воно до п'ятнадцяти і до двадцяти літ буде жить, ни пропаде.

5.

Б.

„Одміна“,—„той“ бире дитя наше, а сьує—підкидає.

То в Ідному селі, розказувала міні баба, як їхали до христу, то сánки пішли в за́токи дай перекинулись. І та кума ви́пала іс сáно́к із дитиною. То вона встала здає(ть)ця з дитиною, сіла на сáнках, коли угляне́тьця... Так проїхали шагов може з двадцять,—заглядає в пазуху—нимає дитини!—„Ой, Гзальт, куме, дитини нима!“—Вертаю(ть)ця назад, а воно лижить там, де перекинулись.

Приїзджають до Попа, похристили його і воно ни пропало.

Привізли до дому... Воно ни дитя, а так, як ковбаса начиняная.

То допіро та кума ходигь та каже:

— Це певне „одміна“.—

Ну, то настрєнчили Її із деркача дев'ять пучків ризок ізв'язать і винести, пукласти його на смітнику і бить тими ризками покиль їх ни пубить аж до окорєшка.—То тая мати із жалю откинула тую дитину, давай тєє робить, давай його бить! Побила дев'ять пучків, стала дев'ятим готовитьця бить, коли аж несе Її та каже:

— Буде вже знуца(ть)ця над „муїм“, на тубі твує.—

Та, каже, Її худєнькеє такеє, а „свує“ гладкеє, вхвativ, хрищенєє.

То це с цеї „одміни“ бувають „перелєсники“—на тєє вони крадуть, бо с хрищеної плоти воно може приступить до чоловіка. — Нихрищений, самий чистий Анти́пок, „проклятий“, то дуже буїтьця христа.

6. Ч о р т и. (Перелесник).

Чорт вскрізь живе, він і в церкві буває і скушає людей. Він вскрізь однаковий, тільки на його богато звіськів, а він їден,—Проклятий-дух тай годі. „Їден Чорт, що—Собака, що—Хорт“.

„Перелєсник“ десь то вже він із других, бо Ничистого-духа можна викурить сьвяченим зіллям, а „перелесник“, як усїліє в хаті, то трудно його викишкати, але його тежвиганяють сьвяченою „ру́тою“, „тойою“ і „мароною“.

Я чула їдну приказку, що пристав „перелесник“ до їдної дївчини, то їй сказали набрать у пазуху сьвятої „рути“, „тої“ і „марони“. А він прийшов та аж заплакав і сказав:

Коли-б ни „рута“ та ни „тоя“,

То була-б дївчина моя.

7. П е р е л е с н и к .

У нас була така женщина, шо „перелесника“ достала. Вона любилась із їдним хлопцем, а батьки ни дозволили за його йти да оддали її за нилюбого; то вона все за ним плакала—тужила. То його батькі думали, шо це вона ни хоче в сем'ї буть,—становлять йому хату особенную. Так вона там тоже плаче і його згадує, того першого. Як він пішов молотить до батьків тай там заночував, аж прибігає і кричить под окно:—„Сарафіно, одчини!“—То вона схватилася. Ни христи(ть)ця, ничего, біжить, одчиняє.—То тільки вітер подув—под ноги їй шугнув!—То вона думала, шо чоловік, а то—ї нима його. То вона злякалась.

Ну, да зачинилась, побігла в хату дай лягла. От він став їй „той“ в роді Кавалєра удава(ть)ця, которого любила, а то—„перелесник“. Ну, і вона начала з ним жить. „Перелесник“ показу(ть)ця їй тільки но́чою. Начали діти з ним. І такії діти, шо ни подобни до дітей, а як начиняна ковбаса, шо без костей. А їсть, то прямо безперестання. І ни сидить і ничего, тільки лежить.

То як вона йому їсти ни дасть, то бере та на собі рўки їсть. І воно було в єї сім год. То їй сказали їхати до зна́хора, до німця. А німець як подивився на нього, то каже:

— „А, na co ty mnie od diabła przyniesła dziecko? To ty z dziabłem żyjesz“?—

Він сказав,—«Їдь до дому і навари хрищастого барвінку, то воно виздоровєє».—То вона як наварила хрищастого барвінку да напоїла його, то воно зараз і дуба дало.

То ІІ питали:—„чи правда, що ти з „ничистим“ жиєш“?—То вона каже:—„я його ни бачу, тільки він міні у сні удає(ть)ця.“—

„Перелёсник“ тоді каже:—„на шо ти лю́дям розказу́ш? То я ти-бе спалю а́льбо задушу.—Нима мого сина—перевила, то я й тибє переведу“.--

Ну, тай запалив—і згорила ІІ хата і двох сусід іще згорило.

Це то ни байка, тільки істина правда.

8. Чортова-Мати.

Брат з братом сварився, каже:

— Дай міні гроши, бо ти міні винен.

Він каже:

— Іди собі к Чортовій-Матері, нихай тобі дає гроши.—

То він і пішов. Іде, йде... Хто його питає куди йдеш? то він каже:—„Іду до Чортової-Матері, щоб гроши давала.

Найшов ІІ. Пішов до-ночі, в-ночі найшов ІІ. Такий дом ока-зався! Він приходить і думав, шо там уже ночова́ти. Сказав:

— Добрий вечор.—Йому одказали:

— Доброго здоров'я. А куди, чоловіче, путь держи́ш?

— Послав мене брат до Чортової-Матері.

— А чого ти до неї йдеш?

— Щоб давала гроши.—

То вона каже:

— Я са́мая Чортова-Мати. А як він послав, то я мушу тобі й да́ти.—

Дала йому грошей богацько,—бі́льше як той був йому винен брат.

— Ну, каже, гляди Іх, шану́й, буде с тебе на цілий вік, шо ти такий добрий, послухав його і прийшо́в до мене проси́ть.—

То вона контента́ с цього́.

То він приходить і прино́сить багацько гроши́й. Братові завидно:

— Де ги, каже, стільки набрав гроши́й?

— Чортова-Мати міні дала.

— Як же ти її найшов?

— Ішов, каже, питався до неї, насила допитався.—

9. Анти́пок—Домови́к.

У їдного нашого чоловіка були гості; ну, то гості пішли в хату, а фурман на возі дай коней собі глядять. Аж приходить, став коло воза. Фурман думав що злодій. Чекає, думає—що «він» буде робить?—...

Стоїть, нічого ни робить. А фурман питаї(ть)ця його:

— Хто ти такий?—

Каже:

— Я—Анти́по.

— Шо-ж ти за їден, Анти́по?

— Я—Домови́к цього́ дому.—

То фурман уже знає, що є тутай Домови́к—Анти́по.

Але там ізробився случи́й. Покиль ни було случи́я, то ниhto ни знав.

У мужика було дві хаті, то в їдн'їй, де вони сами жили на к'ухні, то він там ни на́ходився, а в чист'їй хаті, він там ме́шков, у за́пічку. То як на́парат к'ваши, то понесу́ть туда на піч, поставлять, то він ви́гляпає—за ноч чисто ви́бовтає. Вони думають шо кіт; викида́ють к'ота́ т хати. Але там швець шив у т'їй чист'їй хаті і там ночував. То—чує—цілу ноч ре́шетом полавці́кає:—„тер-тер-тер!“.— То „їх“ двох там було,—то „той“—до „того“, а „той“—до „того“ решето качає... Гуляють... То він каже, шо в-у хаті Домови́к є, і ше каже, ни їден, а два єсть у хаті, бо гуляють у-двох.

То покиль вони ничого ни робили, то но́чували хлопці в хаті. Прийшли с поля, повечерали, пішли спат'ь у ту хату; але їм люде говорять:—возьміть та с'вяченою вербою накуріть, то він піде с хати. То вони як накурили на ноч дуже с'вяченою вирбою, то такий случи́й зробився—пішов син здоровий спат'ь, а в-ночи—умер. Люде кажуть, шо це Анти́по задушив.

Потом стали вони ще лучче накурювати, то зробився пужар. То ніхто ні знає с чого він пішов, але люде кажуть, що це „він“ хату запалив. Вони перестроїли хату на друге місце і вже ні стукає, нічого ні робить.

ІО. А н ц и х р и с т.

Анцихрист—обождний чоловік,—він з вами балакає—здається добре говорить, а зло думає.

Він думає, як би вас обокрасти, де гроши у вас украсти. Він прамий злодій, але він зломисний чоловік.

Од „ничистого“ Хрест є, а од Анцихриста—нічого нима—ні одхристися, ні одмолилися од нього. Він чоловік хрещений, але свою душу продав діаволу. Де сам „Ничистий“ ні може—Анцихриста посилає.

Анцихрист перед Страшним Судом, як має конченія світа бути, та не буде їди, то він буде возить смолу на місце води; буде давати пити. А як нап'є(ть)ця, то вже запише свою душу «проклятому».

ІІ. Продає душу Ничистому. (Твардовський).

Запродують душу до врем'я до токого-то. Закладуть число. А тоді вже, як прийде та пура, то хоть би він і ні радий був, то вирвуть із його душу.

Як Твардавський записав свою душу, то „вони“ його питають:

— Де-ж ми возьмемо с тебе душу?—

Він їм каже:

— В Римі.—

То він їх дуже мучив; що знав, те з ними робив.

Що загадав, вони йому мусіли те все робить.—Ну, йому всякі дома строїли; такі, що вже й нима, вони йому мусіли вистроїть.

А то сказав:

— Вистройте міні за одну ніч дом і вкрийте маком і пу сім цвашків у їдну машину вбивайте.—

То вони й полякалися—вже вони цього ни зроблять!... —А Баба хитрійша їх була. Вони посадили даї плачуть. А Баба питає:

— Чого ви, Чортіки, плачите?

— Загадав нам хадзяїн такий дом устроїть, шо ми,й не з'у-міїм,—загадав по сім цьвашків у їдну мачіну вбить, а й їдєн ни влізе.

— Ох, які ви, каже, глупенькиї!—назбирайте цвіту з маку, то й по десять улізе. Все равно мак називаї(ть)ця.—

Як устав рано Твардовський, вийшов подивиця—аж цвіте його дом у маку!—То він уже ізлякався, уже пора приходить. Давай уті-кати у Рим!...

Як він оглянўсь назад себе, так вони так, як ворони летят за ним!...

Аж стоїть кóрчма на полі, ну, то він ускакує у ту кóрчму і питає(ть)ця, як ця кóрчма називаєця?—Кажуть—„Рим!“...—

Ну, то він уже й злякався, шо вже врем'я приходить—видеруть душу!...

Ухватив шинькарки дитину маленьку с колиски.—Вони не можуть до його приступити!... Да вже просять його:

— Бúде, пане Твардовський, нас мучити!—

Ну, то він уже бачить, шо непереливки, рисує на двєрах коня і каже їм:

— Як буде цей кінь живий, шо буде мене вєзти, то я поїду з вами.—

Ну то вони кажуть:

— Сядай на коня.—

Як він хгів сісти на того коня, то видерли двері, та на дверях таскають його до пекла....

А він був католик, він сьпівав: „Gódzínky“ цілу дорогу.

Да вже принесли його, а він каже в брамі, уклякнув на коліно: „Z pokłódnem, Panna Śwėta“.—

Вони його зараз і покинули з дверями—повтікали!

В.

М и т и ч н и і с т о т и.

І. Бесиголовці.

Бесиголовець, як хрищеного чоловіка побачить, то як звір—із'зість,—бо вони лісовий—плода(ть)ця в лісі й живуть.

„Бесиголовець“—оброслий увесь—як медвідь.

Єст такії люди, шо з їдним боком і з їдним оком, то то, певне—„Бесиголовець“.—

2. З л и д н і.

Злидні прийшли до хадзяїна. А хадзяїн оре.

— Шо це, каже, чоловіче, робили?

— Ору....

— Ну, да будем їсти?...

— Еге, яки ви жваві!... Іще, каже, треба сіять....

— Ну, да будем їсти?!

— Еге, яки ви,—ще буде рости...

— Ну, да будем їсти?!

— Яки ви,—ше-ж буде спіти...

— Да будем їсти?!

— Еге, яки ви,—ще треба косити...

— Да будем їсти?!

— Яки ви,—ше ж треба в'язати тай до дому возити...

— Да будем їсти?!

— Яки ви,—да треба ж ще молотити...

— Ну, да будем їсти?!

— Яки ви,—ше треба до млина возити. Ну, да намелим...

— Ну, да будем їсти?!

— Іше жинка буде росчиняти...

— Ходім, нихай його хороба возьме матір, треба з голоду пропасті!...—

Ідуть уже і радя(ть)ця,—„куди ми підём?“...—

Коли аж набиває мужик дойнічку — ледачує...

Вони його питаюця:

— Шо ти, чоловіче, робиш?

— Набиваю дойнічку.

— Ну, да що буде?

— А принесе баба поляничку...

— Да будем, каже, їсти?!

— Будем...—

— От—і це наш хадзяїн—тут ми будим; а в того Багатиря, нийхай він, треба з голоду пропасти!—...

Хто коло землі працює, у того злиднів ніколи нема—сіє, оре—йому хліб родить, йому злиднів ніколи нема; а той, що він лехкомисний, працювати ни вміє, *заробив кишку да вкинув у кишку*, от і—„злидні“ в його завелись, бо він працювати лінуїця.

Роби, небоже, то й Бог поможє.

3. Х а в а, В о в а.

(Дітей лякають)

Онь Хава йде—спи!

Онь Вова йде—з'їсть тебе—спи!

4.

Як у чоловіка довгії вії, то, кажуть, оце такий, „як Чорт-Мохнатий“.

5. Б а б а - Я г а.

Баба-Яга, коньская в неї ногá, то вона сіла на ступу, їхада, а товкачом поганяла.

Г.

І. В і д ь м и, В і д ь м а р и.

Сто мать їх знає, хто Ворожка, а хто Чаровниця. Чаровниця, то то—Відьма, а Знахурка, то до Ворожки стосуї(ть)ця. Ворожка

тільки знахор'є, а Відьма—Волшебниця. Відьма—жинка, а Відмак—чоловік. Котре у відьмарську пору роди(ть)ця, то—с хвостом—ни такий вредливий як учана.—Учана, то на Лісу-Гору літає против Івана-Купайла. Намастити очи чимсь та на диркача сяде, дай їде у комин. До вони на Лисій-Гори збіраю(ть)ця, гуляють, танцюють—там зборка тим учаним Відьмам і Відмарам.—Такая н'ич, шо їм гульбище—Купайлечко.

Ото Купайло через те й запрящене духовенством.

2. Відьма краде молоко.

Як відьма росу збірала до сход-сонця на Івана-Купального; то вона махає цідилкою да в дойницю щавлює да каже:—„моя цідилка бере половинку“.—

А йшов з н'очлів хлопець з обротями, чує, як вона приговарує, дай собі так махає тай каже:—„мій нистаток да забірає остаток“.—Та як прийшов до дому та повісив оброті на стіні у сінях, то з їх молоко потікло і начали корови туду збігаться в подвір'є да ревті!.. Біжать хадзяйки, котрих корови да говорять:—„шо ти наробив?“—Він видає тую Відьму, яка збірала росу:—Як вона казала, шо „моя цідилка бере половинку“, а я сказав:—„мій нестаток та бере остаток“.—

Допіро вони її беруть і б'ють покиль вона молока ни вернула. Вона мусіла повертати молоко і присягла, шо вже більш ни будить брати у своїм селі. А як її стали просити:—„кума, научи мене, як молоко брати“,—то вона їй сказала:—„одкинь гладишчку свого сира і прийди до мене до сход-сонця“.—Як прийшла до куми іс своїм сиром, то та кума і свого взяла і пішли на лотокі на річку. І сказала Відьма цій кумі, шо правильний сир—кидай у воду.—То як вона укінула, то його нищо ни чипає.—„А ну, каже, я свій укіну“.—То де взялись і жаби, де ужї—і розхватили той сир!—А ця вже кума питаїця:—„шо це за сир?“—То вона

каже:—„Твоя душа чистая, твоєї души нищо ни зачепить, а мою душу так „ничистиї“ розорвуть“.—

Тая, як побігла од річки, прибігла до дому, засапившись. Чоловік питається:—„а що це таке?“—Та це, каже, мене хотіла научить молоко брать.“—То він як узяв гаряпника, та як начав їй боки обкладать—обмащувать:—„А лучче с съвятою водою, як с поганим мо-локом!“...—

3. Смерть Відьми—Чародійниці.

Як Відьма здасть на кого своє ученіє, то лехко вмірає, а як ни здасть, то стіль рвуть—стиліну підорвуть, то вона допіро кончи(ть)ця.

Ничисти-Духи крус стіль вирвуть душу.—

4. В о в к у л а к а.

На Вовкулаку Відьма перекручує.

Вовкулака овечки душить. У нас Вовкулака уліз у хлів, то може десять овечок задушив. Вовкулака ни покусєє чоловіка, бо він іє чоловіка.

Д.

Олицетворення.

І. Д о л я.

Два брати було. Один багатий, а другий убогий. То вони сіють через межу поля. У багатого родить що-року,—таке хорошеє й кіп бацько, а в бідного—нема. Шо нажне, то так і сслизне с поля,—нема відома де дінеця. Він пішов у засядку—може хто краде? Седів він, седів...—нема никого на его полі, а на братовім полі лазить щось цілу нич і стогне, і збірає колосочки, і все в копи тикає тиї колосочки. Так прибувають копи на братовім полі. Приходить до його та питає:

— «Шо ти за їдно?»—«Я—братова Доля».—«А моя-ж де?»—Вона мовчить...—«Скажи, бо бить буду!»...

— «Твоя Доля у лузі гойдаєця; іди то Її побачиш.»—

Він прийшов, а вона аж співає, так гайдаєця. — «Шо ти за една?» — «Твоя Доля». — «Чого-ж ти мені не помагаш?» — «Бо ти в таку пору вродився — нещасную». —

2. П'ятниця.

Ідна жінщина довго прала пряжу против п'ятниці, то Її укинуло цілу копу веретін, проговорило: — „гляди, щоб усі до сьвіта позапрадала!“... — Вона злякалася і не могла собі видумать, як Їх „позапрадать“, — бо багацько!... Вона надумалася — на кожне веретено понамотувала по дві і по три нитки, аби на кожному було. Являючи перед днем і каже: — «а готові починки?» — Каже — «готові». — «Ото-ж, гляди, знай, що я — П'ятниця; як хоч здоровою быть, то не прайди против мене!»... —

То с теї байки тепер уже багато не прадуть против П'ятниці.

3. С Плясо́хи пішла — Трасця, Пропасни́ця і Фрибра.

Я на городі сиділа — полола мак, то вітер як закрунув по за обесцем, аж мене охолодив. Потим дуже мені води захтілось, — і так захтілось, що аж губи палить. Я приходжу до хати, набіраю кварту води і з великим апетітом випиваю цілу кварту. Так мене зараз і взяло, і с хати не пускає. Почало мене терти, м'яти — чуденіє зо мною робе. Приходе цьоця моя і каже — «що тобі?» — «Не знаю, так шось из вітру зробилось». — Вона бере, зараз накурує мене сьвяченим постернаком. Як накурила, так вона і почала трусить мене до вечора. Вона зраня трусить, а до вечера гарачкою держить. На другий день обвольняє мене, не трусить. Набрали мені в аптиці якогось лікарства пити і „асафети“ — *) курицьця тим. Пила я тее лікарство —ничого не допомагає. Почула я що одпрошуюця од Пропасниці. Як вона мене одпустила, то я хуста начала прать-золить. Вона мені не дала дозолить —начала мене трусить. Я укрилася і кожухом, і подушками, — а вона мене тіпає!.. Я у неї давай проситьця: — «Цьоцю моя, голу-

*) Осафѣта -- по-польску = «чортяче го́вно».

бочко, покинь мене»...—А вона ще гірше, мало з ложка не злечу.—„А, кажу, трасця твоїй матері,—то ти мене не слухаєш?“—Устаю, набираю в черепок жару і беру той „осафет“ і виходжу в сіні, і—ну куритися!.. То вона мене ще разів зо три стрепенула над тим жаром, а далі й утихла.—«Ото-ж знай, лиха твар, не слухала прозьби—я ж тобі задам!..»—Входжу в хату,—не всьпіла до ложка дойти, лягти, як порве мене вонітувать, то я с хати—на двір. Так вонітувала, що аж викинуло мене й с пам'яті. То я на дворі до сьвіта лежала без пам'яті. Мене внесли в хату, то я сутки ще лежала, тай вона пропала, щоб її більше вже й не бачить.

А с чого вона? З дівки, с Плясо́хи. Святий Іван попав у темницю до неверного Короля—нехрещеного. Він став у темниці прокувать, сні одгадувать. Король цей дуже хотів жениця на тую Плясоху, тай пішов радитись до Івана, а Іван не посовітував; бо вона нехорошая женицина. Вона дочулася, що Іван не дозволяє, то дуже вжалілася і розгнівалася на Короля, що вже не хоче йти гостей забавлять. Він йде,—дуже просить: «ходи до мене, бо в мене буде дуже баль великий».—А вона сказала,—«як ти мені даси те, що я хочу, то підю».—Він їй пререк обіщаніє: «що ти з мене схочеш, то те дам—зроблю».—А вона каже: «нічого я с тебе не хочу—тільки Іванову Главу на блюді, щоб ти мені вніс».—Він послав палача, стяв йому Голову, приніс і дає Іллясо́сі в руки. То вона злякалася дуже й затрусилась; од своїх рук оддала матері... І мате затрусилась. З Іванової Голови не пішла кров, тільки молоко. А́ньол там явився і сказав:—«ідіте-ж ви, „прокляті“, лозами трусить. Ото з їх і „Трасця“, і „Пропасниця“ і „Фрібра“.—

4. Родимець.

Родимець робиця с преляку. А як уродиця в чорний болезні—воно родиця неживим, чорним. Не треба його чіпати з мисця, аж поки не зойде од нього та хориба, А як тільки трошки захватиш,

хоть за пазурами буде чорнота, то й то буде шкодіть. Доти пупа не зав'язувать, поки зовсім не очистиця—біле зробиця. А як очистиця, то вже воно крикне дечим голосом. А то буде лежать, та пі-
нить, то єго не можна чіпать.

VII. ТОГОСВІТНЕ ЖИТТЄ.

I. Р а й і п е к л о .

а.

Рай—прекрасний сад. Там цвѣті хорошиї є, запах. Аньоли і Сьвятії сидять і сьпівають—«Сьвятий Боже, Сьвятий Крепкий, Сьвя-
тий Безсмертний, помилуй нас».—То вони беспрестанно сьпівають—
Бога хвалять.—Усі вони там за Сьвятим Духом живуть.

Як достойна душа, то Аньоли нисуть до раю, а нидостойна—
Ничисти проводять до пекла.

Жива людина ни пройдець у рай, багачко на йому стерва на-
росло. Там стоять стражники—ни пустять!

Треба, щоб був за душею старунок. Умірає моя мати, а я
зостояся, то даю, щоб за нею душу правилось по церквах і нищим
роздаю, і кажу—за таку то душу молі(ть)ця Богу,—і чирис те с пекла
викупля(ть)ця вона.

Іден умер, то він попав по саму шию у пекло, у вогонь; а дру-
гий умер—по черевички тилько стоїть у вогні. І каже до того:—«І
ти заробив—по саму шию попав».—А той каже,—«хочь по шию по-
пав, та у мого сина ше народиця онук, то він мене викупить с пекла,
а ти по чиривички будиш стоять до Страшного Суда, бо за тобою
старунку нима—як заробив, так будеш стоять аж поки Бог буде су-
дити»—

За душогубство, обкрасти кого, окривдить, ложно сьвідчить,—
то за це Господь тяжко наказує—не вийдиш ніколи с пекла за ції
гріхи.

Великий проступник, так пропав на віки с душею, с тілом. Господь його на вечне потемп'єніє зашлє—Ничистиї забирають—мучи(ть)ця будє.

Як с чоловіків умирає, Як п'яниця який умре, то каже:

— «Встав мені бутельку з горілкою.»—

Як з женщин, то—«гарну одежу наклади на мене, нехай не остаєця».—

Рай луччий і гірший; которі більше заробили у Бога, то підуть у луччий, а меньше заробили—до гіршого підуть. Як у людей, так і в Бога.

Спаситель сказав—«хто в Мене не буде вірувать, хто не буде Мого Тіла Їсти і Кров'ї пити, то підє в тьму»...—Каже:—«Будє Моя Кров пекти його».—

Католицка віра ніби делікатніша трохи, кажуть:—«Panie, Boże, wszych mogoncyj!»—А православний каже:—«Ти, Господи».—

А modlitwy, то вони всі виходять їднаково.

Жиди у Бога крепко вірують, ну в Христа не вірують, але їм Спаситель дарував, шо вони мучили його. Як ішов на смерть, то просив Бога: «Boże, Boże, odpust jim wszystkie winy, ony ni wiedzo co scyną»...—

їм за це мало гріха будє, шо Спасителя замучили.

Б.

І Пекло і Рай находюця на землі. В Русалимі є Іосафатова Долина: то там на т'ій Долині будє Бог судити. В т'ій стороні і Пекло. В Раю сидять коториї достойниї, то вони співвають, Бога хвалять:—«Święty Boże», і т. и...

Коториї душоубці—у смолі киплять, у огні горать; там уже Ничисти Духи ними командують.

У Раю найбільшу силу мають Петро й Павло, Архангел Гавриїл. Архангел гріхи важить на шальки. Петро з ключами; а Павло также для помочи коло його. Петро одмикає, а Павло одчинить тай упускає...

У Пеклі є „самий старший“, але „він“ закований. „Він“ ні має вальбóру ходити.

В.

Рай—прекрасний сад і в тій сади всі дерева були плодючі, То Господь сказав Адаму—всі дерева вкушати а їдного ні вкушати, бо то—«дерево познання добра і зла». Рай невеликий був, бо тільки для двох душ; але вони ні довго ним користувались, бо Ничистий ску-сив їх.

Зараз Рай є на землі—де Пекло там і Рай—у Русалімі; там, де Спаситель замучений і похований. Ми—нетерпеливі, у Рай не попадемо бо ми—нетерпеливі.

Їдному Господь дозволив побачити що на землі робиться, узняв його до себе де Господь. У гору десь то підняв його дай показує йому:

— Бачиш ти, що на землі робиться?—

Їден брат Бóгатий, а другий—Убогий.

То в того Бóгатого багачко кіп настановляно, а в того трошки—у Убогого, бо він трошки посіяв. Але межа з межею, ніби-б то—поле с полем. То той Бóгатий бере снопи да на своє поле перетягує, краде у Убогого.

Каже уже той, що бачить:

— О, Господи, я його каменем!

Каже:

— Терпи, не можна! Я не так бачу дай торплю, а ти нитерплячий, так ти не можеш тут бути.—

Дай зопхнув його Господь, бо він—нетерплячий.

То він уже хоче просвятитися, щоб уже там бути із Богом, та каже:

— Господи, як міні бути із Тобою у Раю, якими порадами я б приступив?

— Сполняй десятеро „Божого приказанія“ і Закони Божиї, то будеш днешь у Раю зо мною.—

Каже:

— Я те все сполняю, але ни мōжу приступіть.

— То продай же, каже, своє імущество і роздай на нищих, то будеш днешь у Раю зо мною.—

Він, послухав, продав і на нищих роздав. Вийшов рано на двир, дивитьця на свій дом—золотиї букви стали, бо цей Юноша „спасьон“.

То вже він, як продав, то сів дай зожурився:

— Був я Бōгатий, а типер нищим остався!—

А йому Господь каже:

— Юноша, ти жалуїш за своїм добром—все воно буде тобі поверняне.—

То він виходить рано знов, переночувавши,—всенький той майонток йому поверняний і вже, де були золотиї букви, шо „спасьон“, то вже там другиї стоять букви:—„Як трудно у голинеє вухо воровку засадить, так трудно богачу до царства дойти“.—

Ну, дай оставсь Юноша проклят.

Він то думав, шо так то й у Рай попасти... Ох, ни попадеш, треба добре стара(ть)ця!

4. С м е р т ь. (Судьба).

а.

Чоловік умер, то тіла нима, а жива́ душа буде. То переставленіє. Бог насилає Смерть—родиця; на роду назначає—до тако-то врем'я жить. Прийде врем'я—мусить помірать.

Іден Купець їздив с кра́мами і впрусився до людéй на ноч. То він повичерав тай пішов до свого краму ночувать. В тую н'ич ісходила жéнщина на роді. Ну, то як вона там ёнчить, то йому спать піт хáтой ни можна. Прилітає дві пташечки під окно́ і говорять їдна до дру́гої:

— Вже, каже, вродилосьь?—

Каже:

— Вже.

— То в цій криниці на двори такого-то врем'я втопитьця—
смерть йому буде.—

Ну, то вже кличуть то́го Купця рано в хату і просять його, щоб він охрестів то́го Хлопця. Як він уже пішов за кума, охрестили то́го Хлопця, стали випива́ть. Випивши, од'ї́джає і за́пи́сує:—„тако-то числа, таких-то літ, глядіть мого хрище́ника, бо в криниці вто-пи(ть)ця“.—

Живе́ той Хлопиць, як на дрожжах сходить, ско́ро росте́!..
Прийшло тоє вже врем'я, що йому треба вмирати́.

Узяв чоловік криницю оббив шкурою, щоб ни впав синок.
Іясно цілий день—погода... синок гуля́є. Збігла хмарка і падає дощ, і назбіралась на криниці так як кварта води на т'ий шкурі. То—бігав Хлопчик, бігав—падає ниць на ту воду і там йому—смерть!...—

Пора́ прийшла—Бог назначив таку смерть.

б.

Як є припадкова Смерть, то можна од теї позбави(ть)ця, а од справедливої, то вже ни позбасися.

Єст „плане́тчики“, кидають на ра́кулі, їм'є виписують,—па́дає на ра́кулі—такая-то смерть назнача́на тобі припадковая.—Дру́гий заміте собі і вже хорóни(ть)ця од припадкової смерти—не піде на ту по́ру чи десь ви́їде.

Од справедливої Смерти нехай і в піч замалюї(ть)ця, то й там найде́ його. Шо Бог назнача́в, те́є мусить одбу́ть—нима ни лікари́в од неї—ничого.—

Іден доктар лічивсь, лічивсь од Смерти, та не міг вилічи(ть)ця.

То він зробив собі лі́жко на спренджинах—як окурне(ть)ця до неї ногами, то вона знов у головах стала. А він уже каже:—«Крути́-не верти́, а треба вмерти»...

6. Зарази. Душа. Ничистий умирає.

Хвороби намітають с чужих сторін—вітир їх наносить. Де вплюнїтьця зараза, так вітир летить і вона вітром налітаїть сюди.

Я сиділа над чоловіком, заглядала йому в рот, дивилась, як душа нилїтатиме. Думала—зобачу тую душу, але я ни побачила.

Чорт—як скажеш про Бога—«Воскреснить Бог» молитву проговориш, то він пропадає—смолою розольє(ть)ця. В молитвах говори(ть)ця:

„Да воскресить Бог і росточа(ть)ця враги Його. Яко счизаїть дим от лиця́ огня́, тако погибнуть беси от лица́ любящего Бóга, ознамену́ющего Христа. Хрест Твой знаменіем глаго́луша—,о, Причесный, Животворящий Христе, і Господін, помагай мне з Госпожою Девою Марією, со всеми Святими, во веки веков. Амінь“.—„Вони“ от цього пропадають.

7. Як умирають ріжні люди.

Бог його знаїть чи він грішник чи то так йому, але рве отут-о на собі сорочку, і ривє так, як тварина. А такий справедливий умірав... Він слабів довго і вже пустерегла нивістка, шо вже буде умірати, шо вже услаб.

Приликала мене, другу́ю там бабу...

Душ зо́ три пусходились. А він каже:

— Пучкайте, молодички, сядьте да посёдьте.—Він був шутливий:

— Ви-ж, каже, знаїте, шо я три ниділі як при „надії“,—то ви посёдьте, а я трошки засну́, дай побачте мою „надію“.—

Ну, й так зараз лягає, складає руки на грудях і зараз засинає. Як він заснув, то були губи стгуляни, а потом рот очиняїця. І в горлі—Голь Голь Голь-Голь...—Та загольготало, да—стало.—До його—а він живий, і ногами ни подсунув,ничого.

8. Перебування душі по смерті. Тіло чує поки Піп не прочитає „Вечну пам'ять“. У тіло, по смерті Волошебника, улазить Ничистий.

Нихто́ ни може знати де Бог поміщення душі дає, де вона заслужила—по заслугі котюзі.

Ще покинь ні скаже Піп „Вечная памнять“, то тіло ще чує, як плачуть за ним, а потім уже нічого ні чує.

В землі тіло нічого вже ні чує.

По смерті у постать Волошебникову улазить Ничистий Дух і ходить, і люде бачуть, кажуть—„умёрший ходить“.—От як був Пан Їден заздросний, шо він ніколи нічого нікому ні хтів зробити. Він мав червіньців цілую мйску. І в його був дуже вірний слуга; він у його нічого ні вкрав і на два гроши. Вже приходи(ть)ця йому умірати. Допіро він каже тому слугі:—„іди, принеси міні там і там миска червіньців—зólута“.—То він пішов да приніс. Він ні Їдного ні вкрав, да думає шо пан сам дасть.—Сказав:—„Приниси-ж міні ше й масла“.—

То він обма́стить червіньця маслом тай ковтне́. І ви́ковтав цілу миску, шо до Їдного. Да допіро з його й пара вилізла. Занёсли його в склеп; понакладали на пальци перстні з драгоценними камня́ми.—Той думає слуга:—„не дав він міні гро́шей, то я піду хоць перстні познимаю з його пальців“.—Та вже йде туди до склепу—аз стоїть чоловік. То він його злякався та вже—назад. То той каже:—„чого ти, почкай, но, я знаю чого ти йдеш!—Ти йдеш до Пана, то я тоб поможу“.—То вже він сьмілій:—„тут постой, то я тобі винесу твого Пана іс склепу“.—Таскає його звітиль, аж крекче!—А той слуга да називався Фльо́рик. Каже:

— „Фльо́рик, twoji—pinądy, a mój—woryk“.—

То слуга забрав собі усі гроши, а Ничистий уліз у тулуб і пішов собі вскрізь людей лякати, там де він жив. Здибають, кажуть— „Пан ходить, Пан ходити“.—

Як уліз Ничистий у панський тулуб, то цей тулуб так панський і остався—він Паном показував.

Такого Ничистого, що вліз у Волошебниковаго тулуба можна забити сьваченим гудзіком.

Власна душа до такого тулуба ніколи ні верниця, то—Злий Дух у йому.

9. Р о с а л к а.

Як засватаєця дівка тай умере засватана, то з еї буває Росалка. У маю, як жито квітує, то вони весілле своє гуляють, а куго вже нападають, то золускочуть.—

Була чутка, що дівчина пішла у жито, то на третій день найшли її неживую, ну, то, кажуть—„десь то Росалка залоскотала“.—

10. В і ш а л н и к.

Повісився,—його поховали на роздорожи. Як поминки роблять; от за померши души обід ставлять, то всі души будуть там, а вішалник ни влізе, Іден такий був Угодник, шо він сидів тай дивився. Він бачив, як душі посходили, і прийшов Вішалник да с тею бантіною де він повісився. То він пручкавсь, пручкавсь—ни може в хату влізти! Як він хоче боком, то бонтіна зачепиця в двєрах. Ну, да вже як по обіді, до той чоловік питаїця:—„Чи в вашой родні нима Вішалніка?“.—Каже:—„Є“.—„Ох, він, бідний, хтів у хату влізти тай ни вліз. Всі душі буди, а він з бантіною ни міг улізти“.—

VIII. Христове Пришестє.

Страшний Суд.

З Жидівки із Дівки народиця Мишияш, то буде—Антихрист, буде на свою віру навертать, буде казать, шо я так народився, як Спаситиль, із Дівки.

Антихристові Ничиста Сила помагатиме. Перед Страшним Судом усе тіло і кості прийдуть до своєї цілоти—все перегорить на попіл.

Як почують ангельську трубу, що затрубить А́нгол, то будуть уставати на суділіща. Тоді вже, як Господь осудить, то на віки осуде.

Попіл перечистиця, то вже с попілу посціля́ця. Отищеніє таке буде.

Як на цім світі сліпий, то там йому ясність буде—там буде бачить.

Як хто буде тут кульгати—страдать, то там буде просто ходити. Спаситель із Богом судимимуть, і Матір Божа буде там.

Як стануть по левій стороні, то ще Матір Божа упросить Сина свого, щоб позволив своєю плащаницею занять три рази до себе. Котори дуже ввірять у Матир Божу. От като́ліки Богу моляця, то носять на собі шкаплі́жи, ружа́нці одмувляють. Ну, то ще вона їх пожалує, буде їх визволять од мук.

А православні приладилися-б, да ни мають од духовенства такого за́казу, вони тилько просто—помо́лиця Богу, там — „Очи наш“, „Богороди́ца Діво“. Тепера багацько письмнних, то вони сами, як не лінуюця, то будуть просить за себе Бога.

Кому чоловік покланя́ця, то той буде його і содержувать,—ідо́лопоклонники підуть до своїх.

Инший каже:—„шо міні по тому, шо на тім світі буде добре, аби міні тут було добре, а там нехай мною і плота́ підопруть.“—

То вже-ж на того Бог гніва́ця, це все одно як ідо́лопоклонник.

ІХ. Антропологічні та соціологічні людські погляди.

А. Тіло людини і її частини:

1. Людина росте, бо так їй Бог дає. Без Божого повиленія ни буде рости.

2. Як роскош та добре, ничим ни жури(ть)ця, то їй сало прибуває й тіло; і разумний роби(ть)ця, бо він—богатий, а в біді, то хоч має рózум, то—здуріє; воно жури(ть)ця про свою нищоту́ нишасную.

3. Кров по жилах ходить, а як підé по за шкурою, то вже—вред, треба п'явки ставить—кров пускати.

4. Харкакі з середини, з лехких, як ни здоров, то й харкотинне одходить.

5. Ёст у «середіні» в чоловіка «сáлітер»; як ёст «сáлітер», так переварує піщу і чоловік ніколи ни має запору в сиредині, а як нима «сáлітора», то—твёрдий жолудок.

6. Сеч—з води,—воду пье тай збіраї(ть)ця у пухір. Перелютруї(ть)ця в середіні... Йому е там ход; докторá знають кудю сеч переходить.

7. Як обёрне(ть)ця мозок, то чоловік з'ума́ зойде. З великої адукації (як дуже биретьця до письма), з науки пиревёртає(ть)ця мóзок.

8. В чоловіка як-би серця ни було, то він ни жив-би. Як серце має ход льогкий, то й чоловік здоровий.—

9. Коло серця—то все їдна „atroba“—лехке, пéчені, нирки, коса, всі члунки.

10. Золотник (матка) по простому—у́раз. І чоловік зриваї(ть)ця, каже—„зірвав ура́за“.

Зілля е од у́раза—„стародуб“.

11. Начне голова буліть і тьма в очи вступить, с того—сліпий.

Б. Д у ш а.

1. Душа—Дух Божий.—Виліпив Господь Адама з глини, а свій Дух удунув і зробився чоловік. І він скучив сам по Раю. Як він за-снув, то Господь ви́йняв з него рибро, поклав коло нього і збудив його,—«от, Адам, ни будиш скучать—на тобі Жену—Ёву».—З рибра зразу зробилася Жона́.

2. У німої твари німа Душі, тилько пара в йому е—Дух ви́йшов—тай по ньому.

3. Господь зав'язує у вентроб дитя і Душу посилає в нього.— Жива Душа завши буде і ніколи ни вмере.

4. Покиль Душа не в тілі, то вона в Божих руках.

5. Як умірають люде, то Душа не вмирає, а переміщаї(ть)ця, шо вона в Бога заробила: як ни дуже грешная—Бог їй місце легке дає; а як согрішила, то Проклятому в р'уки дає до суділіща. Може такі роственники остаю(ть)ця, начнуть Бога просить,—давать нищим, на молебствія, то Господь ви́зволить од „проклятих рук“.—От як я сьогондя нивинна, то десь мині Бог у себе дасть поміщення, аби я сьпівала, Бо́га хвалила.—А другиї кажуть,—„там, на то́му світі, ни-хай мною плота підипру́ть аби тут добре“.—А Бог за це гніваї(ть)ця.

6. На Осапата-Долині всі стануть до су́ду і зобачу(ть)ця на їдну годину.—Господь скоро осудить, довго ни будем морочи(ть)ця,—которий—у Рай, а другий—у Пекло,—хто що заробив на „фт'ен вічний“ (назавше).

7. Як ми хрестимся,—Спасітіля Кров п'ємо і Тіло поїдаємо. Як Він у Чистий Читвер хліб розділяв, то Він казав, шо то—„ест Тіло Мое“; а вино давав пить, то казав, шо це—„Кров Моя“.—„А хто ни буде пить Кровиї Меї і Тіла Ме́го їсти, то буде на т'им світі пекти Моя Кров. А хто буде пить Мою Кров і їсти Плоть Мою, так та душа до Ме́не принята буде.

8. Жид не їсть ни Тіла, ни Кровлі ни п'є; вони в Спасітіля ни вірують, то їм—тьма; вони я́сности ни будуть бачить.

Хто ни вірує в Спасітіля, тим усім буде так, як Жидам.

Всі вони до Пекла ни підуть—як хто, заробив.. тильки ясности ни буде бачить; а в Рай хочі попадуть, т'илько ни там де хрищений чоловік буде.—

9. Во всякому чоловікові ест Душа. Як замре чоловік, то Душа ни виходить, а т'ильки замре на який час.

10. Присняття коні ка́риї—слабость, гнідиї-була́ниї—скоропоспешная работа.

11. Душа на Тіло нарикає, як прогрішать, а Тіло на Душу, як на той світ підуть.

12. Богові приподобися молитвами і постами. Притіснять треба плоть, щоб ни роскошно...

В. Лічення (корування) слабих.

1. *Од жовтяниці*—у кіліх три рази вигляну(ть)ця, так як у люстро, і причаститьця, то й жовтяниці минутьця.— У коралях купають.

2. *Насмор—катрѡва хорова*—кура(ть)ця мукой і нашатірний спирт нюхають.

3. *Курача сліпота*,—так с чорного кабана пичонку зварять, тільки щоб пара не виходила; а потом розкриє і очи парить над тею парюю.

4. *Бишиха—ружа*—з льону роблять віхтики,—дев'ять зробить, накладе дев'ять купок дай запалює; тим попілом накриє до вавки тай часом допоможе.

5. *Причина* ни має злічення.

6. *Од скажанини* діди зілле знають, виговорають, а я ни знаю.

7. *Волос*—виливають.

8. *Гостець*, як одкриїтьця, то завжди рана буде; а як ту рану зогоїть, то кость ломитиме—знов треба одкривать.

9. *Їгник*—змовляють:—з диркача наламає дев'ять різочок, спалить; візьме віхтя, шо миє посуду, дай тим попілом замащує тиї вавки.

10. *Короста*—„чимериці“ наварить, вимасти(ть)ця, то воно пропаде.

11. *Більмо* засипають сахаром і гвоздїчками (товченими).

12. *Од ячміню*—ячмінєм кругом око обчертить, укинуть у піч і втікати, щоб ни чути трєску.

13. *Од лишая*—на дубині ест такі яблучка, мастят того лишая, або з люльки соком, то вже повинин пропасти.

14. *Стародуб*—од живота,

15. *Переступень*—од у́раза.

16. *Порванець*—од підорви.

17. Зілле копають у маю. Зілле збирати йти тра на́тще. Хліба й соли ваяти і Богу мо́ли(ть)ця. Копати зілле під перший коринець. Як є копійка, то, покласти копійку, а як нима, то—хліба й солі,—зоплатить тра землі.

Приговорувать мо́літву:

«Сьвятий Авраам—

На зілле орав,

А Сьвятий Ілля—

Сіяв зілля,

А Матір Божа—рвала

І нам на помоч давала»...

Переговорить „Богородице Діво“, дай по всьому.

18. *Як сухотка*: а) У вербі треба наламати однойлітків три рази дев'ять. І з приговором ламати: „ни їден, ни два, ни три, ни штирі, ни п'ять, ни шість, ни сім і ни вісім, і ни дев'ять“.—Ламати тра на одлі. До-сход соньця наламати, принести; і води нипчатої принести. Іти по воду—Богу мо́ли(ть)ця, іти з водою—Богу мо́ли(ть)ця.—Хто встетить, буде питатьця, чи дзе́нь добрий буде казати, то ни треба одказувать.

Ізварить ту вирбу і три рази скупать у той вирбі. У т'ий сорочці і в пилюсці купать. Той купиль іс тею сорочкою, с тим усім занести до верби де ламала тай вилить на той кущ і просить:

—„Вирбо́, вирбо́, ни май на мене́ зло́сти—забери цю хворобу—дай тіло на кости“..—

б) Як ни поможе вирба, то—як хлопиць—чорного ко́та зловить, разом з дитиною кладє в купиль, ізв'яже його тай приговорує:

— „Купайся, коте, купайся, та на себе цю сухоту переймайся“..—
Це повинно помогати.

в) Нйти «собачого» да в чирипок да в пич, щоб згорило на попід; да того попілу взять і конопель-маток і зварить, і три рази скупать, а виллять у ямку, де люди ни ходять, де плит с плотом сходи(ть)ця.—

Це поможе без примовки, тільки Богу молитьця треба.—

Як я лічу, то вже я ни кажу нікому, щоб і мати ни знала.—

19. *Переляк*: Бере яечко, качає ним вскризь по всій дитині і Богу моли(ть)ця, приговорує:

—„Я цей *переляк* викачую—із голови, із рук, і з н'іг з усякої сустваи,—іди собі с хати димом, і с поля—вітром да в густій лози, да й у трипези“.—Викотить да розоб'є. Налле у шклянку води, вилле із яйця на воду тай узнає—чи вмере, чи буде жить. Як на—вмируще, то й хореньчи будуть мая(ть)ця і христи покажу(ть)ця і гроб.

Як на живе, то нічого нима.

20. *Спалляжоване*, то рідко можна вилічить. Як на правий бік воно скривляне, то матері загадують, щоб вона на левий бік його клала; на н'ич щоб уже на їдну сторону лежало.

21. *Од різачки* є зілле—«різак». Купають у різаку. Як нима зілля, то дівчині моркву труть на тертку, прикладають до живота, а хлопцеві—бурака. А як це ни поможе, то яйце на горильці смажать—запалить горилку і помаленьку пускає розбите яйце. Візьме на трапку й обложить живота.

22. *Пристрит* одмовляє:—„Ни мий дух—Божий-Дух. Я цей «пристрит» виговораю—із голови, із рук, із ног і на вітир одсилаю—с хати димом, а с поля—вітром—на лози да на трипези!“—Та Богу помолитьця—„Очи Наш“ і „Богородиця-Діво“. А там йому з лоба зліже, з бров, да три рази сплюне, да каже,—„скачи да ни лічись!“.—

23. *Од болячки* воском виливають: растопить воск на жару, наллє води в миску і поставить на голові і виливає віск на воду. Приговарує: „Гут тобі, болячко, ни гулять, голови ни ламать, чирвоної кровлі ни сушить. Іди собі с хати димом і с поля—вітром—на густі лози, на трипези“.—

24. *Від пліснляки*—косіма витираю.— Мати свої коси бире на палиць, умочить у мед дай витирає в роті.

25. *Як плаче у сні дитя*, то приговарують люди,—„ото, каже, „Ничистий“ дражни(ть)ця із дитиною—матір бире“.

26. *Як сьміє(то)ця усні*, то—Аньол забавляє дитя,—якусь йому цяцьочку показує.

27. *Як дитя тлусте*, то—мати добрая до по́орма.

28. *Як худее*—по́орма рідке, нима з його користі.

29. *Як синє перен'іссе*, кажуть, що умре́ дитина.

30. *Шоб у дівчини гарні коси були*, ламають тополю, варать і миють голову.

31. Пилю́шки можна сушити удень, а по за́ход сонця треба у хату забіра́ть, бо ні буде дитина спать, бо вітер нидобрий може шось навіять.

32. *Планетник* буває родимий. Він роди(ть)ця такої планети, що все знає. Або зав'язує(ть)ця може на таку планету, що пере́ходить на небі.—Планетчик без планети ні вгадає—вийде на двір, подиви(ть)ця і скаже—вгадує.

33. *Почва́ра*—поганая роди(ть)ця—з того, що вона побачить почва́ру таку. Часом Жиди водять ілі Цигани—вона задивилась, а воно ї уродилась така „почва́ра“.

34. *Хі́бка кладка*—застукало дай—смерть! І з родов буває смерть.—Перед ро́дами жінка йде до спові́ді, прищаї(ть)ця.

35. *Вікидач* з того, що шось двигне, або чоловік ударе у морд'ягу, тай...

36. Вікидень ні в кожно́ї,—котора крепкая на фто́рах, то вона ні матиме вікидача. А єст така, що дурную злисть таку має, що розлютуї(ть)ця і дитину викине. Та таку па́сію вилику має—аби вже перве викинула, то і начне викидать,—німа лікарства од то́го.—

37. *Пилюшки* видираю(ть)ця із сарочки з батьково́ї, з материно́ї чи з спідниці.

38. *Повивач* зшиває з перкалю, як п'яска робить і повиває.

39. *Приюловач*—на голову хусточка.

39. Як часто діти *вмірають*, то нилюбимих кумів бируть, а кого усретять на дорозі і просять—„ходи міні, охристи“.

40. Як ни *росте*, то сватаї(ть)ця—запивають могоричу, що „як віросте, то—намоє щастє“. Як багатий з убогою посватаї(ть)ця, то, про те, брешуть—ни возьме, шукають с по́сагом.

На вісілле кличуть хрещеного батька й ма́тір.—Батько о́браза приготує, як чує, що буде вісілле. А хрищеник подарка приготує такого доброго якого. Мати рушника чи обруска приготує для хрище́ниці.

41. Як роди(ть)ця дитя, то Анголі (Аньо́ли) прилітають, записують—чи щасливе, чи нищасливе—така то пор'я́ буває. Цього ниhto ни чує, а дивля(ть)ця в книги і кажуть, як фірального дня, як мучиника роди(ть)ця, то—нищасливе, а як приподобного, то—щасли́ве.

42. Дитині шиє(ть)ця—г'ля дівчини—ч'їпця, а хлопцеві—ша́почку. Кру́живом обложуї(ть)ця, шля́рочкой обшиває, банті́к робить—квітку, ста́жички.

43. Скоро дитина вроди(ть)ця і голова роздо́вжи(ть)ця, то мати счавлює в купелі голову на́вхрєст—рівняє, щоб круглая була.

44. Як випаде у дитини зуб, то мати каже:

— Викинь, дитино, отам—на гор'у, ну, й кажи:

—„Мишко,-Мишко, на тобі костяного, а дай міні залізного“.—

В сіні вийшов тай кинув, дай приговорив до Мишки.

45. До сіми год, то ше нимає ума́—умер, то—нигришний.

46. Як уже має ни дати цицьки, то зварить каші, поставить пирид ним із го́рщиком, дасть йому хліб і ложку в руки,—„на, їж—живи на своєму хлібі, а з мене́ вже ни требуй“.—

А як ни кидає, то вона сорочку в себе оберне пазухою на спину. Воно шукає—ни найде. Сажою маже цицьку; перцем насипле, дасть у рот та каже—„фе,—гірка!“—Щитку за пазуху кладе, уколе йому руку, каже—„Вовк кусає!“—

П р о Б а б у.

47. Баба ходила до ксьондза за спо́муження́м. То вже вона довго до його ходила, що вже йому аж докучило. Та вже каже:

— Ба́бко, ти-б вже до мене ни хо́дила, ти-б вже ішла воро́жить.

— А як же я буду воро́жить, як я ни зна́ю ліка́рства ніякого?

— Кажи, бабко, „уся́ниця, - пруся́ниця і тру́сяниця та все ву́лам па́ша, щоб ни бу́лила гу́ливка ваша“.—То вже вона й пішла лі́чить с цім. Хто заслабне, то вже вона поча́вить, цеє—прикаже—«уся́ниця-труся́ниця», тай ви́здоровіє.

То брали перш про́стиї люде, а то вже стали за неї їздити фаетоном.—Та вже така баба стала богата, як пані. І вона куго́ лі́чила то все потихеньку цеє гувурила, а люде думали, що це вуна мулитви твóрить; ну, вона все—«уся́ниця»...

Зслаб ксьондз, зрубилась йому булячка в горлі, то він уже докторив, Боже, килько призива́ть—ничого ни помага́ть!—Він уже й гуворі́ть ни може. І здумав про тую бабу, що цеє лі́чить—на мі́гах пука́зує:—«і́діть пу тую Бабу».—Приві́зли вже її.—То вона як люде́й лі́чила, то тихе́нко, а як ксьондза, то взяла за голову так ізди́хає вже до Бога:—«Ох, уся́ниця-пруся́ниця і труша́ниця—а все ву́лам па́ша, щоб ни бу́лило, мосці ксе́же, гу́ловка ваша».—А ксьонз як по́чув, що він її цьому́ сам научив, то йому дуже смішно ста́ло то він як поси́лкува́вся, хті́в засмі́ятися, то йому та булячка взяла тай три́снула у горлі. То він до́піро її пита́(ть)ця:

— Хі́ба ти, бабко, цим лі́чиш?

— А ці́м, каже, мосці ксе́же, як ви мене научили, так я і лі́чу...—

Ну, то до́піро ксьонз Бабу на́градив ще лучче—дав їй грошей і хлі́ба, що вона його ви́лічила його лі́карством.

Так ці́ї ба́бі й лі́чать—с чо́го по́везе, с того й живуть.

Х. Вживанне вогню.

Такая на дереві—губка називалась, то люде її варили в т'ій сірці, шо мочили вовну ов'єчу і попiлом пересипали. І добре варили, щоб аж мн'ячка зробилась. І обухом товкли її. То вона такая вже мн'ягинькая, шо вже... І такиї к'овалі виковували крис'єла, то візьме найд'є такого крaмiньця на землі, вдир'є кусочок губки і покладе на камінці і так кр'єше, то іскри сиплю(ть)ця с того крaмiньця! Іскрина як упаде на тую губку, то й займ'є(ть)ця. Допіро бере у клочча баба дай дмухає, аж її голова зам'ор'очитьця!

ХІ. Початок будування хат'ів та з чого горілка.

Перше чоловік знав коли вмере, то він ни хоче приобрати майонтку, ни хоче будуватися, то вийшов на гор'од і будує хату; бо він знає шо завтра вмере.

А Господь приходить і питає його:

— Шо ти чоловіче робиш?—

Каже:

— Хату, Господи, будую.

— А на шо-же ти такую хату будуїш?—Прийде худоба дай ізізисть...

— Бо я в завтра умру, то я ни хочу луччої будувать.—

А йому Господь дав довше прожити.

Зойшлася худоба на другий день і об'їла тую хату. А він сидить і дочікуї(ть)ця смерти уже бес хати.

Приходить Господь та каже:

— Чоловіче, будуй хату добрую, ни тобі, то к'омусь доставне(ть)ця другому...—

Уже їм Господь запритив знати коли вони вмруть.

То вже він начав сіяти й орать і вродило йому дуже жито. То він уже ни хоче більше сіять, каже,—буде з нас і цього, як із'зімо, знов будем сіять.—

Явля́(ть)ця до його́ Ничистий-Дух, каже:

— Чом, чоло́віче, ни сі́їш та ни ореш жита?—

Каже:

— Я й цього ни маю де по́діти, шо приобрив.—

Каже:

— Горі́лку жини із жата.

— Я ни вмію варить горі́лки.

— Я тебе навчу.—

Узяв, зварив, і там хмелю́м задав.

Там уже він скоро зварі́в, бо то—Ничистий-Дух.

То ти́ї люди ни знали грихів, ния́кого хме́ля ни вжива́ли. Ничистий при́глаша́є:

— Напийся, воно до́бреє.—

То він як напився тай охмелів—веселий став:—„ах, каже, добреє!“—

Начали жінку при́гласять. І чоло́вік каже, —„добреє,—пий“.— Вона каже:

— Бо́юся, бо я вму.—

Довго вони з нею возжались і поки́ль при́гласи́ли. Як вона ви-пила, то й затанцювали с чоло́віком—согришила пирид Богом. І с тих пор уже гри́шників багацько, бо Ничиста-Сила вже підво́дила пить той хмель і гри́шит пирид Богом.

XII. Празники й обряди часо́ві, або т́ії, що відбуваю́ця оно раз за життя людини (родини́ї, семе́йні).

А. Ваготни́сть. Родини́. Хрестини́.

1) Як не задовольнити прохання ваготно́ї жинки, то миші все їстимуть у хаті.

1. Ваготна́, беремінна, гру́ба жинка як удари́г ногою свиню, собаку чи к'ота, то вредно на дитині, бо як уроди́(ть)ця, так сповить нужно; а неді́лях по трох—чоти́рох дитина в'е́(ть)ця—крути́(ть)ця,

не може спать; так породіля приходить до бабки—шо йому робить?— Бабка й каже:—„Нажуй ма́ку і в но́чви на чотирох вуглах покла́сти; і допіро ляти кúпель і купать дитину. А викупавши, то той купель перецідить на тра́пку (на пелюшку). Той мак остане́(ть)ця у трапці, то як щавить, то там найде(ть)ця уся та шерсть у маку́, що з животного вона достала, як ударила його ногою; і ця шерсть ото й мучила дитину.

Як нимає зубе́й, нимає чим пожувать мак, то вже бабка каже їй сіяти на о́длі попіл на заслонку од печи. А потом бере рукою і так само, як мак, на штирі вугла у ночви насипає. Те саме ро́бить, шо й з маком.

2. Як шо мотає у сьвято, то дитина обгнуздаї(ть)ця пуповиною за шию і вскризь—по під руки. Трудно вже обратувати. Попопаресся поки обратуєш! А як виратуєш, то довго́ буде як неживее—затхне(ть)ця,—треба положить на ре́шето і качать, так воно і одхлипне́.

А міні був визеру́нок прошлого́ году: в неділю робила квітки із бумаги, то зробився дитині цвіто́к на спіні—на штирі листки, а по середині дірка, як ото у цвітко́ві на середині пуп ізро́бить. Три дні тільки й пожило—тудою воздух виходив і кров; все тудо́ю йшло.— Це в нивістки с квіткой було, а в свекрухи, шо шила до Нового Го́ду в сьвято, так зашила, звиніть, за́дка; ни було йому́ проходу,—гладко було, так як долоня. То тиждинь пожило тай также померло.

3. Як злякає(ть)ця пожежи, то за що вхвати(ть)ця, то в дитини на тому місці червона пляма буде.

У нас една пішла у льох по капусту; і впала у капусту Миш, то вона вхватила себе так о, за брову́ і виросла миша у дитини на брові. Брові чорні, а миша сіра і с хвостом. То він уже тепе́ра больши́й парубок, то встидаї(ть)ця, во́зьме да виголить, а воно вп'ять росте́.

4 Як груба жінка дуже хоче меду, солоно́ї риби, часом редьки то та дитина буде рости, то буде страшно все тее любить, щоб йому

було все тее.—Иная ходить,—поминутно все шось гризе; не сяде зразу наїстись, тільки, ходяче, то та дитина—ніколи ни можна нагодувать—все їсти хоче тай годі! От часом ходить гру́бой, то набирає в хвартух пшона або круп, то на дитині висипаїть усе тее—прищи... То доктора йому признають чистоткою, а воно те, що мате йому повредила.

А як набирає солі, то пузира́ми зриває. То доктора признають—золотушне; а воно все те зойде, стане купа(ть)ця, то вимие(ть)ця, аби в доктора ни вдавалась. А як удає(ть)ця в доктори́, то стрію́дять лікарства́ми,—часом роби(ть)ця каліка, і осліпають.

У нас єдному забу́лили очи, то понёсла до доктора мати і він, ни знаю, якимсь лікарством сказав заллять очи, то воно начало кричати, начало... Н'ич полежало і осліпло.—

5. Як пер́вий раз дитина стрипине(ть)ця у правому боці, то буде хлопиць, а в лівому—дівчина.

6. За бранкою посилають того хто трафи(ть)ця, хто в хату на́верзе(ть)ця. Як вона сама, то й чужого попросить.

Як ни можна найти ба́би-бранки, то мусиш і сам об́ратова́ти нивістку або дочку. Хоть і грішно, бо й люди кажуть, шо от мов—«ни пустила чужої бранки, сама хоче подарки забрать»!.. Як об́ратуєш свого, то породі́ля часом свари(ть)ця з чо́ловіком; а він її вже «дурняє», каже:—«дурная, то ба́бка твоя, а ти лаїш, то ни годи(ть)ця».—

Як ба́ба-бранка одмови(ть)ця об́ратовати породі́лю, а шось случи(ть)ця ни́доброго, то ба́бка остає(ть)ця винувата; її можуть нака́зати і, мовляв, за ри́шотку взять.—

Як і́де бранка ратовать, то бире з собою хліб. А потом уже як об́ратує, то пі́де до дому і візьме там шось по́живи(ть)ця для убогої породі́лі, а для заможньо́ї нічого не треба, бо в неї усе своє є. Заможна тільки скаже, шоб на́готовала ба́бка, то й сама по́живи(ть)ця і породі́лю по́живить. І ше, як хто при́йде, то та́кже вго́стити.

Як баба приходить, то зараз христи(ть)ця і Богу моли(ть)ця, щоб Господь *по́ру* прислав. А як же такі́ болі гнилі́, то тра робить ванну і роспарувать, і допіро візьмуть луччи́ болі́. У піч кїда́(ть)ця камінець, роспі́ку(ть)ця. А вода закі́пає; лле(ть)ця тая вода на камі́нець і іде па́ра. І вона стає над тею парою й па́ри(ть)ця. А як ни мо́же всгоять, що слаба́ вже, то гра варить овес і брати в торбу і під крі́жи класти (под спі́ну) і трохи зверху живота обложить, щоб обогрилася добре,—возьмуть луччи́ бо́лі і вона дитину родить.—Як ни може обратовать баба, то посилають до Попа́, щоб одчинив царський врата́.

А баба вже моли(ть)ця вдома:

Царський врата, очині́тися,
А ви, кості́ сми́ренни́, розойді́тися.
Чи млади́ниця, чи млади́нца,
Пора вже на цей сві́т роди́(ть)ця“..

По цих словах—„Богородиця Діво“... переговорить. Ну, тай Бог дасть шо обратує.—

При всяких рода́х всього Богу, якого вмю, такого й молюсь; і «Сон Присвятої Богородиці» молюся:

«Заснула Присвятая Богородиця-Діва на горі́ Осі́яньський, а на землі́ Сьвятіяньський, приснився Їй Сон,—прийшов до Її́ Сус Христос:—Мати Муя, прилюбёзна, чи Ти спиш чи так лижиш?—Заснула, Мій Синку, приснився Міні сон, шо я Тибе бачила тумённого і умартве́нного, і погребенного: шо Тибе Жиди споймали і на христі роспина́ли, і Кров Твою по всім сві́ту розливали. Падало с Те́бе Ті́ло, як з дре́ва ко́ра; Кров Твоя, принасьветлі́йша, стру́нами йшла.—Ма́ти Муя, прилюбезна, не есть то сон, то—і́стиная правда.—У неді́лю рано там соничко сходить, там Присвятая Діва по не́бі ходи́ть, свого Сина за ручку водить,—повила його на всюночну, зивсе́їно́чни—на у́треню, а з у́трені—на службу́ Бо́жу, а з службо́ї Божо́ї—на мо́ре. А на морі́ білий камі́нь, а на то́му каміні—церква, а в т́ій церкві́ Сус Христос лижить, голову́ склони́в і руки́ зложив. Прийшов до його́ Петро-Павло:—„Сусе

наш, прилюб'язний, як Ти лижиш і голову склониш, і руки зложив, і своїх п'ять ран одтворив".—Петро-Павло ни диві(ть)ня на мою м'уку, да візьміте Христа в руку да йдіт—закажіте по всьньому сьвіту,—хто цей сон буде говорити, то буде лехко на цьом сьвіті жити і ни буде в огні погорать, і ни буде в воді потопать, і ни буде наглою смертю помірать, і ни буде без сповіді і без сакраменту тяжко конать. Зойдемо з неба і візьмемо душу до царства нибесного і до покою вічного, і до Раю сьвітлого. Будиш мать тилько гріхов, як на небі зв'єздив, а в морі—піску, а на д'єреві—листу. Хто цей сон буде гуворити, нихай же гуворить в читвер—при вечери, а в п'ятницю—при по́сті, а вниділю—при обіді, то дасть йому Господь на тіло здра́віє, а на душу спас'єнія, а гріхов одпущєніє на векі-веков. Амінь.—

7. Як оброди(ть)ця, то їсть що може—котора слабая, то часом чаю вип'є, або зілля того, що баба в лісі накопає од живота та наварє. А другая, єст такая, з убогих уже, шо як принесу вишенъ—варєння звару, подам, з чорним хлібом наїс(ть)ия і вже встает.

8. Скоро дитина вродилась, баба диви(ть)ця,—як чістее вроди(ть)ця, то вона купає його і пупа в'яже прадівом—льоном, а як нима, то коноплями-матка́ми, ни пл'оско́ньом. А тоді, як в'яже, приказує:—«зав'язую тобі щастя і здоров'є, і вік довгий, і р'озум добрий».—А доп'ро вже бирє сьвяченую воду і христить,—«Во ім'є Отца. Амінь і Сьвятого. Амінь. і Духа. Амінь».—І це вже називає, як хлопиць, то—Івач або—Адам, більш ни можна. А дівчина—Марія або—Є́ва». Це так сьващенік бабці дозволяє. А як умре, то вже його батюшка може на мо́гилках поховать—аби так хри́щане, бо я, раз ни було батюшки, ни було цілий тиждень, то поїхали на другє село христить, то батюшка минє питаї(ть)ця:—«Як ти хрестила?»—А я йому розсказала, як я хрестила. То він сказав,—«Я водою ни христитиму... Твое—хри́щеніє, а мое—миропомазаніє».—

9. Як уроди(ть)ця в мішечку, то—щасливее. А другая, як ни понімає, да ни прощипне мішечка са́ме на виду, то воно затхнетьця

там, не живе стане. Міні трафунку ни було, шоб литцем до гори вродилося—ни було такого здажєння; а було так, шо ноги до голови, а воно задком ішло на цей сьвіт—сутужно було обротовать.

10. Хлопцеві пуп одризує(ть)ця до сокири, шоб майстер був, а дівчині—до грабенки, шоб прала. Це було колись, а типер усім—до книжки, шоб читали.

Місце бабка бере у білую трапку, завертає, викопує ямку чи в коморі, чи в сінях; а другая хоче, шоб там, де родитьця. І ще кладе у ямку хліба й солі і закопує.

Постіль од породілі бабка должна випрать на ричкі.

Родилось, то кладуть, як холодно, на печи; де бабка спить, то коло себе його положить, покиль ни охрестить батюшка. Цілу н'ич огонь ни згашає.—Бувають причти по людях, шо, кажуть, „одміна“. Може воно нихрищане, то й *одмінить*.

Як там воно кричить, а хтось у хаті скаже,—«нихай його чорний возьме». Ну, а в хаті темно, то він і «одмінить».—Я ни хочу про «нього» й згадувать, я «його» чогось не люблю споминать.

11. Тільки в чистой у теплий воді у ночвах купають з милом дитину покиль ни охристи(ть)ця. Як охристили, то вже можна во всяких зіллях. Другая, шо як живіт болить дитині, то в мняті, в румнянку. Воду виливають під плит, або куди небудь—вода нивредлива.

12. Сто мать його знає як Відьмара пізнати. Говорать, шо родимий є і научений; научений гірший. Причта міні була,—друга бабка хтіла до теї онучки, де я була, то заговила дитину, шо три дні ни могла вродить і биз єї ни вродила. Вона прийшла одмовила і дитина вийшла на цей сьвіт; а без неї от-от—зіпне, дай назад!... Хто ни 'дговорав, нічого ни вийшло: треба було, шоб вона одговорила. Та ще й каже:—«хвороби биз мене одратуїш—ти одмовляїш, а я—заговляю!».—

Од Не(и)чистої Сили можна одратувати Христом.—Під подушку дитині кладуть стальний нож, щоб нивредиме було. Аби охрищане, то можна й самé покинути в хаті.

Дитину кладуть з матірою на їдному л'їжку—найбільш у ногах.—Скоро вроди(ть)ця, то ни потребує їсти. А другеє кричить, то вже з сахару куклу роби(ть)ця або соску та в рот устроиш. Рум-нянку напарить та засолодить, заливать ложичкою, або машиновою соскою з бутельочки дають. А грудь ссе третього дня, як уже у матері молоко прибуло.

13. Породіля ни купаї(ть)ця аж пока ни очисти(ть)ся—їй ни можна запарува(ть)ця. Бруд запри(ть)ця, ни підé і вона вмере скоро.

При родах у Шляхти нима ніяких придумків—уроди(ть)ця, то родниї вип'ють і розходя(ть)ця.

14. По молитву бабка сама, без дитини ходє. По других—бере бохонець хліба і курку, а в нас тилько десятку і хліба бохонець. Іде «до віводу», то нисє сьвященикові двадцятку і хліба бохонець,—А як христят, то вже кум дає сорок штирі грóши,—то на мётрику; батько перш давав кварту горилки, а типер ни схотів горилку брать, то грóшіма на кварту. Дає кумові батько, й кум занóсить. Попереду бувало при молитві батюшка дивитьця в книгу і то каже як буде зватися, а типер так, як попросять батьки.

Тóго сáмого дня, як урóди(ть)ця, то їдуть одвідувать. Як уважають, шо ни багатєє, то вариників наварить, то принисє... там шо має шось добрєє. Говорать одна до другої:—„ходім до гнилої колоди, одвідаймо, як їй Бог дав там?“.—Дай посходя(ть)ця.—Як має чарку, то вгощає, а ни має, то посидят тай розходя(ть)ця. А вже як христини, то тоді вже кличе їх дай угощає.—На христини спрощє хадзяїн, бо як хто инший підé, то ни хочуть іти.

Часом другого дня христят. Як здоровєє, то може полєжать покіль хочь вимиї(ть)ця, а як ни здоровєє, то похоплюю(ть)ця, щоб ни вмерло.—

Як довго дитина ни христи(ть)ця, то дитя їдує породіля.

Кумами запрошують з-любля—кого люблять, того запрошують. Кличе хадзяїн. У других єдній кумують од першого та до последнего. А другії за кожною дитиною то—иншиї, то вже багацько фамилії.—Як хочуть, щоб росло, то брат із сестрою стають до христа. Із родичив беруть за кумів,—альбо брат с чужою кумою, альбо сестра с чужим кумом, нібо ни риднії, а чужиї.—Куми приносят: кум бохонець хліба, а кума крижмо, набірає перкалю, булок і цукру для породілі.—Як прийдуть од христа, то говорять:—„ми взяли од вас молитвеннее, а принесли хрищенее“.—Там уже кажуть—Іван чи Роман,—як уже вийшло.

По прочих селax: як до христа забирають, середі хати ставлять стółка против бѣлька, кладуть кожуха або подушку і дитя кладе бабка на томú, а кум бире на руки, піднімає у гору і говорить—«Богові—на хвалу, а людям—на славу».—І так кум і кума—обое.—

А то все бабка для свого взятку—І кум покладе сороківку, кума кладе або злотий, або сороківку.

По христинах породіля бабці *очищає фуки*—бабці на руки воду зливає, ступає на сокиру і говорить три рази:—„простіть міні“.—І тоді вже породіля там який має подарок, то дає. Иншая клання(ть)ця цюлує в руку-в ноги, просить прощення у баби.—

Перше кума стає з дитиною, а як уже співає «Одіваюся, яко ризою»..., то вже кума дає крижмо; батюшка завертає в нього і оддає дитину кумові.

15. Де діти не ростуть, то, повернувшись од христа, кума подає дитину породілі проз вікно.

16. *Коліска*. З лози сплете довгого кошеля, без дужки, аби лягти можна було. З їдного боку й з другого боку під спід возьме шнурками та зв'яже у горі тоненьким шнурком; прив'яже ключку; а в бальок заб'є залізного зуба тай вішає по серед хати. Щоб ногу закласти, прив'язують *училку*.—Це для хати.

Як порожню колиску колахати, то дитина не буде спати.

У поле колиска така—на заїгнаний обруч, натягають мішка, притягне ті самі шнурки, ключичку і учипку.... Принесе в поле, розопне триніги і на гринігах чипляє ту колиску.—Шоб ни пекло сонце; зверху накриває радном. До породілі подарки зносять тильки ж'онкі

Частують на христинах горилкою і заку́ска робитьця—печёня, росол вари(ть)ця. Хто що має; як може пригото́ви(ть)ця.—

По вечері с квіткою баба ходить—попереду їля ону́ки на мило просить:—«прóсе кума на чашу вина і на мило».—А потом уже їля себе баба просить:—«прошу на квіточку і на горілочку».—То вже їля куми́, то викидають, як богати, то—по рублю. То вже саме менше по пів рубля, а їля баби, то по копійці, а найбільше десятку. Дуже вже богатих тра, шоб сороківку або золотий.—Як зимо́ю, то квітки с калини й з овса; нима овса, то жита возьме́ колосків і прив'яже до калини. Літом—огородні—барвінок, бисмертники і други́ї.

Як поп'ютьця, то квітки зати́кають за голову; потим забирають до дому.—

Квітки од чесно́ї молодиці, як перший був хлопиць, ховають,—як худобині шось станить—заслабне, то дають їсти—помагає та квітка.—

На другий день сами́ї збираю(ть)ця; породіля запрошує їх на «по́христини»,—«приходьде, систрички, на похристини, шоб на нашу дитину ни кїдали грудка́ми».—

Поприходють ж'онкі і справляють «зли́вки»—бабі зливає ону́ка на руки чистую воду. Як дівчина, то баба в тую воду кладе голлячку вишні і тую квітку, шо зостане́(ть)ця іс христин—шоб була гарная, як квіточка; а як хлопиць, то дубка гиллячку—шоб був крѣпкий, як дубина.—

Посля христин (перед «похристинами») визуть бабу до ко́рчми. Баба бере квартиру горилки, із неї почáток. А з до́му вже ону́ка нав'яже заку́ски—вареників чи пірогів. Млинці бувало пичуть, то все беруть у ко́рчму.

17. Як уроди(ть)ця, то нихай день ангела на собі носить, то

буде щасливий. Часом їм'я переміняють. Як на кого сьвященік розгніва́(ть)ця, то принесе таке їм'я, що й ни вимовиши. Як ни сирдитий сьвященік, то дає їм'я яке родітелі пожиляють.—Їм'я беруть на живих родичив, то тильки Жиди беруть на мертвих.

18. Дитині люстро ни показують до году—жаха́(ть)ця буде.—До году ни стрижуть дигину, а вже як через рік пострижуть, то коси на бігучу воду пускають, щоб здоров був на го́лову. Як до году посгригги—булітима на голову. Як пошиють но́вую сорочку, то мати бире ножа, кидає од коміра вниз проз сорочку три ра́зи і приказує,—«здоров(а), зноси. да ни булій».—Так і штани са́мо.—То типер до трох годив штани, а бувало у шість у сім го́див штани, а то мотузочком підпережи(ть) до́вгу сорочку і пішов гулять, або гу́си пасти!

19. Як у вихованні в добрим, так породіля встає в тиждень—у дев'ять день; а як у сирі́тстві шо нимає за ким, а здорова, то хоч і на дру́гий день... Об'яжи(ть)ця і до пе́чи стає.

Як нима другого помішкання, то родить там девся сим'я нахо́ди(ть)ця; умни́ї, до зойдуть с хати, як удень, а ночною, то укри́ї(ть)ця на постелі, то й спить, замість—не бачить.—Часом вона тре́бує, щоб чо́ловік не одходив, то він її держіть под руки, як тяжко ро́дить. Він держить, а я—ратую.—Пока вона з сил ни спаде, то бабка прова́дить її по хаті. Як нима чо́ловіка, як нима, кому ди́ржать її под руки, то поясом чипляють за же́ртку і вона руками вове́зме(ть)ця і підде́ржуї(ть)ся собі.—Другая ни може вде́ржа(ть)ця, то лягає—лежаче рожає.—Багацько єст чо́ловіків, що буя(ть)ся, то зиходят с хати.

Бабка по молитву зараз на дру́гий день іде; а як на дру́гий хри́стят, то разом іде бабка,—тоді вже держіть дигину бабка і сьваще́нік молитву одчитує.—Породіля до ви́воду іде у шість неді́ль.—

Прийшла породіля під церкву із бабкой, то бабка доложує сьваще́ніку. Виходи́г сьващенік, кличе. Вона входить у церкву.

Б. Колискові пісні.

1.

Колише, то сьпіває:

Люлі-люлі, щоб зросло,
Вже сніданечко прийшло.

2.

Ой, за́сни, дитино, за́сни,
Куплю тобі́ два жупаники кра́сни.

3.

Ой люлі-люлі,
Коти́но,
— Куд а́ їдеш?
— По сіно.

— Возьми мене́ с собою,
А я буду тобі́ слуго́ю.
Ти будиш сіно кла́сти,
А я буду во́лі пасти.—

4.

Люлю-люлю, Котку,
Ни лізь на колодку,
Бо заб'єш голово́ку,—

Тра купити шовку,
Щоб з'язать голово́ку.

5.

Люлю-люлю, Кото́чок,
Іззів ба́бин медочок...

— Сама, ба́бка, злизала
Дай на Котка́ сказала.

6.

Люлі-люлі, Котві́в два—
Сіри - бі́лі обидва́,
По садочку ходи́ли,
Горобчи́ків лови́ли,—
Горобчи́ки—на юши́чку,

А с пі́р'єчка—подуше́чку.
Люлі-люлі, щоб зросло,
Вже сніда́нечко прийшло...
(Це вже ня́нька так приказує).

Ж а р т у ю т ь:

7.

Люлю-люлю, дитя, спать,
Мати е́дна, а ба́тьків п'ять.

В. То вже як катає в возку по двори і говорить:

8.

Гой-гой, бом-бом-бом —
Загорівся кошкин дом,—

Біжигь Куриця з відром,
Заливає кошкин дом...

9.

Дід Бабці
Поплів лапці,
А т'їй Бабці
Ни в лад лапці,
А Дід Бабці
Утяв пальці,
А т'їй Бабці
Якраз лапці.
А Дід Бабці
Кожух купив,
Бо Дід Бабу

Страшно любив.
Дивися но, Бабусю,
Як тобі гарно в кожусі.
А Баба Діда
Дуже любила,
Баба Дідові
Штани пошила.
Ой так, ни помалу,
Да пошию штани з валу,
Ой пошила тай наділа,
Ой, здається, шо й до діла.

10.

Люлі-люлі,
Чужим діткам—дулі,

А нашему—калачи,
Шоб спав у-день і в-ночи.

11.

Ходить Сон коло вікон,
А Дримога коло плота,
Пигаїтьця Сон Дримоти,

— Деж ми будим ночувати?
— Де хатка тепленька,
Де дитина маленька.

Г. Г р а н н і:

1. Т о с і.

Тосі-тосі,
Свині в горосі,
А ще ни всі—

Половина в овсі
Тай шу—гай-гай
На бабіне просо!.....

Кажуть:—Зроби мині «Тосі».—

Нянька приказує, а воно плеще в долоні, а на решті трипає
ручками:

2.

Kołychała baba dziada
Iz weczera do obiada.
A spy, dziadu, staryj byku,
Zgotujemy kaszu w mliku.

Як уже більшички стає, то:

3. С о р ó к и.

Наплюй, детко, на долоню.

Вона наплює і г'югає пальчиком, а ма'ти приказує:

Сорока-Ворона
На припічку сиділа,
Діткам кашу варила.—

І це вже говорить, перелічує пальці:—Цьому дам,—цей дровець приніс; а цьому дам—цей водиці приніс; цьому дам—цей дровець у піч наклав; цьому дам—цей огоньок підпалив; а цьому (більшому) ни дам, бо водиці ни носив і дровець ни носив, і в пічи ни підпалив, то цьому шию скручу....

Роби, детко—«шу—гай-гай, на бабини коноплі!»...

4. К о в а л ь.

— Ковалю-Ковалю,
Підкуй міне ножку,
Бо поїду в дорóжку.
Зараз, моспані,
Я веньглюв доста'не.

Та вже млотками—цок-цок та—
чш-ш-ш...—Пальцем коле у нож-
ку, то воно сьміє(ть)ця.

5. Л а с о ч н а.

Гладить дитину по п'узі і гуворить:

— Ласочка, де ти була?
— У Бога.
— Що робила?
— Ку'жиль прала.
— А що запра'ла?

— Кусок са'ла.
— Де-ж ти поділа?
— П'од столóм.
— А чим ти накрила?
— Пустолом.

— А де-ж той кусок сала?	— Довбня вбила.
— Мишка з'їла.	— А' де-ж та Довбня?
— А де-ж та Мишка?	— Черви рости́чили.
— У нїрку побігла.	— Де-ж т'ї черви?
— А де-ж та нїрка?	— Ку́ри позбірали,
— Вода зали́ла.	— А де-ж т'ї кури?
— А де-ж та Вода?	— На ліс полита́ли.
— Віл випив.	— А де-ж той ліс?
— А де-ж той Віл?	— Траво́ю зарис...

То вже дитині тикає по п'узі.—«Ласочку» йому зробіть.

6. Х л і б ч и к.

Бере за головку, перекидає з долоні да на долоню да говорить:

а.

Пичу-пичу хлібчик,
Дітям на обідчик...
Шусть—у піч, шусть—у пічі!...—
До воно ригочигь.

б.

Пичу-пичу паляниці
Стоїть тобі кашка на полиці,
Візьми, устань
Та ту кашку достань!...

Це вже підтягає його за вуха да каже:—«Ну, ну, достань кашку!». (2).

7. З а й ч и к.

— Зайчику (2), де ти бува́в?	— То поломали мені пальчики,
— Ў млині (2).	— Я—в діручку,
— Шо-ж ти чував (видав)?	— То вони мене—за гірочку,
— Міх муки (2).	— Я в ополонку,
— Чем ти ни вкрав?	— А вони мене—за головку
— Там були старчіки,	— Тай—смик сюда!

Не п'усти́ли втопи́(ть)ця!...

8. Гання таких діток, що можуть гуворити.

а.

Дошику, пиристань,	Будим Ёсти Кабана,
До поїдим на баштан,	Зо млина до дому,
А з баштану—до млина,	Будим Ёсти солому.

Це як типленько, то бігають дай кричать.

б.

Дошику, іди-іди,	Ни виличкі ни маленькі
Шоб калюжки були,	Пу колінця були.

Д. Весілле.

Сватаня(є).

Як которий парубок має сватать дівчину, то питає:—«Чи ги підеш за мене?»—Вона каже ёму:—«Присилай сватів, то я й піду».—

А батькові каже,—«що я буду жені(ть)ця на такую то дівку». Батько ёму дозволяє:—«Як любиш, то сватай, але спитайся перш батьків,—скільки пасагу дадуть, бо без посагу не стоїть брати—і за утрату не вернеця».—

Допіру він, молодий, бере двох чоловіка, беруть хліб, горілку в кешеню і ідуть до молодої. Молодий остаєця на двори, а свати ідуть у хату—договор роблять. Приходять—здоровкаюця, кладуть хліб на стіл і починають розговор вести. Молода вже з молодим поговорила і стає коло печи, і коміна довбає. Батьки кажуть: «ми не знаєм,—як дочка скаже».—Свати встають, то ідуть до молодої і питаюця—чи піде вона за Івана, чи Степана. Вона каже:—«Як тато й мама, то й я так согласна».—Як согласна, то кличуть молодого в хагу. «Ми вже, кажуть, вговорили молодую—вона согласна, а ти согласний?»—Він каже:—«Согласний».—Як обое согласні, то треба робить діло. Сядають за стіл, достають горілку і випивають і закусяють.—Молода подає хустки сватам (значки), та уговорюця коли сватанья. Прибіраєця молода,—печугь варать, капусту смажать, печеню, млинці—вмочати в печеню, в сос; вареники варат до сметани,

як у кого набіл є. Молода спрощує родичів; та подруг, та хрещених батьків. Як сідатимуть за стіл на сватанні, то молоді кланяюця в ноги батькам, хрещеним, дядькам, тіткам. Як котора має одкинутись, то не хоче багато кланятись, бо за кожний уклін—три рублі. Як три рази батькові і три рази матері, то—18 р. А там ще горілки принесе, то що, то все повинна повертати. Буває так, що вона з єдним зачепиця, («заче́пу зробити»), то будуть пересватувати другий. «Гарна дівка, як засватана»...—

Як покланяюця, та повечерають. Він горілки достарчає, бо вона родні багачко назганяє; як є музика в селі, то й музику попросять. Дівчата танцюють. По всьому свати остаюця і роблять договори з батьками—на коли весілля. Часом молодий ходить до весілля і ночує. В суботу у молодого зрання печуть-варять. Маршалок музики привозить до дому до молодого. Збираєця родня молодого—угощає всіх. Він кланяєця своїм батькам в ноги, а потім їдуть до молодої.

Так співують уже дівчата:

1.

Матінко ни гай мине́,
Ни гай мине́, вираджай мине́,
А в дориженьку щасно
Да пу дівчину (уляну) красну.
Буде мене́ теща ждати́,
Буде́ столи́ застиля́ти

А столи—всетісо́виї,
Кілішички—кришталёвиї,
А бутильочки—мидові́ї...
Буде міні́ од те́щи на́руга
Ше й од мо́го ві́рного дру́га.

Як на другім селі, то і в пів-ночі приїзджають. Дівчата виско-чати, то й сіни замкнуть. Поки нима молодого у молодої дружки співують:

Як вона сирота́, то:

2.

Шо ти собі, дівчининько,
Да дума́їш,
Шо ти собі

Да маті́нки ни ма́їш.
Пошлю щу́ку, пошлю рибу.
Стиха пу воді́,

Прибу́дь, прибу́дь, моя мати,

Тепе́ра г'я́ міні.

-- Ой рада-б'я, моя до́ню,

Прибу́ти к то́бі,

Насипа́ли сиро́ї зе́млі.

На гру́ді му́ї,

Склипи́лися чо́рни очі

За всі но́чи. .

Госпо́дь то́бі, моя до́ню,

До по́мочи.

Є́ст у тебе, моя до́ню,

Ридня ті́тка—

Ниха́й ви́де порадо́чок,

Як ма́тинка.

(То вже та́к пла-а́че му́дола)

3.

— Куди ти, Марино́нько, ходи́ла,

Шо ти сво́ю го́ливо́ньку поби́лила,

— Ой ходи́ла, да дру́жечки, в ви́шнів сад,

А на му́ю го́ливо́ньку бі́лий цвѣ́т упа́де,

Ни хо́ді́те, да дру́жечки, мо́їм слі́дком,

Бо припа́де го́ливо́нька бі́лим цвѣ́тко́м.

Зби́ритесь, да дру́жечки, на ча́сочок,

І зби́рі́те це́й бі́линський цвѣ́точок.

4.

Чи ни буди́ш, Мари́нка

Жалкува́ти,

Як ми ви́йдем на юло́ньку

Всі гуля́ти,

Да під тве́ ві́кенечко

Підбі́гати,

Да тве́ї дай ма́тинки

Дай пита́ти—

Чи є́ вдо́ма дай Мари́нка

Чи нема́—

Ниха́й ви́йде на юло́ньку

З на́ми погу́ляє?—

Оби́звала́сь ма́тинка,

Що ни́має,

Неха́й свѣ́ го́ляннечко

Забу́ває.

А ву́на ма́тинки не послу́хала—

За свѣ́точку дай—гуля́ти.

Іва́н—Мари́нку за ру́че́ньку

Дай—ду ха́ти.

В і н к а ж е:

Полкува́я му́зиче́нька—

Одигра́ла

Уже́ ти свѣ́ го́ляннечко—

Одгу́ляла.

Prsziwieziono nam ziellie
S Krakowa na wisiellie
Postawiono na stoli
Ispujż, Marynia, czy twoje.
Stała Marynia spojżała,

5.

Swoje ziellie poznała.
Rozmarynowanyj kwiecie,
Mój zawązanyj Świecie
Swiat myni zawiązujisz
S panienstwa rozluczajisz.

6.

Ой тупнули ворони коні на двори,
Ой бразнули золотиї кубки на столі.
Вибігла мулода дівчина с кумори .
Да впала своєму батинькові у ноги:
— Ни дай мене, мій батеньку, хочь рочок,
Нихай я зношу цей ротвяненький віночок.

7.

Варіант ч. 4).

Було літо, було літо
Дай стала зима,
Пусіяла чорнобривці
Дай зауж пошла.
А вже тую голивоньку
Зав'язали,
Уже муї чорнобривці
Поламали.
Ой, чи будиш (Марино)
Жалувати
Як ми будим на улоньці
Всі гуляти,

А піт твоє оконечко
Підбігати.
А твоєї матінки
Питати.—
Ой чи вдома Маринка
Чи нимає,
Нихай вийде на улицю,
Погуляє?—
Маринина Матінка
Одказала:
— Вже вона своє гуляннечко
Одгуляла.

8.

Золотее зернятко об стіну б'є
А вже наш (Іван) на дворі є.

Ни так на дворі, як за двором,
Уже буде хутко за столом...

А з молодого сторони, як уже приїдуть, то співвають:

9.

Пусти, свате, в хату,
Нас тут ни багато

Трийцятеро й трое
Повне подвір'ечко твоє.

А дружки одспівують:

10.

Налетіла Литва

Будем бити-воювати

Буде з нами битва

Та (Марині) ни давати.

Одчинять уже двері. Дружки об'сядуть за столом кругом молодую і співають уже маршалкові:

11.

Маршалку, красний паничу,

Не знаєм як тебе звати,

А я тебе хорошенько кличу...

Просимо нас частувати.—

Маршалок сьдає коло їх і частує своєю горілкою. Як обчаствує всіх, а вони не вилазять з' за стола, то каже музикам марш грати,— то вони зараз вилазять з' за стола, а заходять і сьдають приїзджі. Молодого вже родня видають їм вичеру. По вечері лягають спати. Вся молодого фамилія у молодой ночує. Сидить вона тутай до неділі. А ранком устають, та вбіраюця до шлюбу:

12.

— Ой де-ж ти, Антосю,

Да на мую голивоньку

Похудила,

Білий цвіт улав.

Шо ти свою голивоньку

Ни худіте, да дружечки,

Побілила?

Муїм слідком,

— Ой, худила, дружечки,

По припаде голивонька

У вишньовий сад,

Білим цвітом.

Молоді ідуть до шлюбу, а тут готують обід. У гинчих боршу наварат, каші, печені, вареників,—хто що має. Молода їде на однім возі з дружками. Молоду убірають дружки. расплітають коси, з барвінку вінка сплетуть на всю голову з білими стажками вузенькими, а ззаду білі стажки широкі. Свахам до голуви букети пришилюють з барвінку і з білої стажички, а сватам до грудей такі самі. Допіро требують од молодой матирі, щоб давала рушника под ноги, хустку—руки зв'язать. І свахам по хустці вже, бо вони до шлюбу їдуть.

Як уберуть, то сьпівають дружки:

13.

Ни вставай, (Марусю), ни вставай

Покиль тибé (Івась) ни звиде,

Покиль тибé «серденьком» ни назве.

Молодий приходить,—цілує її в руку і підводить с посаду. Батькі сідають,—беруть образа і хліб... Молодїї падають в ноги, цьолують образа і батьків у руки. А тоді їдуть до шлюбу.

Як кланяюця, то маршалки молодую під руки диржать, а молодого дружки.

Як виходють с хати, то посипає мати житом і сьваченой водою кропить.

Сядає молодая із маршалками, а молодий із дружками на возі.

Як їдуть, то дівчата сьпівають:

14.

Ой, Попе, Попе,

Батьку наш,

Ізвінчай дітки-однолітки

В Божий час,

Як ни будиш, Попоньку,

Вінчати,

Будуть твої кудрónьки,

Трищати.

Як лютий морóз на дворі,

Так твої кудрónьки

На голові.

Приїхали до церкви, то вже причетніки становлять насеред церкви стола і застеляють кіліма перед столом.

А потім на кілімові—свахі свого рушника стéлють. Під рушник кладуть (під молодого і під молоду) по дві-три копійки.—

На тім столі приготавливають вінки, усе що треба. Становлять на тому рушнику і вінчає Піп.—

Як звінчав Піп, то падають молодята Попові в ноги; він їх благословить христом. Вони його просять на весілле.—

Виходять, сядають разом на возі. Уже бире молодий молоду на руки.

Дружкї сьдають коло молодої і сьпївають уже:

15.

Дякувать Попонькові,
Нашому Батенькові,
Шо він нас ізвінчав,

Да ни дорого взяв—
Півтора золотого
Од Князя-молодого.

Як їдуть до дому, то хлопці перепінають—становлять столана—серед дороги, кладуть бухонець хліба, солі чи цукру грудку. Молодий злазить, цьолує хліб і кладе—рубля; як кладе, то вони сварача—більш повинен поклáсти.—

Як приїхали на подвір'є, то сьпївають:

16.

Вийди, матінко, вийди,
Ни зробили тобі кривди,
Визём тобі дочку
В рутв'янім віночку.

Вийшла матінка с хати,
Ни познала свого дитяти
За росіми кісоньками,
За дрибними слізоньками.—

То вже виходить мати з образом, а батько с хлібом в двєрах.

Молодята поцьолують образа і хліб; а батьки піднимають образа й хліб у гору і вони їдуть по під ними у хату.—Як увойдуть, то допіро під ними кладуть кожуха, становлять перед ними мед. Іс церкви Батюшка проскуру дасть, то вони їдят мед і проскуру. А потом даєця обід.

Як уже вип'ють, то свахи сьпївають:

17.

Їли, дружечки, їли,
Цілого вола з'їли,
На столі ни кришечки,
Під столом ни кісточки.

Їли свашки, їли,
Півголубця з'їли,
На столі всі кришечки,
Під столом всі кісточки.

Пообїдали, та повилазили з'за стола,—музика грає, а вони гуляють. Кухарки знов готовлять, щоб було що вечерать. Ввечері збіраєця вся родня; і хто був на обїді, то повинен бути і на вечері, будуть всіх обсилать подарками. Як повечерають, то маршалок стає, бирє дві чистих тарілки, а молодої мати сїдає за столом с подарками.

Мати накладає подарки: хуста, чи шаль і марципани; а маршалок наливає дві чарки чого-нибудь, чи горілка заправляна, чи вино яке,—тай держить у руках тарілки і викликає: —«Запрашає пан молодий і пані млода на той слічний подарок!..»— І викликає кого слід. Як ідуть за подарком, то їм грають марш. Як прийдуть до стола, то дзінькують і дарують що, то музика мовчить, а як стануть випивать, то грають віват. Так переберуть всіх родичів і гостей. Як обіснали, то молода вилазить з'за стола,—вона хоче ще гулять, щоб музика грала. Як рано, то пограють, а як пізно, то грають «поляноза» і вона розпрошує з дівчатами, з сестрами, з братами. Молодь розходиця, а свахи кладуть подушки на столок і розбірають; а той убір з голови накладають на старшу дружку. С тим вінком дружку ведуть до дому маршалки.

А в дружки пригтовляюця дружчина вся молодь, з музикою іде до дружки і сьпівають:

18.

Помало, маршалки, дружку ведіть	Бо на її сукенка шовкова,
Ви на її сукенки не подеріть	Бо вона доненька купцьова.

Там гуляють кільки їм пожеляєця.

Як розберуть голову молодої, то молодий накриє їй голову тею хусткою, що він кунив. Свахи сьпівають:

19.

«Що ми хтіли, то те зробили,—

С книша—паляницю, з дівки—молодицю.

В коморі постелять спать. З молодої знимають свахи тую сорочку, в которі вінчалась, а накладають нову і примічають яка, щоб не підманила. Кидають молоду в коморі, а старости навчають молодого і впихнуть в комору, і замкнуть на колодку. Як надіюця, що буде добре, то сядять всі, дожидають. Як акуратно вийде, то стукає молодий у двері. Ідуть свахи с сьвітлом, а молода тую сорочку скине, тай кине ім. Вони подивляця, як добре, то ідуть звідти і сьпівають:

20.

Не журся, матінко, не журся,
В червонії чоботи узуйся,
Топчи вороги під ноги—
Заробила доненька піроги.
Хоч не пшеничні, то—ячні,
Нашому родові—завдячні.
А хочь не ячні—пшеничні,
Нашому родові—величні.

Всі свахи з боку моло
дого—слідять.

Зараз грає музика марш,—виводять молодят с комори. Молодому свахи дають тарілку і на тарілку кладеця маленький віночок, той що зостаєця на голові у молодої. Цей віночок робиця з рути, а як не(и)ма, то—з барвінку. Він приносить і оддає матері в руки с тарілкою—падає в ноги і дзінькує за вихованне. Мати саджає всіх за стіл і частує усіх че(и)рвною горілкою. Як уже попьюця, то вилазять на столки, на лавки, скачуть, як дурні... Як нема вже на столі—пили, то їдна співає:

21.

Цитьте, цитьте,
а не гомоніте,—
іатір не гнівіте
ате—шасть—
іось нам дасть,

І с тоєї печі,
Та доброї речі—
Горілочки солоденької,
Для Марусі молоденької.

Як добре, то в понеділок у молодої кури бьють, і варать суп курей, а цілую начинять, та спечуть, та до його везуть.

Мате знов виносить і частує.

Як в однім селі, то забіраюця з музикою, беруть ту сорочку і (и)суть до его матері. Як мате прийме за добре, то і тут їх угоє. Молодий і молода остаюця у молодої. Як поросходяця, то в неділок прибіраюця у молодої на обід, а у молодого на вечеру(ю).

Цілий день сьпівають:

22.

Стояла Маруся на паромі,	Наша Маруся добра,
Була її родинонька	Половила в житі бобра,
Вся в соромі.	У зеленому житі,
Скочила Маруся с поромá,	У че(и)рвоному аксаміті.
Викупила родиноньку с соромá.	

Перед обідом сьпівають:

23.

Давай, мате, та обідати;	Ме́(и)ні мате, скрині й перини,
По обіді, поділімося,	А тобі, мате, голі горохвини.
А поділившись—розойдімося.	Мені, мате, волі да корови,
Тобі, мате, посуденечка,	А тобі, мате, порожні обори.
А ме(и)ні—полотенечка,	

Сядають обідать, а послі знов сьпівають:

24.

Ото тобі, мате, прац у загаті,	Як був зятенько—так не бував,
Як будеш хуста прати,	Тільки моє под'вірьє(я)чко
То будеш мене споминати.	звюював.

Забірають все добро, що має мате дати, а батько стараєця за горілку та закуску, а во всьому другому—на боці. Распоряжаєця всім мате.

Свахи сідають на віз і сьпівають:

25.

Кидай, мате, у піч дрова,	А ти, свекруха, тріски,
Зоставайся здорова,	Сподівайся невістки.

Приїдуть до свекрухи у вечері і тут угощають всю молододі родню—за першій стіл. Як добре було його родні у неї, то і її родню будут дуже приймать. По вечері молодий обсилає свою тільки родню подарками, а вони викидають гроші, і так дарують пашню і хто що має. Цілу ніч гуляють.—Переночують.—Як у (е)днім селі, то зять іде

до тесця і попросить їх до себе у вівторок, а як на другім селі—ночують. Як багатії, то ще роблять *потфусини* в середу, або в четвер. Остатнє витрушують по кешенях. В неділю ідуть до церкви «до виводу». Вона зав'язуєця хусткою—по-молодичі,—чи(е)пляєця червона стажка до голови шпилькою. Як уведе Піп у церкву, то однімає Піп із голови стажку і вже вона остаєця в церкві. Як надієця Піп з неї, що вона тихая була, то в Ївангелію кладе тую станжку. С церкви йдуть до Її батьків на обід.—Тай кінець.—

Як с чужої сторони, то забирають живий посаг.

Е. Похорон. Поминки.

1. Похорон.

Як почують що пугач похувавкає, то вже кажуть, що буде там небожчик. Перед смертюю дають в руку сьвічку «громніцу», що святиця на Срітеніє. Це для душі осьвіченіє, щоб бачила куди йти. Як тяжко вмірать, а засьвітять сьвічку, то слабій побачить перед собою усі свої гріхи; як при памнаті, то просе сгасить сьвічку. Я сама бачила, як засьвітила сьвічку, то він кричав—«мамо». Він не міг вимовить більш нічого. Раз вимовив—«сгасить сьвічку».—Як сгасили, тай питаю:—Хіба тобі лучче?—«А запевне лучче.»—Обернувсь боком, а я стала засьвічувать с'вічку... Поки вітерла сірника, а він кончивсь...—Як умірає, то читають акти смертельні по-польську. Як умре, то обмиють, нарадять, положать на лавці. Стеяють киліма, простірадло, кладуть подушку. Як чоловік пухлий, то кладуть под н'єго полотно, а потим бирут полотно за роги і с тим полотном в труну кладуть. Посилают до священника,—дають відомість, що вмер... І беруть с церкви велику сьвічку, щоб горіла цілу нич. Як у жменю взять, та скільки раз по жмені згорить (кілько—корхів, то тільки—злотих) заплатить треба у церкву за ту сьвічку. Стóрожові дають на подзвінне. Приводять такого чоловіка, що псалтир читає цілу н'ич. Він считає от псалтира і начитає на рубля-на два, скільки сам схоче, стильки наліче. Як

умре дівка, то накладають вінок і фату, так як до шлюбу вбірають. Мате дає тим, що несуть хореньгви, хустки—зав'язує на праву руку, і тим що несуть труну; на віко сплетуть гарного вінка і приб'ють цвяшками до віка. Дівчата, которі несуть віко, в вінках.

Як поховають, то робиця великий обід для старих та нищих. А на другий день на «Очи наш» сходяця сусіди та близькі. Девятого дня даєця на служеніє, а потім забирают на обід.—Сорокового дня теж дають на служеніє і роблять обід. Парубка вбірают так, як на весілля. Як покойник у хаті, то цілу н'ич не сплять. Хто Богу молиця... Наливає шклянку води і кладе цілушечку хліба зверху і це вже—«для души».—Як виносять трупу, то стукнуть три рази в поріг...—прощаєця с хатою. Найбільше небіжчика везуть, бо роблять труну з грубих дощок. Як вернуця з цвинтаря, то всі миють руки, витирають і всі Богу моляця. Сядають за стил, дають по чарці. Багато горілки на похороні не дають. За каждою стравою читають молитви,—кождий собі молиця тихо, як хто вміє.

Як уже по всьому, то в католіків всі уклякають—«Аньол Паньській» с'півають. Хто може, то наймає сорокоуста—сорок службів. За це платиця сорок рублів, а хто не має, то половину сорокоуста наймає. На проводи всі поминають на могілках. Застиляє обрусом могилку, ставить миску с чим може—булки, курка, крашанки, чи сáло, чи ковбасу..., і гроши платять. Другі і закуску роблять на могильці.

Хто сам собі смерті предасть, то не ховають на кладьвищи, а на роздорожжи. Нихрищаних дітей перше ховали в своєму садку, а тепер позволяє священник ховать на кладьвищи в кутку; а як баба з води охристила, то так ховають, як слід.

Ті що копають могили розказували, що вони найшли колись в труні пляшку горілки, випили, і хвалили, що дуже добра... Помоглились за дупу умершого. А то ще розказували, що найшли табакерку. Найшли труну, що заросла вся барвінком, а не видно більш нічого. Думають, що то дівка була, бо найшли ще й коси, а с трупу,

то порох був. Іден набачив гарну пашу на могилах, тай повів коні пасти туди,—але приводить, аж уже другий пасе!... Він думає, як би того злякати, щоб він утік звідти. Прив'язує коні за плотом, раздягаєця,— все що було чорнее на ему—скидає. Остаєця тильки в біломуї лізе рачки до фігури, що стоїть посеред могилок. Як приліз до фігури, то начав шкрабоця, ніби лізти на хреста, і кавкать. Як глянув той, шо коні пасе, та давай тікать, та кричать «вшелький дух Пана-Бога хвале!»—А воно мовчить. Той утік, а другий завів свої коні тай пасе. А той приїжав, тай—гвалт, що на могилах лякає:—«Лізло біле на хрест—мрець,—виліз із ями, тай ліз на хрест.»—Ото і пускають логолоску—що «лякає».

2. Кою можна поминати.

Коториї на водах потопають і на огнях погорають, то за тиї поминайця души, а за вішалника николи ни поминають, бо він сам смерті собі придав.

III. Семейно-суспільні випадки життя:

Закладка хати.

Як чоловік має ставити хату, то майстрі приготавлять дерево, з'в'язують підвали, а ходзяї приготують закуску і покличуть Батюшку. Батюшка місце тее посвятить, скаже старості взяти зілля свяченого спід хреста, (як воздвигавця) «хірувимського» ладану. Під підвали кладеця камінь, а на камінь кладеця свяченеє і підвали—зверху. Одправить, що слід. На закладчини ідуть с хлібом, а там уже випивають і закушують. На всі штири угли кладе по буханцю хліба і по хустоці,—це вже для майстрів. Як затягають балька, то знов могрич ставлять майстрам і просять не стукать, а тихенько закласти, бо іначе буде не здорово ходзяям на голову.

Новосілле.

Як переходить в нову хату, то вперед заносє образа, пікну діжку і буханець хліба, і солі зверху дрібок. Як місце не с'вячане,

то хату посвящають. Випишує на папірцях евангеліє і каже хадзяїну попрокручувати дірочки, і позастругувати колочки. В кожну дірочку звині папірки, заткне у дірочку, приткне колочком, а потім его замажуть. Це—з надвору. В середині посвятить свяченою водою, одправить що треба до посвящення. Приліплює навхрест свічечки і помазує олеєм святим—хрести робить. Закуска и випивка.

3. Хороши й нигарні дні. Празники, рокові обряди. Гранне. Ворожить.

1. Хороши й нигарні дні.

Пониділок—важкий день у Мужиків, а в Жидив—то на почін ни дасть набір, бо ни будуть цілий тиждень платить. А в Панів, то с пониділка починація робота. Всі остатні дні—гарні. А субота, то—кончація робота.

2. *Орабіна н'ич*, то тоді, в тую б'уру - блискавицю — папороть цвітє.

Оранка.

3. Бувало це волами оруть, то на Середохресную сериду пичуть хрести іс кіста, — покладє навхрест да—спичеця, а як іде в поле орать, то дає волам тиї хрести їсти.

4. Зажінки.

Як ідуть зажинати, то беруть с собою цілий хліб і обруска і застиляє на межи, там, де буде вже жать. Вклякне на куліна, гуворить молитви які вміє. Три рази уженє три жмені жита і зв'яже в снопочок і приносить до дому, і ставить на покуті. То—«зажінки» вже.

Як виликий адзяїн, то збірає толоку і йдуть уже до його на зажінки. Він уже в нечері дасть багацько горилки. Прибіраїця на зажінки так, як на весілле—печуть і варать, цілу н'ич гуляють, і співають:

26.

А в нашого хадзяїна—зажінки— Ни так сёрпи, як жинці,
Хочуть наши нови сёрпи горилки, Хорошії жёнчики-молодці,—

5. Обжинки.

Як уже кончать, зовсім обожнуть, то зроблять вінка́ із жита
чи с пшиниці і нисуть уже дівча́та й сьпіва́ють:

27.

Шо в нашого хадзяїна обжинки, А ми тво́го житичка дожали...
Хочуть на́ши но́ви сёрпи горилки, Літала Сокіло́нька по по́лю,
Ни так сёрпи, (2) як жинці, Заганяла жёнчиків ду дому:
Хурошії жёнчики-мулодці. — Ой ду дому, жёнчики, ду дому,
Ти дума́ш, хадзя́йну, шо миспали, Шо гуляли все літичко по по́лю...

То вже ідуть із вінком; близько вже хати кажуть, сьпіва́ють:

28.

Прочини́, хадзя́йне, оконце, Зайшов місяць з зирка́ми,
Нисем тобі цей віночок, як со́нце... Вийди, наш хадзя́йн, з дітка́ми...
Прочини́, хадзя́йне, кватірку, Вийди, (2) наш ходзя́йн, против
Нисем тобі цей віночок як зирку. нас
Зійшов місяць (2) з зорою, Да вікати бочку горилки і́ля нас,
Вийди, вийди наш хадзя́йн. з А дру́гу—вина́,
жоною, Частуй своїх жёнчиків за жнива́,

Ото вже він візьме́ од їх вінка́, то вони його віншу́ють, щоб
спожив щасливо. А він уже їм запла́тить, дасть гроший—рубля. І
тоді вже частує, і випивають і закушують.—

6. Отпуст.

Є в нас отпуст на Причисту в осени; а церква назива́ця «Ганна»...
зачинали будувать на́ Ганні́й Заца́тія, Уклали празник на Дру́гую При-

чисту. Ну, то варать убід; збірація багацько наро́да; і мед ва́рать. Видають г'ля людей убід. Му́зика приходить, дівчат с хлопцями багато насходить—танцюють і мед п'ють... Гуляння такеє.

Люде пообідають і розойдуця—хто бире мед, хто ні.

Систриці є в це́ркві позаписуваниї, то вони вже ходять по своім селу́, просять на обід. Хто дає пшона, хто—сала... Хто що ма́є, то дає. Хто дарує увечку, хто гуску—курей, хто що може... ніби на м'ясо. С того всього́ варать обід. Та що лишньє остаєця, то продають, а на тиї гроши купують до обіду те чого нима.—Поминають померших. Батюшкові платять ни тоді як службу править, а як читає *парастаси*, то за теє.

Парастаси—понахиди над хлібом.

Перш були тільки сами систриці, їх двадцать чотирі, а братчиків ни було—був який староста пуганий, наругувався іс систриць, сьміявся, шо в церкві по́раюця, своє сьвітло сьвітять; а допіро но́вий староста став, то вже стали братчики приписуваця; вони, як варим обід, то підсобляють. Шо треба в церкву—систриці купляють за свої гроши, украшають церкву: ризи на батюшку... Гроба ни було, то гроб справили; в Кійов їздили й привизли; і ліхтари такі виликиї покупили. Панкаді́дло, шо посеред церкви висить, также сестриці купили за свої гроши. Позолочаниї дві хо́ренъ'ви купили. Допіро бра́тчики будуть уже коло це́ркви украша́ть—це покрасили на дво́рі, дали п'ятсот рублів, а як будуть гроши, то й у середині красітимуть.

7. Купайло.

Убируть гру́шу або со́сну, ув'яжуть цьвітками усякими і пустановлять. Як вилике дерево вбируть, то прив'яжуть ду колка, а дівчата ходять дай сьпівають кругом його:

29.

Івана-Купайличка—
Там зозу́ля купа́лася,

А з бириже́чку суши́лася.
Молодая Ярина (чи Олена) жури́лася,

Що н'ички ни доспала, А ни так шовком, як білою,
Шовком хусточку вишивала, Своему (Роману) про ниділю.
Це—як люблять, а ни люблять, то вже кажуть:

30.

Скакала Жабка над гречкою, Ді Дунаю води пити—
А бігав (Василь) з гнуздечкою, (А там уже назвуть того хад-
Пуч'кай, Жабко, загнуздаю, зяїна, у кого дівка є).
Да поїдем ді Дунаю, Дівки любити,

31.

Хто ни вийде дивитися, Хто ни вийде на Купайло,
Щоб ни дождав жинитися, Щоб йому ноги поламало.

То хлопці вже бируть та те Купайло ломлять; росердя(ть)ця,
шо так погано співають.

Уже тиї кавалки хапають да нисуть молодиці в огірки, щоб
огірки в'язалися, бо як в'яжуть цілий день тее Купайло, то так
огірки в'язались, щоб ряснії були, щоб в'язі багацько було.

А то попереду було, да тинер уже заперещенеє—духовенство
запритило,—нисуть топить тее Купайло в ричку. Ну, то раз як зобра-
лись дівчата, понесли топить да як укинули у воду, а самі навтікача!
Як оглянулися—аж біжить за ними із води!—Ну, то вони з ляку, де
яка прилекалась, то—й пара вилізла.—

А то біг Ничистий Дух, доганяв їх.

Перш дуже справляли, то як утоплять, то й вичеру видавали.
Да вже вичерають та гуляють цілу н'ич.

8. Досьвітки.

На досьвітки бувало ходят—збираюця. Колись бувало на
виритена прадуть; покіль то пальцями попокрутити! А типера на
коловратки... самопратки такиї,—ногою махає, а рукою смиче дай
прадєця.—

Чорті його батька знає
На що він духає,—
Чі на мої воли
Чі на корови,
Чі на моє біле личко,

Чі на чорни брови?...
Воли да корови,
То все поїздихає,
Біле личко, чорні брови
Ніди ни злиняє.

II. Нещасне кохання.

6.

Ой на горі, на горбочку,
Косив Ваня спілу гречку,
А Маруся льон брала,
На Івана моргала:
— Кідай, Ваня, косу в росу,
Иди до мене льону брати,
Люблю с тобою жартувати.—
Набрал Ваня льону жменю,
Взяв Марусю за рученю,

Повів її на долину,
По чирвоною калину.
Стала Маруся калину ламати,
Стала плакати і ридати:
— Ой щоб тебе, Іванушка,
Перва куля ни минула,
А фтурая—задрнула,
А третяя тебе вбила,
Щоб я тебе ни любила.

7.

Яж думала, що то місяц сходить,
Аж то козак по риночку ходить,
За собою свого коня водить.
Ни ходи ти, козаче, до мене,
Бо нислава на тебе й на мене
Ше й на твого коня воронного
Ше й на тебе, серце, молодого.
А я цей слави ни боюся,
С ким люблюся, стану, обнимусь,
С ким кохаюсь—стану, повин-
чаюсь.

Коло млина полотно білила,
Там я, мамцю, віночок згубила.
Треба, доню, громаду збирати,
Треба, доню, віночка шукати.
Ни тра, мамцю, людей гурбувати,
Тільки треба всю правду сказати:
Іхав козак конем вороненьким,
Да зняв з мене вінок рутяненській
Да накінув платок шовковенькій,
Да зняв з мене рожовую квітку,
Да накінув білую намітку.

8.

Викопав я три криниченьки,
Викопав я три дівчиноньки—
Чирнявую і білявую,
Третю руду—припоганую;
Я чиряву із души люблю,
До білявої заліцаюся,
Я з рудої-поганої
Що-вечура насміхаюся.
Чи я тобі ни казала,
Як стояла під калиною,—
Ни їдь, ни їдь в далекій край,
Ни застаниш уже дівчиною.
Чи я тобі ни казала,
Як стояла під повіткою,—
Ни їдь, ни їдь на Вкраїну,
По застаниш під наміткою.

Любив тебе я дівчиною,
Люблю тебе й молодницею,
Ще буду сім год ждати
Пока будиш удовицею.
Десь я в батька ни їдна була,
А в матері ни їдиницьої,
Ой, щоб же ти дай ни дожлав,
Щоб я була ювдовіцьої.
Чи всі тиї да сади цвітуть,
Що на весні розвиваюця,
Чи всі тиї вінчаюця,
Що любляця дай кохаюця.
Половина саду цвітє,
Половина розвиваїця,
Половина вінчаїця,
Половина розлучаїця.

III. Розлука.

9.

Да нима так нікому,
Як т'їсиротині,
Да ніхто-ж ни пригорне
Прі лихі' годині;
Да ни пригорне батько,
Ни пригорне мате,
Да хіба той пригорне,
Що думає взяти.
Да наликіли гусі
З далекого краю

Да сколотили воду,
В тіхому Дунаю.
Да бодай тиї гусі
С пирьечком пропали,
Да що вони нас
Розлучили с парі;
Да ми любились—кохались,
Нас мати ни знала,
А тепер розійшлися,
Як чорная хмара:

Ми любились—кохались,
Як голубці в стрісі,

А типер розійшли́ся,
Як дорозжки в лісі.

10.

Пропала́ надія,
Забилосья́ серце,
Заплакали́ очі р.ої,—
Любив я дівчину
Дай та́я зміни́ла,
Ой, горичко в світі́ міні.
Коли б вона́ знала
Лобов мо́ю щі́ру,
Вона-б ни кидала́ мине́,
Люби́ла-б, ко́хала,

Як мате́ дити́ну
Ще й ду́шу одда́ла-б міні́,
Дівчи́но-рібчи́но,
Золото-кришта́лю,
Ти яснее́ сонце мо́є,
Ой де-же ти ходи́ш?
З дру́гими гуля́йш,
Минé по́кида́йш
На віки́ зовсі́м.

IV. Батьки і закохані.

II.

Ой, до́бра́ноц увсі́м на́ ноч,
По́ вже я іду́ спати.
Перед воро́тьми́ зеле́н-явор
Там я буду́ ночува́ти.
Ой чи явор, чи ни явор,
Чи зелена́ явори́на,
По мис гі́ми яго́дками
Тилька́ ідна́ міні́ ми́ла.
Ой чи ми́ла, чи ни ми́ла,
'Зріго́нька очі́пи́ла,
Кличе́ маги́ виче́рати—

Виче́ро́нька міні́ ни ми́ла.
Ой ни хті́в би я, мо́я ма́ти,
Ни сні́дати і ни о́бідати,
Да хті́в би я, мо́я ма́ти,
Ко́ня о́сідла́ти,
Сісти́, до́ дівчини́ по́їхати.
І́дь, синку́, до́ро́го́ю,
Щоб ку́ріло за то́бою,
Щоб твій ко́нік став го́рою,
А сіде́лце—до́лино́ю,
А ти, синку́,—дуби́но́ю.

12.

Литіла зозуля,
Чириз сад кючи,
Іде козак, причаруючи,
Прийшов він до́ дому,
Нікому—ні слова,
Да сів собі кінець сто́ла,
Підперся рукою.
Його́ ма́ти ходить,
Біли ручки ло́мить:
— Ой щож то́бі, мій синочку,
До́ серця до́ходить?—
За гора́ми жито
Ко́питами зби́то,
Під білою биризо́ю
Ко́заче́нка вби́то,
Ой уби́то, вби́то,
Затя́гнуто в жи́то,
Чирвоно́ю кита́йкою

Очіньки накрі́то.
Приходить дівчи́на
С чорними о́чіма
Да підняла кітайочку
Дай заго́лосила.
Приходить друга,
С те́много луга:
— Ой, Боже мій, мило́сердний,
Нима мо́го дру́га!—
Приходить третя
З но́вої хати:
— Ой тра було, вражі́ сину,
Нас трох ни ко́хати.
Хто в нас трох ко́хає,
Той щастя ни має,
Під біло́ю биризо́ю
Марно пропада́є.

13.

Ой, дівчи́но, шуми́ть гай,
Ко́го любиш—заниха́й.
Нихай шуми́ть і гуде́,
Ко́го люблю́—мій бу́де.
Хоть я хати ни маю́,—
Жини́тися дума́ю.
Зро́би хату з ло́боді́,

А в чужу́ю ни ви́ди;
Чужа́ хата така́,
Як свикру́ха лиха́я;
Чужа хата—чужий дьві́р—
На ниві́стку по́говір,
О́на ночи ни до́спить,
Тилька ходи́ть да во́рчить.

V. Чоловік та жінка.

14.

Ой у полі—висока могила,
На могилі—чирвона калина,
На калині чорний ворон криче,
На чужині сиротина плаче.
Ни крач, ни крач, чорний воро-
ноньку,
Ни плач, ни плач, бідна сирота.
Ни давно я сиротою стала,
За три го́ди все горе зазнала,
Ни всилував ни батько, ни мати,
А всилували все чужі люди;
— «Вийди за́мож, добре тобі
буде.»
А я лю́цьку волю учинила,
За п'яни́цю головку ут́пила;
Ни вт́пила в глібоку крини́цю,
Да вт́пила за го́рку п'яни́цю.
Ни хо́діте, го́лубоньки, в хаті,

Ни збуді́те милого с крева́ті,
Сама знаю ко́ли розбудити,
А як бу́де соничко світити.
Пішла мила мило́го буди́ти:
— Вставай, милий, мо́є милува́нне
Уже для те́бе го́тове сніда́не—
На полиці—паляни́ці,
На припі́чку—варе́нички в ма́слі,
На сто́ліку. го́рілочка в плясці.—
Як став милий с крева́ті
вставати,
Ста́ла ми́ла про́з ві́кно вті́кати.
Де́сь ти, мила жарто́чків ни
зна́їш,
Од ни́гайки про́з ві́кно вті́ка́їш...
Ой коли-б я ціх жарти́в гляді́да,
То-б да́вно я-б си́ру землю
їла-б.

15.

Чоло́вік ж'інку б'е-кату́є
Да ни́хто не́ї ни рату́є.
— Сви́ко́рку-ба́тиньку,
Порату́й ми́не мо́лоде́ньку!—
Я свике́рко підбі́гає,
Нага́йочку підда́ває:
— Бий, синку, бий,
ий, навча́й

Да на сві́й обича́й,
Пириво́роча́й!...—
Чоло́вік ж'інку б'е-кату́є
Да ни́хто не́ї не́ рату́є...
— Ма́тінко, голу́бонько,
По́ратуй ми́не, мо́лоде́ньку!
Ма́тінка підбі́гає,
Нага́йочку підда́ває:

— Бий, синку, бий,
Бий, научай
Да на свій обичай
Пириворочай.—
Чоловік жінку б'є-катує
Да ніхто неї ни ратує.
Гіверку, братіку,
Поратуй мине, молоденьку!
А Гіверко підбігає,
Нагайочку піддаває:
— Бий, братік, бий,

Бий, научай,
Да на свій обичай
Пириворочай...—
Чоловік жінку б'є-катує
Да ніхто неї ни ратує.
— Зовичко-сестричко,
Поратуй мине молоденьку!—
А зовичка підбігає,
Нагайочку одбірає.
— Ох, Боже мій, єдиний,
Да колись буде так і міні!...

VI. Зразок найновішого твору.

16.

Горе тому либидьові самому,
Що нимає білого пір'я на йому.
Росіпалось біле пір'є в
палочках,
Розиллялась кров чирвона по
річках,
То-ж ни кров, то-дівоцькая краса,
Чему в девки ни заплегана коса,
А в козака—заплакани глаза?
Три нидільки юв лижечку
лижала,
На читвєрту чуть здорова
уста,ла,
А на п'яту. росу-косу чисала,

А на шосту у вишньовий сад
пішла,
У вишньовому саду три дорі-
жоньки найшла.
Ой хтош тиї доріжоньки дай
убив,
Ді дівчини гарний хлопичь ходив,
По карма́нах срібло-злото
носив?
Прізнайсь, дівко, чи ти любиш
м'яна,
Тай покіну срібло-злото все в
тібя.

17.

Зайшло сонце за лóзók,
Прийди, прийди, мій миленький,
Хоч дó мене на часóк,
Ляжим спáти на кривáті,
Розгадаю тоб́і сон,
Де случи́лась нам любов;
Любов на́ша дóрогая,
Жить-розлука тяжо́ла.
Ти бо́жився-присяга́вся—
«Ни по́кину я тибé»,

А то́пера по́кида́ш,
Серцю жалю́ задаєш.
Вихо́дила красна девка
За но́виї вóрота́,
Ви́пустила канаре́йка
С літ пра́вого рука́в:
— Лити, лити, канарейку,
Лити в гору висо́ко;
Бо́ сама́ я добре зна́ю,
Що мий милий далéко.

Б. Чумацькі пісні.

18.

Чума́че, чума́че,
Чого зажу́рився?
Чи во́ли пристали,
Чи з дóрогі збився?
— Во́ли ни приста́ли
І з дóроги ни збився,
Того зажу́рився,
Що ни о́жинився—
Ни любля́ть дівчата
І ни мо́лодиці,

Піду да вто́плюсь
В глібокі́ крини́ці.
Ни то́лись, ко́заче,
Марно ду́шу згуби́ш,
Хо́дім, по́вінча́ймось,
Ко́ли верно́ люби́ш.—
Пішли ми до́ по́па,
Нима́ його́ вдо́ма,
Чи тво́є—ни́щастя,
Чи мо́я—нидо́ля?...

В. Пісні жартливі.

19.

І ю́шичка, і питру́шичка
Кума-люба, кума-ми́ла,
Кума-ду́шичка...

І то в мене кума́ люба,
Що під нею ни́жка гру́ба,
І то в мене́ кумася́,

Шо підтикалася.
Ой вийду на сило,
Тий ста́ну, тий ста́ну—
Ідна нисе варє́нички,
Дру́гая смитану;
Ой вийду я на си́ло
Тий візьмуся в бо́кі—

Ідна нисе по́столи,
Дру́гая во́локі.
За Ки́вом, за байраком
Стала баба раком,
Хлопці думали, шо каплі́ця,
Стали Богу мо́лиця.

20.

На піч лізу, го́пки ри́жу
Аж по хаті луна йде,
А хто мине верно любить,
То на пічі знайде́.

Ой пі́ду я в темний гай,
А там хлопців—ай, ай, ай!...
Той горба́тий, той но́сатий—
На ко́торого ни глянь.

21.

Ой по́їхав мійми́ленький
Юв доро́гу—всте́п,
Я за тую куде́лицю
Тай о́б ла́ву—гепі
Лижить мо́я куде́лиця
Тай наду́лася,
А я цишла до ко́рчомки
Тай напі́лася.
Ой при́їхав мій ми́ленькій
З ду́роги—с сти́па,
Пита́ця дрибн'і́х діток
Де ваша ма́ма?
— «Спить ма́ма, спить»...

Цитьте, дітки, маму не збуді́т.
Ой щоб же́ ти, мо́я ми́ла,
Здорова бу́ла—
Учора пи́ла на ко́ро́ву,
Сього́дня—на во́ла.
— На́ що то́бі, мій ми́ленький,
Цьо́й ліни́вий ві́л,
Як є в те́бе на ста́єнці
Во́ронє́нький кінь—
Бі́ли ко́питі́,
За то́бою, мій ми́ленький,
Мед—ви́но пи́ти́.

22.

Коли-б міні́ руб да кача́лка,
Коли-б міні́ жинка Ната́лка,

Тоб я не́ї цьо́лував-ми́лував,
Ше й до́ пе́чі кухова́рочку на́няв.

Коли-б міні сту́па да жорна,
Коли-б міні жинка моторна,
То-б я не́ї цьолува́в-милува́в,
Ше й до́ печи кухуварочку наняв.

Коли-б сяк, або так,
Або-піп, або-дяк,
Коло́ бо́ку полижа́в
І за ці́цочку подержа́в...

23.

Чом ви, гості, ни їсте́,
Чом ви, гості, ни п'їте́
Чи мій хліб—поло́вець,
Чи мій милий наро́вець?

Як мій хліб поло́вець,
Так я ви́палаю,
Як мій милий наро́вець,
Так я ви́питаю.

24.

Прийшов кум до куми,
Кума місить тісто,
— Кідай, кумо́, кісто
Да піде́мо в місто.
Прийшов кум до куми́—
Кума́ миє ложки:—

Кидай, кумо, ло́жки,
Підемо́, погуля́їм тро́шки,
Ой їж, кумко, яго́дкі,
Коті́риї соло́дкі,
А коті́рі гі́ркі,
То для ме́ї жінки.—

25.

Серце, чумаче-ко́заче,
Чом ни робиш діла як іна́че?
І був собі чумаче́нько
Дай зачу́макувався

Штан'ів нима
Йочку́рик во́рвався,
Серце, чумаче-ко́заче,
Чом ни робиш діла як іна́че?...

Краков'як. (Той же й спів).

26.

Зави́руха-миті́лиця,
Чому ста́рий ни же́ниця,

Бо по́ по́яс бо́рода
Ни по́любить мо́лода.

Краков'яче, бідний-бідний,
Ни жинився ніґди,

А на старисть мусів-мусів—
Його кашиль кренко дусів.

27.

Їхвіцер, ни ходи ти до мене,
Бо ни любить моя мати тебе.
Моя мати любить то шевців,
то кравців,

Шоб пошин-же чиривички доцці,
Моя мати мужика любить,
Мужик матир жупана купить.

Житомирського в'езду, м. Левків.— Оля Палійова та Ганя Боброва- дівчата.

18
19-ХІ-13 р.

П і с н і К у л ь т а.

Колядують.

На перший день Різдва у вечорі збираюця дівчата колядувагь і вибірають «березу» і «сторожа». «Береза»—за старшу, а «сторож» то́рби носить.

Підходим до хати, «береза» питає:

— «Пані постароста, чи позволите колядувать?»

— Колядуйте.—

Починайм.

І. Х л о п ц е в і.

А.

Ой дядьку, дядьку,
На вашим дворку,
Дай йому Боже,
На Вашим дворку
Явор зелений,
Явор стоїть;
Коля явора

Панич ходить (2)
Да коника водить, (2)
Шапочку носить, (2)
Батенька про́сить.
— Ой тату, тату,
Жениця буду.
— Женися, синку,

Бери собі жінку.
Ой, синку, синку,
Котру́-ж ти любиш?
— Я тую люблю,
Що с сонцем сходить,
А з місяцем говорить.
— Ой, синку, синку,
Ни тво́я рі́мня, (2)
То—королівна.
— Ясна́ зора́—
Буде мо́я жо́на,
Ясна́ зі́рка,

Ой в лі́ску, в лі́ску,
На жо́вт'ім пі́ску
Там ба́лі би́ли,
Це́ркву ро́били,
На двана́дцять ве́рхів
На три́нацять хре́ст'и́в,
Зве́рху на хре́сту́
Си́вий со́кол се́дить
Да́й до ри́би го́ворить:
— Ой, ри́бо, ри́бо,
Як ти глі́боко́,
А я вісо́ко.
С тво́їх ко́сточок
Зро́бім мо́сточок,
Мо́їм пі́р'ячко́м

Ой пи́д ве́рбою,
Пи́д зе́ле́ною

То бу́де мо́я жінка.—
За ці́м же сло́вом,
Бува́й здо́ров,
Кра́сен па́ничу́,
Ці́ сьвя́тка сьва́ткуй,
Здо́рови́й,
З усі́ми на́ми,
З при́ля́ттями—
Ясу́сом Хри́сто́м—(2)
Сьва́тим Ро́жи́ством...
Бува́йте здо́рови...

Б.

Попі́ру́ймо,
Кра́сному па́ничу́
По́да́ру́ймо.
Як бу́де ї́хать
Па́нич до ді́вки,
До його́ ко́ні воро́ні
Спи́нимо—
Забра́зчать мо́сти
Ве́се ко́стови́ї:
— Кра́сен па́нич,
Ку́да ти ї́диш?—
А в'и́н ка́же:
— До ді́вки в го́сці...—
За ці́м же сло́вом
Бува́й же здо́ров...

В.

Да́й йо́му, Бо́же,
Ща́стя-здо́ров'я

Його́ до́му,...
Там хлопчина ходить,
Коника водить,
Шапочку но́сить,
Пісе́нь сьпіва́є;...
Приходить до його́
Маті́нка його́:
— Ой синку, синку,
Хто-ж тебе вивчив
Ці́х пісе́нь сьпіва́ть?
—Було в мене

Аж три панёночки,—
Перша вучи́ла—
Хусточку ши́ла,
А друга вучи́ла—
Коня́ сидла́ла,
Третя вучи́ла—
Книги чита́ла.—
За ці́м же словом
Бувай же здоров
Кра́сен паничу.

2. Д і в ч и н и.

А.

Ой рано, рано
Кури за́пі'ли́,
Дівчи́на встала,
Косу чи́сала́,
Да до́ церк'ви убрала́сь;
Ішла до́ церкви
С красною панно́ю,
Іде і́с церк'ви
З я́сною зоро́ю,
Стріча́ють її́
Аж три паничі́,
Стріча́ють її́,

Питають її́:
— Чи ти царі́вна,
Чи королі́вна?
— Я ни—царі́вна,
Ни—королі́вна,
Батькова дочка́,
Як панёночка...
За ці́м же словом,
Бувай-же здорова́,
Красная панно́,
І т. и....

Б.

Ой у Кі́йові на перево́зі
Кра́сная па́нна
Перев'ез держала, (2)

Перевози́ла.
Приходить до її́
Аж три паничі́:

—Кра́сная пані,
Перевези нас,
Я с цього кра́ю
По той бик Дуна́ю.
Переве́зла-б я вас—
Не маю ча́су,—
Прийшов браті́чок
Із віська до́ дому,
Да приніс мені
Аж три по́дарки,—
Перший подарок—
Перло́вий вінок,

Дру́гий подарок—
Золоті́й перстю́нок,
Третий подарок—
Су́кня шовкова.
Перло́вий вінок
Голо́вку клонить,
Золоті́й перстю́нок
Руче́ньку сяє,
Сукня шовко́ва
Слюзу́ замітає.
За цім же словом
Бувай же здоров.

3. Г о с п о д а р у.

Пане господарє,
Чи спиш, чи лежиш?
Як же ти спиш—
Господь с тобою,
А як ти лежиш—
Говори́ зо мною.
Вставай с просте́лі,
Прочиня́й двє́ри,
По йде до те́бе

Аж трое гостей,
Трое радосте́й—
Застеля́й сто́ли
Все кісові́ї,
Клади калачи
З яро́ї пшини́ци...
За цім же словом,
Бувай же здоров.

4. Д и т я ч а:

Ко́ляд (2), колядни́ця,
Добра з маком паляни́ця,
А я с сімнем ни по́кіну,

За собо́ю во́лотину...
Добрі́ вечо́рі—

Житомирського в'їзду, Левковська волость, д. Кмитов. Григор Войналович—
робочий на куральні пані Сумовської.—

16
19— $\frac{16}{XI}$ —13 р.

Народня медицина.

Про своє «корування» Григор оповідає з певністю— всі, кого він «корував»—очуняли.

Мова оповідача зіпсована близькістю міста Житомира і сусідством д. Кошарищ, де мешкають Старовіри-Великоросси.

Чорная болѣзнь.

В старих літах не пробував, не знаю, а от у дітей, в тее время, як слабость возьме, то зараз-же я накриваю начовками, а послі ключи, котори от колодок, сверху б'ю по начовкам, і кажу молитву:

«Очи наш, оже есі на небесах і сьвятиця Им'я Твоѣ, Господі, за помѣрших і всех душ наших.

Во Іння Отця і Сина, і Сьватоґо Духа».—

Ключами бить по начовках дев'ять раз—по дев'ять раз.

Як переб'ю—начовки одкриваюця. А еслі слабость скоро знов окачеця, то—помре, а як не, то й не будеть. Через сем лет можить okazaця слабость, а больш не будить.

Житомирського в'їзду, Черняхівської волості, урочище Верболози:

а) Від шляхтянки Цезарини Габрієлевої Пясковської.

5
19— $\frac{5}{XI}$ —12 р.

Обряди часові, або т'її, що видбуваються оно ра за життя людини.

А. Ваоти'ють. Родини. Хрестини.

1) Груба жінка не може витять усього, шо в шерсті, бо то буде такє саме дитя в шерсті.

2) В свято і од Різдва до Нового году борони Боже шось робити: шити, мастити, в'язати, бо як шити, то очі або рота зашіє... А мастити ведлуг себе не можна, бо слабуватимеш як рожатимеш.

3) Як груба жінка зобачить пужар, ну, то вона, як злякається, то може вхватиться за шию, чи за щок, то знак там у дитини буде чорний, аж синій.

4) Як заходить на дитину, то шось їй бажається з пиття і з їжи.

5) У правому боці затрипечитьця—буде син, а лівім—дочка.

6) Баба бранка—як своя, стає родичкою.

7) Бранка не вправі одказатьця.

8) Баба, як іде, то несе буханець хліба, ложить хліб на столі і молитьця Богу; тоді підходить до породілі.

8) Дитинка, як іде на цей світ, повинна од грудей повернутьця головою до нізу. То вже, те буде легко родитьця. Случай, як од'їде од грудей і йде но́жками до нізу, то то вже буде ва́жке родиво,—мусить баба руками головку з середини доставать.

За першою дитиною, шоб легше родить—чоловік лягав ниць на землі, а через його тра переступа́ть.

9) Породілі найба́рдзій дають росолу, шоб тлустий був—з яло-вичого м'яса чи з ку́рачого. Пить чай дають, а у простоти—воду.

10) Як купає в купелі, виймає—христить; як хлопиць, то христить—А́дам, а дівчина—Є́ва.

11) Трафляється, що дитина родитьця в чіпчику; всенька вона там сидить, то того чіпчика треба розщіпнуть нігтями, шоб воно виро́дилось звідти. Це—щасли́ве вродилось, ни го́линьке.

12) Як уродитьця лицем до нізу, то вмере́ до го́ду, а як до гори, то—до́бре.

13) Пу́па баба зав'язує і каже: «зав'язую—щасте, здоро́в'є і мно́гі літа́».—А допіро на ксьо́нзці ріже пупа но́жем і закопує.—Родитьця дитина, то йде з него «місце» те, що воно в середині лежало.

То як одрізує пупа—й те «місце», то зав'язує в чисту шматку і под тим самим л'їжком, де породила, закопує.—

14) Як родилось—зараз баба обкупала дай на піч; тільки-ж треба, щоб перш дитина чхнула, а допіро можна купати.

Купають у теплій воді, у ночвах; зараз зілля ни кладуть, а батько гроші кілька може кладе,—то вже бабі.—

15) Як нихрищене, то це ще «маняк» Нечистий йому заведе. Доки не охрестимо, то коло нього повинен лежати хрестик на подушецці і ще сталюви' н'їж, аби шось сталне, і огонь повинен горіти в хаті. Получило хрест і віру—вже воно дитиною стало. Дитина повинна родитьця червона, в красці, а як уже воно лежить нехрищене, случай буває такий, що воно стане сіне, то то вже воно нечисте,—породіля повинна класти дитя на землі напротів середнього балька, шо в стелі, то тра, щоб переступила через його дев'ять раз і щоб казала: «котора породила та й одходила».—Допіро очищаїтьця—знов буде чирвоне, в красці.—

16) Відьмар, шо в ночі корови доїть, може зашкодить дитині.—Саму дитину ни кидають у хаті, а як ідеш куди, то бери з собою.—Класти дитину у ногах у породілі не можно; кладуть с правого боку; першу грудь также праву дає дитині.—

17) Породілю не можна купать, бо з неї іде краска; можна запарить—краску запинить; а як запинитьця краска, то можна померти. По полозі шість неділь жєнщина нечїста; в шість неділь очищаємось—їдем до вїводу і з дитиною; не можна одразу увойти до костьола, а їдем до закрїстиї,—виходить ксьондз з кршижем, і з свяченою водою, з кропилом.—Як жєнщина зобачить, шо вже ксьондз іде, то вона повинна впасти на колїна. Допіро ксьондз дає свїчку в руки і дає свою стулу (шо на шиї вїсить у його) їй у руки; вона на колїнах Богу молитьця; дитина на руках.

Він читає молїтви. Дав стулу, подводить до олтажа. Допіро уклїкають ізнов треба на колїна.—Держить книжку над головою, од-

читає; покропить свяченою водою, дасть кршійжа поцілувать. Допіро вже можна йти до костьола.—

У руських кажуть, що йде «до віводу», а в нас—«до очищення».

18) Як батько чи мате хоче назвати дитину, так ксьондз пише в книгу і так христить.

19) Уродилось сьогодні, то на родини ни треба просить, а от я почула, то я повинна йти; беру з собою шоб ни було—грушкі чи мак, хліб...

Приходжу, поздоровляю з тим, що вона вродила—«шоб велике росло, а щасливе було».

20) Найбільш христять у свято; хіба слабе, то так коли небудь можна.

21) Кумами запрошують любляних; запрошує чоловік. А може є брат чи сестра, то їх запрошують.—Запрошує так: «прошу вас, шоб зробили міні цюю вигоду—шов подвели под хрест мою дитину».—Кум несе хліб, а кума кріжмо—якої-б то не було матерії, може перкаль білий, може на кафтанік...—Як уже вони прийшли, то бере баба дитину, кладе на кужух. Ну, то ції вже куми купляють у баби ту дитину—кладуть їй на кужух гроші, а допіро беруть тую дитину; хто є в хаті, з тим куми повинни поцілуватьця. А кумі допіро ріжетьця цілушка з цілого буханця і дають кумі, шоб вона везла скрізь з дитиною—у закристию, коло олтажа. А допіро привозять дитину і ту цілушку до дому. Допіро ту цілушку породіля повинна з'їсти.

б) Від семидесятилітнього шляхтича Антона Богатки.

19⁵
XІ 12 р.

Б. П о х о р о н:

Л'єтає пугач на гуральню дай кричить—це іменно, що хтось по-мре, бо він кричить—«поховав». Як уже конає чоловік, так дають йому свічку огрімичку. Сконає—обмивають, убірають у чисту одежу. Роб-

лять труну; із тих стружок, що труна і робитьця подушичка і туди кладуть зілле сьвачене, і заліза кусочок; це за тим, щоб ни приходив до дома.—Як поховають у єдному селі, то може ходить, а як перевезуть границю свого села, то дойдє до границі тай тікає—завертається назад на своє місце.

У єдному селі, в Кошелівці, за Сколубовим, то померла жєнщина і ходила до своїх дітей. Це всі бачили. Приходить до дома; у неї було маленьке дитя з грудей, то бере тєє дитя, зара' йде до коліски, виймає нєчви, вносе і 'бливає його. А тиї більшиї знов побудить, позачісує їх. Півні заспівають і вона втікає на своє місце.....

Чоловік побачив раз і вдруге. Ну, як він боявсь, то він дав знать людям. До вони приходили на н'їч. То й ції побачили тай дали знать сьващєнику. Сьващєник приїзджав да молітву одправив і перестала ходить.

Як довго не вмірає, то це—відьмарь, треба стелю зривать, щоб сконав.

Як умер, купляють чотирі булки, сахарь і то кришуть, і сиплють у воду; то—кóливо. Кажин чоловік получає три ложки перед обідом—так годитьця.—Без гороху обіда не буде.—Увойти в хату, де мрець, то не скажеш «дзєнь добри», тілько' треба перш Богу помолитьця.—Як умре і ще дивитьця, то ще хтось умре, а як єдне око, то куди воно дивитьця—з того коньця знов буде мрець.—Як умер, то шклянку води ставляють на покуті і накривають цілушкою з буханця,—для душі, вона дев'ять дєнь тут у хаті—все чує і все бачить—вона цюю воду п'є.—

Дівчині вінка роблять, кладуть хусточку до боку. А парубкові теж хусточка в кишені, а коло боку кашкета кладуть. На ноги панчохи накладають білиї, образка маленького кладуть. На руках робитьця із воску хрєстик.

Купляютьця аршинів два пєркалю—покривають покойніка. Виносять із хати, то на кождоу порозі три рази труною стукають—про-

щається з порогами, з людьми... Як везуть його, а навпроти хто їде, то кажуть, що ще в цьому селі мрець буде.

Мертвого завжди везуть.—Помершого поминають: „на Очи наш» збираються усі родичи на другий день, як поховують; дев'ятого дня, у шість неділь (сороковий день). За рік виправляють обід у той день, як помер.

Одв'їздили мерця, то коло цвинтаря солому треба з воза скинути; часом на границі скидають—спалять, щоб той дим ішов собі до неба. А тріски, що с труни, вивозять і палять за двором,—топить ними в печі не можна, бо хата буде холодна.

На поминках за кажною стравою «Очи наш» молять—до гороху, перед кашою.—

Як родитьця нехрищена дитина, то баби охристять сьваченою водою, занесуть на могилки, поховують.

Як парубок женитьця з дівкою, сьогодні весілля, а вона вмере—отто вже—«русалка». Вона як де чоловіка зловить, то залоскоче на смерть.—

Житомирського везду, Квасовської (Фасовської) волости, с. Сали. Микодь Полівчук.

24
19²⁴—X—13 р.

Людський світогляд.

А. Н е б о.

До неба далеко.—Мій батько був дуже до роботи заїдливий, а сварливий, до мате кажуть,—«тут будеш пропадать»,—показує на землю,—«вночи дітей колошкеш».

До він каже:—«Не журись, стара, я піду на нибиса».—Двадцять чотирі годи вже як пішов, а їдосі його нима.

Вісоко, далеко до неба, десь трудно достатись, шо нима так довго.

І я мало не пішов цеї ночі на небо, бочка утопкала мене у хвосу, а там вода—і я там бачив небо. Одразу міг піти на небо' мене там витаскали.—

Б. Соньце.

Соньце таке, шо певне, шоб лягло, то усенький сьвіт би закрило.

Воно стоїть і береця з неба. Зимля окурнеця, а Соньце стоїть на мірі і сховалось. Соньце любо й добре—тепло, й заснуть любо против Соньця!—

В. Місяць.

Брат брата заколов на Роздво вилкамі, до те кажуть, це на Місяці—так як два чоловіки стоїть. Сонце більше за Місяць. Колись христились, як убачать Молодика, а тепер уже не—уже грамотних багачко стало, уже стали доказувать, шо грих христитися. Вдень Місяця ни видно, по Сонце пиче.

Сіяти на Молодику сьомого дня.

Як спустить нѳа Молодик (рожка), до буде дощ. Як подніме рѳги вверх, до—на погоду. На вітер—як великі'—широкі' круг на Місяці, до буде вітер.

Опанас Омельчук, село Гріжани, Горошковской волості, Житомирського уѳзда.

19 $\frac{9}{XI}$ 13 р.

Пісні кѳльта. (Дитячі).

А.

Як приб'єжить под окно колядувать, то говорить:

— Слава Богу!

— На віки слава!

К о л я д а.

Начинає:

Вор'єтця скрип'ять—

Нема козушка...

Морозець буде...

Сьвати' вечор...

Сьвати' вечор...

Тільки козушок,

В мого батька (дядька)

Шо в матир—душок...

Б.

Щодрують у нас перед Новим годом на Багатий Вечор.

— Добра вечор!—каже, і щодрує:

Щодрик-Бедрик,

Грудку кашки

Дай вареник,

І кинчик ковбаски.

І це бежить у хату с цім.

В.

А на Нов'ї год посипають,—набере жита, пшениці, гороху—всякої пашні!...—Як приде в хату, до бере жменьою з рукавиці і каже:

Роди, Боже,

На Нов'ї год

Жито—пшен'їцу

І на новее літо.

І всяку пашн'їцу

Його дарують, що має.

Вірування й оповідання про надприродні істоти.

Л я к а є.

Ще міні було год сім, я пас шьвині. Мі вдвох пасли із другим хлопцем. Мі погналі по над річкою шьвині пасти і пригнали аж до врочища Замку. Це було в жнива і саме серед дня; і нам стало гараче; ми роздягнулись, скинули плаття, полізли купаца в річку. Із

берегу був куш вербі. Як ми улізли на середину річки, то тей хлопець став топіця, а я йому говорю:

— Ут'екаймо на берег, а то втопімся, по якіс шнурок пливе за тобою!—

Ут'екли з річки і вішли на берег, до с тоёй лози' віскочило дві б'їлки і приб'їгли аж до нас. Ми платте клали вже на себе' і приб'їгли и див'яця на нас у в'єчи об'їдв'ї. Да подивились на нас і поб'їгли наза́д у лóзу. То ми через їх полякались так, шо насилу вт'екли од річки. Як утекли од річки—напереду́ нас оп'ять ста́ла еднá, до ми як занняли ш'в'їні і звитиль, до аж пригнали в село!

Як ми стали казать, то люде кажуть—«то вас лякало».—

Житомирського уезду, Горошковської волості, с. Волящи́на (Воленське), Яков
Мойсеев Жерёвко. 30 літ.

19 $\frac{8}{XI}$ 13 р.

Пісні особистого життя.

І. Чоловікова зрада.

Д о ч к а́.

О́ддав ме́не мий батенько
За крути́ї го́ри,
Не дав ми́ні б'е́льш ничого,
Только чо́рни брови.
А на мо́ю голиво́ньку
Кло́поту дово́лі,
А я пойдú мо́лода́я
Квасо́лі сади́ти,
А мий ми́ли'
Іс кумо́ю—пи́ти.
Посади́ла я квасо́лю

Да іду до́ дому,
Заходжу до корчо́мки—
П'є ми́ли' с кумо́ю.
Ми́ла мо́я, лю́бка мо́я,
Вчини мо́ю во́лю—
Наварі варени́чков,
Я пріду́ с кумо́ю.
Навари́ла я вечера́ть
Да йду́ в комо́ру,
Огляну́ся наза́д себе́—
Іде ми́ли' с кумо́ю.

Міла моя, лю́бка моя,
Вчині́ мою во́лю—
Продмухай це містечко
Де ся́ду с кумо́ю.
Ох, бодай ти, моя кума́,
Цого́ ни дождала,
Шоб я тобі в своїй хаті
Мні́сце продмуха́ла.
А я, згиньцем,
По над тиньцем,
Прихо́джу до Па́на:—
Пані мої, батьки мої,

Вчиніть мою волю—
Заку́йте міленького
В кайдани́ с кумою...
Не будеш, мей миленьки́
До куми́ ходити,
До роскую міленького
С кайдане́в с кумою.
Ох, не буду, моя міла,
До куми́ ходити,
Де стригну́ся—поцилю́сь,
Да приду до дому.

2. Пісні жартливі.

1. Ода́рочка.

В Ода́рочки ночував—
Одарочка ладна
Віші́вани рука́в,
Мальо́вани ра́дна...
В Одарочки ночував.
Кро́в'ять ували́вся,
Я с кро́в'яті упав
Да ме́сно забився...
В Ода́рочки ночував,
Гори́лки напився,
З батьком посварився,
Мене батько угіба́в (зловив),
Помале́ньку роспіта́в:
—Де ти, сину, ночував?
А я кажу:—«на току».

А в'є́н ме́не—за чупри́ну,
Нага́йкою—по боку́...
А приходить моя мати:
—«Бий його́ мосні́йше!»...
Як Бог дав—
Нага́й уворва́вся,
А я, згиньцем,
По над тиньцем—
В кропиві схова́вся..
Ходить батько по горі,
Да мене́ шука́є,
А на міні́ чупри́на
В го́ру подро́стає,
А я з батька насмі́явся:
О́то ти́бі до́бре

С твоїми дівка́ми,
А я сиджу в кропиві
А на мене дівки
Шьвиргають гурка́ми
Че́рез р'ічку битая доріжка,

Помира́є іс корости
Одарка небо́жка.
А на горі дикі' П'єп
Піта́в мене́ за грѣхи,
Ій-Бо, не признався...

2. Ж и н к а.

Була в мене́ жинка
Да послала мене́ в ліс,
Шоб я дров привіз
Дай цо́ дому прибивсь.
Як я її ізлови́в—
Заприг її в борону́—
Волочив-волочив...

Заприг її в ра́ло:
— «Го́ля-го́ля, моя жо́на,
Ще до́ дому рано!»
— А я в цо́му не тужу—
Забачу гарних хлопців,
Як кобіла заїржу!...

3.

Ох ви́брала до сподобі,
А не грошей, не худобі...
Чорни брові над очі́ма,
А кучері за плечі́ма...
Ох, пої́хав козак с піру,
Купив дівці тую бинду

Да приче́пив до у́ха—
Яка гарна, лсяюха!...
А дівчи́на штани шила
Поки в сві́ті буду жити,
То ни буду штани́в шити.

4.

По дорозі, жучку,
По дорозі, чорни',
Придиві́ся, дівчинонько,
Яки' я маторни'...

Такі' я маторни',
Як собака чорни'...
В.....: собака твою ма́тер
Да за батьком гна́вся...

5.

К у м і К у м а.

Пришо́в кум до кум'ї,
Приніс куль соло́ми:
— Кума, кума, кумушка, ти моя,
Червона́я ягода ти моя...
Став куму́ узувать,
Став куму подмо́в'ять,
Став не́жиньку поднимать:
— Кума́ моя, і т. и...
Шось в куми відно́—
Велике, як окно́...
Кума моя, кумушка, і т. и...
А я в лісі бував,
Всякі зьвірі віда́в...
Кума моя, кумушка, і т. и.
Іжако́ва хода́—
Шерсть не та́ка,
Шо в лисиці на хвосьці́
Те в кумі на з.....
А в городі бурачо́к,
Зелёная гичка,

Сватав мене́ двора́нн,
Що я невеличка,
Казав—буде брати,...
Купив міні но́вой серп—
Ходім, серце, жа́ти.
А я в ба́тенька не жала
І в те́бе не буду...
Ох, не бе́ри мене в по́ле,
По на по́лі душно,
Ни кидай саму́ вдо́ма,
За тобою скушно;
Ох, не бе́ри мене́ в по́ле,
По болить голо́вка,
Не кидай саму́ вдо́ма,
По бою́ся во́вка.
Ох, де тебе посади́ть,
Моя какару́зко?—
На печі́ гараче,
На при́печку у́зько.

6. Б а б а.

Ох, не знала мо́я баба
Чим забагатіти,
Посади́ла гусака,
Шоб виседів діти...
Седів, седів гусаче́нко
Да виседів тро́є...
Ох погна́ла-ж моя Ба́бка

У чисте́е по́ле.
Не дале́ко гнала—
Єдно затопка́ла,
А на дру́ге запоткну́лась,
А на тре́тє впала...
Ох, Бо́же мий, милосердни́,
Худо́ба пропала!...

А я своєю Бабусі
Іс ки́чок, із ми́шок
Зделав ёй ко́жушок
Да поса́див пот при́печком—
Тут мові́ Бабусі
Хоро́шенько в ко́жусі...
Моя Баба—гарна,
Добри́ обі́д зва́рить,
І крива, і шы́ліпа,
І пис пра́вой ру́ки,
Як наварить же борщу—
Само́го горшка́ зва́рить.
Ох, ти ж мей Ді́дуню,
Увбе́ри ти мене́
У своє убі́рье
Да поведи мене
Хоч раз на весі́лле...
А Ді́д Бабці́ поплі́в ла́пці—
Да ко́роткі бу́ли.
А Ді́д Бабці́ вруба́в па́льці—
Са́ми до́бри бу́ли.

А Ді́д Ба́бу споряди́в
Да поса́див на при́печку,
А сам сів в за́тінку—
При́дівця́ Ді́д на Бабу—
Ще кра́ща за Ді́вку,—
Очі ра́би, як у жа́би,
Го́лова, як до́вбня,
Узя́в Ї́ї, по под ру́чки
Да кі́нув у во́ду...
— Тут, Ба́бко, ві́мива́йся,
За сво́ю уро́ду!...
Доти́ль Ба́бка морко́та́ла,
По́киль на дно не по́та́ла.
Вийшо́в Ді́док на мо́сток
Да в до́лоні рі́же!...
Огляне́ца наза́д себе—
Ба́ба з во́ди лі́зе!...
— Де́сь ти, Ді́ду, і́скрути́вся,
Шо́ я пошла́ купати́ся,
А ти ожени́вся
На но́вую жинку?...
.

10
19—13 р.

Я родом с Корчака, за Пулинами, Житомирського уезду; звать мене Афросиня, по отцові—Весельщенка, а по мужові—Щирбакова—Степанова. Мате—Одарія, с подданных.—Бранкою навчилась од матері, а мати од своєї матері.—Допіро я—Житомирська міщанка Люблю чарку.—Перекупка.

І. Народня медицина.

Р о с л и н и.

1. На дубові наростені, то то називається *ста́родуб*. Як флюксія єсть на зубах, то спарить стародубу і по́лоска́ть зуби, то та крѣ́пость іста́гує із зубов, як по́полоска́ть. І зуби скрипляє.—

2. *Французське дерево*, в аптеці можна брать, можна настоять на водку і то, як зуби болять, гной буде, так виполоскати разов тричотири і проходить.

3. *Чорний дуб* у Маю розвивається, а *зелений дуб* на весні розвивається. У чорного дробне, кругле листе, тільки жолуд великий, а у зеленого—дрібний жолуд, а листе велике.

4. Як мертвий ходить та лякає, то *осикового клинка* забивають на могилі, на середині і закликають його. Батюшка закликає і книги. *Осика* заклата, колком з неї ни можна бити худобу, *молка* мало дає.

5. Зелле береться, раз у году, у Маю місяцю, десятого, на Сімона Зіюта. І то брать до дванадцяти часов, а позней нельзя, бо тінь уже пішла. Видно чоловіка—зелле ни в помоч.

6. Єсть *женьське* і *муциньське зелле*. *Муциньське* не цвіте, *женьське* все с цвітами. *Муциньське*—для мушин, а *женьське* для—женин.

Як береться, до говориться:

«Аврам сів, Матір Божа поливала й людям на ратунок давала».

Як беру женьське, до кажу:

«Беру гля рабих на помоч».

А гля мушин—«на раб Божий беру у помоч».—

Нам не можна зелля, що берем, у цой день, давати євреям.

Євреям так береться, як от збираем для товару.—Вони своєї нам молитви не дають, як-же я їм дам свою молитву?

У аптеках є багато зелля, а не так воно собране, от і не має тої сили.

Хоч треба покласти девять грошиков за кждее зелле—на девять ямок. Іще цілушички с хліба кладуть. Як на девять поклала, то можна копати хоч і сто зеллів.

С л а б о с т и .

1. Рѡжа.

А.

Я мала Рѡжу в нѡзї, опухла. Я пошла на річку, простудилась. Приключилась Рѡжа большая—узялись пухирі; а як вони полопали, то рани стали. Міні дохтар хотїв ногу одрізати—вже сутки у них струмент на мене палився, а я не схтіла; сказала—„лучче буду умірати—не дам!“—Привезли до дому мене. Я по цілих ночах не спала, о́гонь такий большой був. То я взяла за десять купійок „Шанранової масті“—бо́гомолка міні сказала. Тую масть я ростягнула нѡжом на тоненьку холстіну, по́догрїла на лямпу, обло́жила ногу, все рани закрила. На другой холст натерла свіжої моркви, сахаром піском пересипала і на другое полотнце і разом обгорнула ногу. Утихло—Гинґрину морква витягувала; перестоло палить мене, я заснула. Усю гадость із мене витягло.—Рани міні ізделались. На другой день усе перемінила насвіже. Вже стухла нѡга, легше стало. На третій день узяла я зелля—„арнику“—жовтим цвітом цвіте, як „роман“, спарила його. Взяла присовку, присувала усю ногу водою з арнику. Одмилось—чиста нѡга; одна жила перегнила чи перервалась, так я поїхала до дохтара і міні ту жи́лу зв'язали. Я виздоровіла, слава Богу.

Б.

Як тільки тіло засвербить і напухнїть, то це Рѡжа, її треба спалить—раз—два—три і льокше зараз буде, щоб не задавнїть. Так—сутки—двое, не больш, по в пухирі підє. Оце в мене кавалок чератки, вона може дванадцять раз посвячена. І нож є такий. Чератку кладу на рѡжу, а поверх красною шматкою закриваю. Беру дев'ять каволочків клочча або льону, кладу—роскладаю по шматці. На кавалочки клочча сиплю потрохи пороху; запалю, поднімаю ножем—спихне! Попіл, що з пороху та с клочча, обкладаю Рѡжу і накриваю червоною шматочкою.

Буваїть Рѡжа *лазаня*, от, наврочить хто нибудь; *вїтрян*а—іссилають на вітер; *із води*—на воду піде.

Од глазної читаю:

«Господі Боже, одлічи *глазні* вїтри од бѣлого тела і однесі їх на пущи, на нѣтри, на усьо злоє место іс красної крові, іс синіх жїл. Вимовляю і отсилаю на нѣтра, на пуци, на злую дорогу, ѡдверні, Господі, от чистого тела».

Так читається над кожним кавалком клочка по три рази.—де-в'ять раз по три рази.

Глазна Рѡжа посиніє, вїтряна—красная, а вѡдяная, то сїчас пухирями вѡзьметься. Та мѡлїтва од усякої Рѡжи, только приказуем „вѡдяная“, „з уроків“...

2. *Ураз*. (По родах сорватъця може).

Як дитину женщина має, так усьо упадють у низ; можна падобать: бальзаном змазати живот, зелля напарить—єсть «дев'ятирник»,—парить на воді, пить три стакани в день. Добавляємо колгану—скрипленіє живѡта, щоб жару ни було.—Вода в самоварі остигнїть то галузочку «центурїї» вложити, випити—охлаждає живот.—«Девісїльник» на воткі настой давати по пол чарочки за раз—три рази в день.

Як підбераю, то приказую:

«Встановляю на белое тело, у своє місце, щоб ни ходить, чирвоної крові ни мутить, а білого тіла ни мучить, а синіх жїл ні тривожить—на своє место становїтьца».

3. *Чорна слабость*.

Як тільки перший раз зубачить цю бѡлезнь; як дівчина, то треба чорну курку розорвати надвоє, а як хлопчик, то—чорного півня, і покласти з кровлю гарачого на грудях і накрїти чѡрним чим нибудь. Воно собі успокоїтьца і не будить.

4. *Переляк.*

Треба яйцями викачувать. Три яйці взять і кожне ьутро по одному в день викачувать на голові, грудях, животі, ножки, ручки. Як вика́чую, то прика́зую: «переля́к вика́чую з Семена (чи там з Мирі́ї)».—Як уже викачаю, то шклянку ставлю на голові а об вінця разбиваю яйце, пускаю в шклялку на воду.

Як злякалося од жєнщини, од му́щини чи от собаки, то будить видать.

Можна й хлібом викачать: як першого бухінця саджаїтьця у піч, то с хрестом.—Зроби́ть яй́чко з мнякушки і як яйцем викачує. Яйце або хліб, що ним викачували, оддають з'їсти субаці—хай вибреше слабость.

5. *Безсонниця у старою.*

Приходить вечор, нужно брать із трьох рогів од плота по три раза смі́тте на одном мі́сті—усього деві́ть раз. Води непочатої́ до дня взять іс крини́ці, спарить смі́тте, переці́дить і тим голову зми́ть. Буде спать. А ще сьвященим маком напої́ть—спатиме.

6. *Безсонниця дитині.*

Поросьонки́ де сплять—узя́ть с по́д голов їхніх берло́га і викупать дитину́ і виля́ть у плот, де люде не ходять—будить спать.

7. *Криклиці у малою.*

Єсть багато, шо наси́лають—злобу́ мають. Дити́ну по за́ходь соньця винести на смі́тник, поло́жить на зе́млю, переступить три раза сюда й туда. Говоритьця:

«Чим мати роди́ла—

Тим о́тхо́дила».—

Три раза плюнуть назад собі́ і о́тхо́дить.

8. *Кі́р.*

Як Кі́р —даєтьця соляодкий мед—молока трошки; суп—са́ма вода.—

9. Г л и с т и.

Взять лимона, надушить у стакан, параваньської оливи німножко налягь і сахару німношко; особно запарить *цитринове* насенне, перецідить на цідилку і волять тудя.—Це все рабить повинен другої, бо як сам, то глисти раньше вчують, поховаютьця та нічого ни будить.—Ми даем на дворі, на порозі, щоб не чули того духу.—Пить, на щот серця, натьце.

10. *Салітра*. (солітер).

Його всього не можна струїть, а потрихи. Єсть синій камінь, взять за греш його, положиць дві уголінки, щоб тліли. Спалить камінь, щоб став білий. До каміня чистого меду і так приймать три раза концем ножа. Запить водою.

11. *Жовтаниці*.

У чоловіка Жовтаниці—тіло, глаза жовтії пороблятьця.—Ми сьвятим от—моркву, укроп, повняки,—все це треба парить і давать пить. Тим самим голову мить.

12. *Ж о в н и*.

Треба вирізувать. Шож, там гриба покладеш старого чи каші ячменної, то инший лопне, которе м'якхе. Можна булку на молюці гарачую класти. Од твердої Жовни ніщо не поможить, треба вирізувать; вона сухая росте, як камінь под горлом.

13. *Катер*. (нежить).

Нашатирного спирту взять трошки, помазать і збіжить гадость. Пір'я курачого напалить, понюхать—не будить.

14. *Завійниця*.

Заболить у животі. Парить мняту, покладувать приском (попіл теплий) через шмату кругом живота. Як присок гарачий—водою по-кропить холодною будить парить, лешче сгане. Вистине,—другого положить.

15. *Курача сліпота.*

Печинку с чорного вола або с чорного кабана зварить, накриють з головою; открыть горшок, стоять над парю скільки можна вдержаться. Три рази зробить—сліпота покине.

Хто ни поміає—викидає смітте, помої вилаваїть, по захад сонця, а другий уступить голою ногою от і Курача сліпота приключатьця..

По заход сонця можна вилівать там де люде не йдуть.

16. *К о л ь к и.*

Баньки ставлять сухії, в бані парать. Вимажусь нашатирним спіртом—помагає.

Ростропша есть—колюки таки рсгуть, то спаригь її, випить зо три стакани...- покинуть.

17. *Х а л е ф а.*

Спірт с красною перчицею беруть, суконкою натерають. Корч бере, ни дай Бог! Дають очит пить, квас...

18. *Л і х о ф а т к а.*

Мене бросила од жаби. Я жабою вилічилась. Їх есть семдесят сем. Накурили мине пустирнаком; а жабу на дорозі найшли забигую, та вклали в пустирнак тай курили мене. Вона мині приснилася у воді—я пила воду, а вона на мене так смотрить! Я стала мамі русказувать, то вони сказали, шо я з води достала Лихоратки. То вони другую здорову жабу зловили в воді та як укинули мині за плечи, то я так кричала, шо на собі сорочку порвала. А вона пішла од мене на пуши, на нетри.—Та жаба як узялась у мене за спину лапами, то я ни знаю як вона мене покинула!

19. *О с т у д а.*

Як жєнщина заходить, зараз і остуда взялась по тілу. У мущини буває с того, шо богато любє.

Росічка—таке зілля по́ булоті росте—красненьки берижки́ по листочках. То́ намочують у водці; умочувать трапочку, витирать і позлазить. Можна губо́чку в́мочать, витирать.

А ще—*кукурі́чка*, в лісі росте: два листка́ довгих зельоних, а ко́рінчик длі́нний, біленький. Викопать, помить, в молоці зварить і умиватьця. Як жабу́риння будить—чисто змиється.

20. В о л о с.

На пальцеві—на руці чи на нозі бувають налив, крутить!—Треба виливать. Ростопить вощу, іс тлустостью сделать його—з оливою чи з лійовою свічкою—то лучче. Раньше растопленою смолою девять раз на воду соллять: у блюдечко налить води і спускать смолу на воду так: палець завернуть у трапочку, по́ложить у блюдце з водою, а самому лить на одну сторону од пальця і на другу, і приговарувать:

«Вимовляю Во́лос іс ко́сті, іс тела і з гадости ла́зущої. Одверні́, одвароті од нашого грешного тела. Пропаді́ нечистая, ла́зуща галость».

І на воду вилять. Потом вже воском обкладувать.

Воно витягує усю ту гадость—беле зробитьця.—А не́готь ізойде.—

21 Зубна бу́лєсть

Во́лос е в зубах, флю́ксія—вона крутить; як подушки пона-кручу́ть.

Як тільки мо́лодик настає сьогодні, а вже його видать. Побачиш, то треба казать:

«Місяць мо́лодий,
Зоб́ачиш старо́го,
То пита́йся його—

Чи бо́лять зуби у ше́рлого?
Тоді шоб так бу́ли
У ми́не мо́лодо́го.

І три рази назад плюнуть.

Що-місяца можна,

У нас не можна йти до Жидів виговарувати. Мама міні приказувала, щоб я нігди ни худила до Жидів помогати. То в нас була їдна баба, любила дуже горілку, то вона прийшла до Жидівки та каже:

— Я тобі виговору. Ти впала да заби́лась, я тобі поможу.—

А вона каже:

— Ну, бабцю, зроби́т міні тее, то я вам заплачу.—

То вона каже:

— «Чорточку, Чорточку, поможи цьому Жидочку».—

22. Од скажени́.

Ма́йки нужно те́рти і пиять з «дро́ком».—*Багно* треба пиять. Багно у Маю́ місяцю беретьця—напарить і даютьця. Рану тую обмивають *багном* і дроком де вкусить собака. І то не пізніше другого дня, бо третього пухирі кидаютьця—счиня́ються скаженина—під язиком зараз робитьця, то вже треба вирізувати тую гадость.

23. Головна бі́ль.

Нашатирним спіртом намочуем голову, а по версі водою холодною, об'яжимо, і, Бог його зна, де по́дінетьця.—А як є нидогоні трохи з водки, води во́льем, намочим транку, об'яжимо голову—найлучче лі́чення.

24. Кривоток у му́щини. (геморой).

Кривавник парить і пиять.

25. Руба́ха у жєнщини.

У жєнщини бувають рубаха білая. Нужно пиять *підбі́л*—зі́лі таке є і *по́лий* і *кривавник*. Парить разом і давати пиять, то ни б дить.—Два стакани в день—три.

26. Одмі́на.

Дитина од Нечистого Духа. Не дивитьця на вас, сім літ не г ворить, а їсть—що попзе́; так як свиня—паскутство таке! Ни ходи́ ноги як па́лки. У нас таке було, ми його бо́ялись.—таке нещас

Що ни робили, нічого ни помогало. В пів року христили його, а далі— на смітник нїсили. Били його аж на трох смітниках—нічого ни помогло; сказали, що вже хрищенеє. Щоб ни хрищенеє було, то-б прїпало, а так сім літ мучилось і вмерло.

27. *Од Гадюки.*

Як Гадюка вкусить. Братки єсть по лісах, де гриби родять, вони єсть. Нужно їх рвати, парить і обмивать тую рану. Де вкусила, перев'язать, щоб кров до тіла дальше не пустить. А одразу до захода соньця облить водою, цим зіллям.—Гадюка кусає зубами. У неї чотири зуба—два в горі, два в низу.—Дуже сильно пице і така буде, як колода нїга. За сутки можна вилічить, а переночує—не вилічиш. Гадюка потойна́я. Вона дньом не бачить, тільки слинить, а ночною бачить. Як би вона дньом так видала, як ночною, то б усіх людей, покусала.

28. *Од Вужа.*

Вужа замовлять можна. Він до трох раз ни вкусить; а дражнитьця, то й ко́нєм ни втічеш од його. Він так стріля́їть хвостом і го́ловою—до́ганняє!—

Вилічить од уку́са ни можна—спухне і помре.

Вуж заклятий, має мушинський характер, не можить одразу вкусить.

У нас ко́рова до́їлася з вужом. Мама та купили ко́рову тай зачали ми брать її до́ дому.—Мужик каже:—«ви не купили самої корови, заберіть і теля—ше й теля є.»—Мама вийшли й кажуть:—«Я ни по́німаю, деж тее теля?»—

А він нам роскриває сіно тай каже:

— Беріт оце «теля» у хварту́х.—

Мама каже:

— Ни хочу такого «теля» брать.—

То він бире руками с сіна і ложить мамі у хварту́х.

Принесли до́ дому, по́ложили в хлів, зачинили.—Рано видрїли три цицьки, а він укруп нїги обмота́їтьця і сце с четвертої, як теля.— То тато його абили, а ко́рова на другий день здохла.—

Ми боялися їсти те молоко.

29. Данне.

Дає гадость випить з водкою. От буває сердитий на другого Моїй матері хрищений дала кобіта румку вогки, то їх пекло три місяці. В больницю возили, нічого ни помогло, тільки висохла счльно. Ни могли знать, шо це данне таке було. А був на Забрідді чоловік—Заблоцький, то він їхав, щоботи хтів заказать, а вони привезли її з больниці. Він як увійшов до хати тай сказав:

— «Ой, як же ти гарно вбралась, вже ти не вийдиш із цього!»—

А ми стали питатьця:

— Що це ви, панє, знайте?—

А він каже:

— Це дала їм кобіта данне ше як вони мали сина. Тепер ни вилічить ніхто її, бо в неї в середині яд ожив—серце її совсім висцали—німа нічого. Данне дадене до сухого дуба. Шоб було до тижня, то-б можна видічить.—

Він дає на очищення і с тиждинь ни дає їсти, проч чаю, супу—воду дає, шоб нічого ни задержалось.

Данне буває з того—убиває гадюку, видушує сок; то як злий на кого упустить трохи у чарочку і то данне—гадость іде—ожине в середині.—

30. Підливання.

Як умірають, то миють; набирає ту́ю воду, переливає у свого ворога на порозі; на штирі вуглі хату підливає, кругом обливає,—нещастя буде—зараз с теї хати треба вибратьця, а другому не завредить.

31. Гуля, сині нафви.

Прикладать свіжий, крепкий хрін, то расходиця або прорве.

32. Петюча Миш. (Руматиз).

Як Миш съваченого наїсця, так вона вже зделаїця с крильми, вона вже літаєть.

Вона до помочи йде от руматізу:—зловить, намочить на дев'ять день, а тоді мазать ноги—чи руки ломлять.

33. Пацки (вирки) болъни.

Нужно напарить гарниць овса і зробить подушичку вольную, шоб ни тугая була, і положить на чирінь, і лягаєть спиною, так вона в "ть усю боль у себе.

34 От п'ярга.

А.

Напарить махорки, тільки туго, у горщечок набить; щоб юшки була ложичка маленька; і перцем змазать, так воно полущица на другий день, то іще можна поправить. А на третій день *фумлянку* напарить і змить. Саморобку масть ізробить: зварить яйце, вийнять жовтк'а у макотирку, лот хорошої оливи і вершечок іс солоткого м'ол'очка. Стерти все разом—сахару горсточку впустить—ростирать—буде рикле, як масло літом, ну, то—мазать.

За три-чотирі дня зійдець.

Б.

Гусячим жиром п'ємастить і присипать пудрою. Жир разм'ягчить, а пудра—сушить—*п'ярги* дуютьця до гори, лушпинка знімайтьця.

35. Лишай.

З люльки сок—мазать. Різів три змазать—покине.

36. Гостець.

А.

Перепалювать гал'ун і пудрою, що до рани, присипать. *Гостець* ни збавиш—він дуже водяний, присушувать можна, щоб ни слёзило.—*Гостець* тольки на ногах буває.

Б.

Є такий рани, вода іс тіла іде, пухирі бувають на н'огах. Біл'ка взять, зварить; оливи простої. *Ч'єриць* такий е, по горах росте; під кориньом у нього бу'лочки е. *Дзіванни** горсточку кладуть, трошички пудри з рижу—все ростерти і мазати і пудрою зверху засипать, так вона сушить і на рані струп робиця.

37. Конвульсії.

Причину—*Конвульсії* с пириляку можна достать. Нужно, де чорная свіня е,—як колють, то нужно місце з неї достать (поросятник); то нужно висушиць кусок *поросятнику*, ростерти і дать випить.

*) Дзівання, як мушинська, так одна палка буде, а як женська—с п'асинками—*коров'як*.

А *півонія*, як опсипиця, то зуби тиї, що остаюця (насінна), ви-сушить і давать пить і курить; а не—голову мить; то найлуччей.—Начого средства нима.

38. *При смерти.*

Уміраїть чоловік, слабость мучить, то взять до схода сонця на-копать *дзіванни*. Піт корін положити цілушійку і казати, як мущина, то на їмне його тре брать, а як женщина, то—на женщину; ни буде мучиця довго. —«Дзіванна-панна, прошу твої ласки, або дай тіло, або прийми мощи».—Зварить.

То зараз йому голову змиють, то й заспокоїтця зараз. Воду, що нею мили, занести назад под'дзіванну, де вона росла.

39. *От п'янства.*

Як хтось згубить рака. Взять того рака, намочить воткою, і мох, що росте на хаті на криши зверху. Все те у бутілочку на дев'ять день. Кру-чок, як биреш вотки і за його платиця 10½ коп., а то больш нужно дати, только здачи не брать. Хто возьме тую здачу, той будить вотку тую пить. Як дев'ять день простоїть, виллять йому у стакан, щоб он всю одразу і випив. Ни буде вже пить.—Глянить на водку, буде блювать.

40. *Хто золотушний.*

Мить *мудриком* голову, воно сойде.

41. *Свинки.*

Треба подушити. Накурить з *в'янушками*—маленькії такії, у костелі святиця. Канхворовою оливою вимастить.

Ми з мамою найшли цуцинята *вельськії*, то треба двома паль-цями задушити (вказівним і середнім). допіро ці пальці будуть по-мощнії. Ми подушили і цими-ж пальцями душимо свинку, вона ростягуїця

42. *Рани.*

Попілом з осіки рани пиросипать харашо.

43. *Джула.*

Як дівка прийде до хати, співає і свище—і вийде, а всі ви-мруть.—Як увійшла, то бачуть, а вийшла, то вже ніхто ни бачить.

Прираяли дьохтьом, смолою хату навкруг обмастити—христи по стінах писати і маком кругом хати обсинати. Прийде під хату тай каже:—«гарно як убрала—боїся, щоб до тебе до хати ни зай-шла?»—Шлюгає як батогом, а до хати ни підє!—

Хай Бог ни дає нам цього, хай одвертає.

У нас типер воду ни закривають, а тоді—прихристять воду і чистим обрусом накривади. Шоб, борони Боже, брудним ни накривали.—Були води гарні і хліб добрий, а типер усе примінілось, бо люде нидобрії стали—тільки зла робить, рідко хто добре робить. Усякеє аби обсьміяти, нидобрее зробити.

II. Сусвірря.

I. Грім. Ничистий. Ілля.

Я була в Радомишлі. В'язать ни можу, пальці болять; думаю—піду жати... То ми пішли. А був грім сильний. А там був мужичок їден б'гатиї; і сцеркви був Дяк. То він, маїте, як заґримів грім, а він взяв да під ліпу сховався. Той грім, як ударив у тую липу, то надвое розколов. То половина чоловіка білая, а половина—синя, як синька. І так одразу засохло, як дерево.

Як Ілля Пророк, то Ничистий дражниця с ним. Каже Ілля до Ничистого:—«я тибє вб'ю».—Я сховаюся в рабую (як мущина, то раб, а женщина—раба).—«Я рабу спасу, а тибє вб'ю».—То він так б'є стрілами!... Він на небо забраний живий. На Страшний Суд він допіро зийде на землю.

На городі р'били ми, то така рушниця пр'йшла ко́ло нас з'л'отая. То як ударила так нисько в двері і випалила дірку так як діжку—чиріс стелю пішла. І ни г'ріла, тільки висмаліла.—

2. В и р б а.

Як ми були малиї, то бувало втікаємо од верби, бо в ній Чорти сидять.—А деж Чортам сидіти як ни по вербах да ни по пущах?

Колись були Чорти, а типера—люди. Коли-б людям попались Чорти—зара' вбили-б...

У нас було гало—б'олото,—завиде чоловіка чи коня—кор'ову—утопить, а допіро уже люди попускали воду, построїлись—живуть.—

2. А н т и н к о.

Антипко—Злий Дух—до дванадцяти часов ночи у полі на дорозі усякого чоловіка може звести. Покиль півні не засьпівають; а засьпівали півні, можна скризь їти вольно.

Житомирського уезду, Андрушівської волости, с. І'ардишівки, записано від Франка Круківського. (Був у салдатах).

19²⁶_{IX} 12 р.

Грання:

1. Гра в Квочки.

Діти роблять с піску купки—їдну велику, а тії менші всі, і то—*Квочка с курчатами*. Корчак хватає курця, а ці не дають, гонять, одбирають. Як одибирали, то вже другий стає за Корчака.

2. У Баби.

Ідному зав'язують очі і він ловить цих. Як уже якого зловить, то цей вбірається за бабу.

3. У Бефєзи.

Ідеи починається, а цей через мене скочив і пригнувся... І так іден через другого плигають.

4. У Шила.

Покладуть світку; усі хлопці сядуть і зроблять із чого небудь крутиня. Іден сяде в середині на цій свитці; який небудь ударить його тим крутиньом; у кого він зловить цього крутиня, той сяде на світку.

5. У Сўки.

Наскидають свиток на кўпу, палку застромлюють коло цих свиток і мутузка прив'язують до цієї палки; а хлопець которий небудь возьме цього мутузка в руки, торбину візьме в руки,—то—фітіль; бігає кругом свиток; це—Сўка. Хлопці хватають свитки, а цей фітільом б'є, не дає.—Росхватали ціє свитки, і він не одного не вдарить—він кидає мутузка, утікає.—То вже огганяють його кругом визначеного поля, б'ють тїми свитками.

6. У Гóрoдз.

Пальки позастромлюють—визначитьця—*гóрод* будить. У штирох гуляють або й більше. Ділитьця на двое. То беруть палку, міряються—чия рука зверху, той—у *гóрод*; котора зі спóду, то—по за *гóрод*. Ціі, шо по за *гóродoм*—бігають, у *гóрод* хтять, а ці—не пускають! То це вже як якийсь перебіжить через *гóрод*, то вже всі з по за *гóрода* йдуть у *гóрод*, а ці—виходять.

7. У Г і л к и.

Грають мячём. Половина втікає, а половина доганяє.—

Іден підкидає мяча, а другий копісткою б'є, гилить його далеко. Ці, котрі тікатимуть до призначеного місця, стоять коло гілки, а ті, котрі у полі—стоять на середині. М'яча загилить; ці втікають; а цей зловив мяча і вдарив цього. Як ударив, то вже ці йдуть у поле, а ці—втікають.—

8. У Г о ф а к а.

Викопує ямку, кладе дощечку одним кінцем у неї; на цей кінець кладе мяч, а по другому кінцеві дощечки б'є друкком. М'яч летить до верху. Я зловив, то вже я б'ю.—

9. У К о н я.

Іден плигає другому на шию; як удержався, то до трох раз, а не вдержався, то цей цьому плигає.

10. С кулака гуляють:

Ножа возьме, до трох раз кидає с кулака, із лоба, зубами, з мезинного пальця. Як усі три рази застромитьця ніж с кулака, з лоба, з рота... промілку немає, так уже вигрався, а промілок буде, то як у мене немає промілку, я ножем перезначу знака на землі. Тому, в кого промілок є, затуляють очі і щоб він ножем вів по цьому самому знаку. Як не проведе, то скільки зайняв ножем лишнього, то ту землю йому в рот кидають.

11. У К р а с к и.

Поназначують кожного якою небудь, краскою.

Ідне каже:—„бом, бом!“ — За чим?

Отказує: — За краскою.

— Хто йде? — За якою?

— Чорт з горбом. — За червоною... (чи за білою).

Той, хто був червоною, стає на цього місце.

12. У В о в к а.

Хазяїн гусей кличе:—Гу-сю-сю, до хати! Сірі, білі, волохаті, тікайте до моєї хати!

Гусі біжать, а Вовк ловить.

